

KAREL HAVLÍČEK BOROVSKÝ

OBRAZY Z RUS¹

OBSAH

První zkouška z Československého jazyka v Moskvě

Svátek Pravoslavnosti

Gulaňje

Kupéčestvo

Cizozemci v Rusích

Perekladnaja

Izvoštík

---

¹ Převzato z: BOROVSKÝ K. H., *Obrazy z Rus*, Praha 1904 (redakčně upraveno).

První zkouška z Československého jazyka v Moskvě

Dne 22. května b. r. byl jsem pozván na zkoušku z českého jazyka – v Moskvě. Pochybuji, že by až posud kdy byla zkouška z českého jazyka konána s tak vážnou zevnitřností jako tato, a tedy zdržeti se nemohu, bych se jí před svými vzdálenými krajany nepochlubil; kdyby již pro nic jiného, aspoň pro zlost učitelovi na hlavní škole, p. X, který nám prorokovávati nepřestával, že čeština nepřetrvá šestku (t. j. 1860).

Známo totiž, že kromě stávajících již stolic slovanských jazyků v Paříži, Berlíně, Vratislavi a (jak p. Paploňski v Bibliotece varšavské silně ujišťuje, já však silně pochybuji) v Praze podle nařízení ruského císaře i na všech ruských vysokých školách takovéž profesury zřízeny býti mají a zde, v Petrohradě a Charkově, již opravdu zavedeny jsou. Zdejší profesor v tomto předmětu, p. Josef Maksimovič Boďanský, vybral si ku přednášení v tomto, nyní minulém školním roku: mluvnici českou, Slovanské starožitnosti a Národopis p. Šafaříka; tedy samé české věci. Poněvadž ale předmět tento ve slovesném oddělení filosofské fakulty tak jest obligátním jako u nás ku př. latinská filologie: přece jsem se konečně dočkal té chvíle, že aspoň někomu uloženo bylo ex offo znáti českou gramatiku, Starožitnosti Šafaříkovy a ještě takořka za tepla jeho Národopis. Škoda jenom, že to bylo přes 2000 vjorst od Krkonoš.

Dne 23. května tedy odpravil jsem se na jednokonném izvoščíku (fiakru), kterých zde po městě tak plno jako v Praze vrabců, do nového universitětu, vystaveného velmi vkusně a nákladně naproti maněži (veliký sál bez sloupů pro zimní cvičení vojska, v kterém prý se dosti pohodlně celý pluk jízdný pohybovati může), jako by naschvál dva obrovští representanti duchovní a tělesné síly proti sobě čněli. Prošed několik nádherně postavených a ozdobených síní, právě jsem vstoupil do sálu, když se četl trochu polským názvukem konec národní písně „A přijel k nám z Rakús atd.“ (Čelakovsk. Slov. nár. pís. II. 49).

Tyto verše, přednešené na takovém místě, v takovém obecenství, divně mi zněly do srdce. Nepřál bych si v tomto okamžení býti vlastenkou, neboť každý rozsoudný čtenář si snadno pomyslí, jak lehko by se mně mohlo v tomto pádu srdce popáliti při pohledu v krásný sál, naplněný vybranými, 18-24letými Rusy a Poláky (čtvrtina je zde Poláků), ježto všickni ztuha upjati jsou, modré výložky a po straně kordy mají a kromě toho to polským, to ruským názvukem české básně čtou. Já však jenom se svátečnější tváří opatrně se probíral skrz kordy známého mi nejvíce auditorium ku stolu, kde mi s neočekávanou dobrotou a zdvořilostí p. hrabě Stroganov, popečitel (nejvyšší představený vysokých a všech jiných škol moskevského

okresku), jemuž mne p. Boďanský byl představil, židli po svém boku vykázal. Na stole ležel: Slovanský zeměvid p. Šafaříkův, Rukop. královodvor., Erbenovy Nár. písně, Čelakovského Ohlas pís. čes. a rus., Jablonského básně, Hankovy písně, Rubeš. dekl., České besedy, Čelak. Slov. nár. pís. a mnoha jiných českých knih. „Izvoltě atvěčat“ (raďte odpovídat)! pravil p. Boďanský jednomu Poláku a předložil mu (jako vůbec) první otázku ze starožitností, druhou z národopisu, na které se po rusku odpovídalo, a třetí byla čísti a na rusky přeložiti kteroukoli stránku z některé české knihy s gramatickými výklady. P. Boďanský sotva stačil křičet: „Prekrásno! Prevaschodno!“ atd. A vůbec všickni tak horlivě byli připraveni, že po zkouškách ani jeden nedostal první klass, ale všickni eminencie a ademinencie (nebo po rusku: pjatyj a četvertyj bal, neboť zde pervyj bal podobá se naší trojce). Velikou zásluhu z toho má p. Boďanský, který, sám jsa veliký milovník češtiny, i všem svým posluchačům lásku tuto ve škole i doma vštípití usiluje. Nejlepším důkazem jeho smýšlení jest první jeho čtení, které na vysokých školách veliký hluk způsobilo a které co nejdříve našemu obecenstvu v překladě představití hodlám.

Mnoho klausul a mravních naučení dalo by se z této udalosti načerpati, mně nejvíce jedno leží na srdci a na jazyku. Když se vy, páni na Vltavě a na Labi, na Moravě a Hronu, nechcete učiti jazyku svému mateřskému, budou se za vás učiti v Paříži, v Berlíně, v Moskvě a snad i brzo v Pekinku, a odtud budou za 100 let k Bohemcům chodit učít je českému pravopisu. Mějte se zatím dobře!

Svátek Pravoslavnosti

Kali lučše meňá najďoš – pazabůděš:

kali chůže meňá najďoš – vspamjáněš!

(ruská národní píseň)

Cestováním po rozličných cizích krajinách poznáváme důkladněji svou vlastní otčinu. Obyčejně si člověk toho, co pořád jako všední okolo sebe vidí, nevelmi všímává: kdo ale mezi jinými národy pobyl, dovede pak domácí svou národnost oceniti. Dobré obyčeje a chvalitebná. Zřízení cizozemská učí nás nahlížeti nedůstatky a chyby ve vlasti a vzbuzují v nás svatou snahu k napravení: ze špatných způsobů a z nerazumných ústavů jinonárodních dovtipíme se předností a krásných stránek své země, a tím vzrůstá k ní naše vážnost a láska. U

nejvzdělanějších národů najdeme mnoho chybného pro výstrahu: a u každého sebe opovrženého vyskytne se přec něco řádného pro ponaučení. Na Ruskou zem hledí skoro všichni národy evropské s jakýmsi ousměškem: mnohé a velké nedůstatky tohoto mladého v evropské rodině státu, dílem však i závist jsou příčinou, že se o Rusi v ostatní Evropě nesmýšlí a nemluví jinak než asi v tom smyslu: Co dobrého můž povstati z Galileje?! Poněvadž se však od nepohyblivého kamene, od nerozumného mravenečka učiti může moudrý člověk: nepochybuju, že by si i starodávní, vycvičená Evropa, aspoň v něčem mohla najít ponaučení v barbarském, mladém Rusku. Pročež zde popíšu překrásný obyčej ruské církve, ku kterému nenajdeme nic podobného u všech národů evropských a který mne potěšil a povzbudil tak velice, že bych již pouze kvůli němu své cesty do oněch vzdálených, k cestování nepohodlných krajín nelitoval. Jest to zvláštní slavnost, kterou pravoslavná církev vykonává v první neděli velikého postu a která se ovšem nedá slaviti jinde než v zemi, jenž má svou vlastní, jinde nepanující víru a národní náboženství. V zemích, kde vládne náboženství jinonárodní, nikdy se nemůže vyvinouti tak úplné organické spojení státu, národnosti a víry dohromady, jako uvidíme v tomto Svátku Pravoslavnosti.

Uslyšev v čas mého pobytí v Moskvě o neobyčejné slavnosti, která se na tento den v jednom *saboru* (větší chrám) v Kremlíně konati má, sedl jsem časně z rána na malé saně a zaobaliv se po oči do huňaté šuby, křikl jsem na izvoščíka: *Stupaj v Kreml*. Považoval jsem za povinnost nepromeškati nic zvláštního; co by se na podivné svaté Rusi viděti dalo: ačkoli jsem jmenovitě tuto, dle předběžného popsání, učiněného mi od několika cizozemců a domácích, neočekával než obyčejnou hieraršskou ceremonii. Vejda do chrámu, dříve než se lidem naplnil, namířil jsem zrovna k starému knězi, kterého jsem u ikony (obrazu) v modlitbách uviděl, a ohlásiv se u něho co cizozemec, žádal jsem, aby mi místo poradil, z kterého bych celou ceremonii nejlépe přehlídl. S přívětivostí, jakou se všichni Rusové k cizozemcům chovají, dovedl mne, ačkoli jsem se sám co jinověrec ohlásil, ctihodný šedivý stařeček k sloupu a poukázav na vyvýšené křeslo pravil: Zde bude sedět mitropolita Filarét, zde uvidíte a uslyšíte všechno. Měl jsem dosti času ohlédnouti si všechno své vůkolí. Předě mnou zrovna, jak již praveno, stálo bohaté křeslo a dále k předu ještě as třicet jiných podobně stkvostných stolic dvěma řadama proti sobě. Ulička mezi nimi byla as na sáh šířky. Dále nalevo stálo vyvýšení na způsob kathedry a všude okolo před ikonami hořelo množství tlustých jak paškály svíc. Zasmušilé, temně malované stěny a klenutí, zakouřené staré obrazy svatých na vysokém velebném ikonostásu, krásný smutně – vznešený zpěv dobře sestavených dvou chorálních sborů, jenž si, pohybující se nejvíce v púltónech, střídavě odpovídaly v jemných,

do hlubokosti duše a srdce vnikajících akordech, a k tomu ten staroslovanský praotcovský jazyk: to všechno vzbudilo ve mně tichý, zbožný, statný cit, a s zádumčivou touhou čekal jsem na počátek ceremonií. Zatím se za mnou chrám pořád hustěji naplňoval lidem rozličných stavů, jak možná bylo soudit dle rozmanitých drahých a laciných kožešin: přede mnou však na místě pro kněžstvo určeném bylo pořád ještě prázdko, jenom časem vousatý, dlouhovlasý diakon neb bátuška (kněz) buď v obyčejném, dlouhém soukenném oděvu, nebo již v zlatětkané církevní rize (šat) procházeli z dveří do dveří, odnášejíce a přinášejíce. Svaté velebné ticho, kteréž Rusové (zrovna naopak našemu štěbetání v kostele) ve svých chrámech zachovávají, nerušilo nic než čistý harmonický, srdci milý zpěv z klírosů, který po každé sloze na hodnou chvíli umlknul. Tu se najednou ozval z venku se zvonice Veliko-ivanské ohromný největší zvon, hluboký vážný hlas svůj rozšířil po kamenné mátušce Moskvě a za ním jako krupobití množství jiných velikých a malých zvonů z nesčíslných zvoníc a chrámů moskevských. Zpěváci utichli a všichni jsme tonuli jako v moři zvonových zvuků, jenž se po celém prostranství v podivných akordech rozplývaly. Sotvaže se trochu ustanovil sluch po tak (aspoň pro mne) neobyčejném zrušení tichosti, tu se rozevřely dokořán všechny tři brány hlavního prostředního ikonostásu a skrze ně se hrnulo dlouhou chvíli mnohočetné duchovenstvo rozličných hodností, avšak každý v bohatém, ze zlata, stříbra a hedvábí tkaném oděvu, hojně posítem a posázeném drahým různobarevným kamením a perlami, všichni s dlouhými učenými bradami a rovněž takovými, po prsou a po ramenách rozloženými vlasy. Chvíli to trvalo, než jsem se očima zpatoval a nějakého přehledu celé scény nabýti mohl; zatím se duchovenstvo bylo usadilo a ustavilo, každý na místě přiměřeném jeho hodnosti a věku. Na vyvýšeném stolci přede mnou seděl již ctihodný metropolita moskevský Filarét, muž velebný s pravidelnou, ba krásnou tvářností, s hustými, ještě málo pošedivělými vousy, výjev obličejů přívětivý, tichý, trpělivý, jenom od přísného života trochu bledý. Jest to jeden z nejlepších prelátů celé ruské církve, a kdo by se tak pouze na jeho jemnou bledinkou tvář a na jasné oko díval, nikdy by nepomyslel, že má před sebou muže, jenž je s to osměliti se a nebýti ve všem a vždycky stejného mínění s jeho imperátorským veličestvem, Mikulášem, cárem a samovládcem veškeré Rusi. To je ovšem smělost, kterou si v Rusích málokdo zjevně odvážití může, a sám metropolit, ačkoli je u celého národu u veliké vážnosti, přece upadl v nemilost cářskou a nesmí ani (jak jsem slyšel) do Petrohradu ke dvoru.

Ve dvou řadách před ním seděli s korunami na hlavách, s šedivými, dlouhými, po šiji spadajícími vlasy a rovněž šedivými až po pas bradami biskupové a přednostové klášterů na zmíněných již stolicích, všickni ve zlatě a drahých kamenech a všickni obráceni zrakem k

metropolitu. S obou stran za stolicemi stálo jiné duchovenstvo, bílé i černé, t. j.: světské a klášterní: mniši všickni v černém širokém a dlouhém oděvu, na hlavách vysoké, též černé kulaté klobouky s velkým, po zádech visícím černým závojem: světské duchovenstvo v barevných vyšíváných rizách (jako pluviale), veskrze pohledu vážného a ctihodného.

Již zevně nechybělo celému výjevu pranic na důstojnosti: s jakým ale okem naň musel hleděti každý, kdo věděl, že jsou zde shromážděni šediví zkušení starcové celého národu, aby připomněli lidu svému všechno dobré a zlé, které od počátku až do nynějška vlast potkalo, aby vynesli úsudek svůj nad veškerými dějinami svého národu; aby strašným prokletím všech škůdců a protivníků vlasti a vůbec prokletím bídných zločinů dali výstrahu proti podobným bezbožnostem, a vděčným slavným připomenutím všech pro národ vykonaných obětí a dobrých skutků povzbudili k následování. A to jest oučel celé této slavnosti, který jsem arcí teprv po skončení jejím jasně pozorovati mohl. Zatím se vrátím k dalšímu vypravování.

Na připravenou kathedru vystoupil nyní archidiakon a rozevřev knihu počal hlubokým, vážným hlasem přiměřené čtení z bible (z Pavla k Řím. XVI. a Mat. X.) jako přípravu a vstup k takové národní slavnosti. Pak nastalo na chvíli po celém chrámě ticho hrobové, a všichni zraky s jakýmsi strašným očekáváním byli opřeni na kathedru. Tu se po celé tvářnosti archidiakonově rozprostřela vážná přísnost a nadšení, i sillným, co možná nejnižším hlasem počal takto:

Kdo se protiví světlu pravdy Boží, a temnotu duše své rozšiřuje v národu! - a pomlčev trochu, hlasem jako bouře: *Proklat budiž!* (anáfema t. j. anathema). Tu se všichni starcové povznesli z křesel svých a mírným, třesoucím se hlasem opakovali třikrát: *Proklat budiž! Proklat budiž! Proklat budiž!* A opět diakon:

Kdo životy a duše bratří svých svěřeny maje nepracuje k jejich blaženosti, nýbrž k záhubě! - *Proklat budiž!* a všichni otcové opětovali třikrát: *Proklat budiž!* V celém shromážděném lidu nebylo ani hnutí, a já sám stál jsem překvapením jako omámen.

Kdo nepřispívá vlasti své v čas bídy, dopuštěné na ní rukou Páně! - *Proklat budiž!* A zase třikráte zdlouha a ztemna: *Proklat budiž!*

Kdo se tak velice zapomněl nad národem svým, že pomáhá cizozemcům hubícím vlast naši, a zvětšuje ponížení a hanbu vlastní krvi své, jako učinil Ivan Mazepa! - *Budiž proklat!* Tu bouřil mocný hlas diakonův jako hrom po klenutí chrámovém a nesl se po hlavách shromážděného,

třesoucího se národu. A všichni biskupové starcové smutně povznesli šedivé své hlavy řkouce: *Proklat budiž! Proklat budiž! Proklat budiž!*

Mráz mi šel po těle, když jsem si potichu opakoval jejich: *Proklat budiž!* A tak diakon prošel všechny nepravosti, hříchy a bezbožnosti, které jen mohou býti proti Bohu, člověčenstvu a vlasti, vypočítáváje jednu po druhé, vždycky stejně začínaje: „Kdo...“ a vždycky dokládaje prokletí, které pak podobně biskupové vstanouce ze stolic svých třikrát opakovali. Jména opravdová jistých známých přestupníkův nejmenoval nikdy, vyjma jediný již uvedený pád s Ivanem Mazepou, kde se jako pro hroznost, nelidskost přestupku nějaká vyjímka činila. Diakon všechno hlásal nejhlubším a nejsilnějším basem a jeho „*proklat budiž*“ hned po jmenovaném přestupku mi připadalo, jako by v prchlivé zlosti a ošklivosti nad jmenovaným hříchem nadšeně a kvapně jej zatracoval: ale mírný, slabý, mnohočíslný hlas biskupů, který se teprv po chvílce povznesl a třikráte prokletí opakoval, zdál se mi jako nevývratný úsudek po dobré rozvaze a jako zatracení nevýmluvných přestupků jednohlasným určením celé rady.

Při celém tomto prvním oddělení ceremonie, které asi hodinu trvalo, neopovažoval se lid téměř ani dýchat a veliký strach jevil se na tvářích celého zástupu.

Avšak přejděme k potěšitelnější, veselejší stránce slavnosti.

Opět diakon otevřel knihu, ale nebyla to strašná kniha ošklivých přestupků, hrůzy a prokletí: byly to zlaté zápisky ruské historie, vděčné, citlivé upomínky všelikých dobrodiní, vřelá pochvala zásluh o vlast ruskou, vypočtení slavných jmen a krásných skutků zasloužilých v národě mužů. Líbila se mi především na celém ustanovení této slavnosti šlechtnost a velikoduchost, která při hanbě a přestupcích, zapomněvši černá jména zhynulých již zrádců a škůdců, uváděla pouze všelike hříchy pro výstrahu současných krajanů: při chvalitebných však skutcích, zásluhách a dobrodiních nezamlčela ani jedno jméno mužů jednavších neb trpěvších pro vlast. Diakon četl vážným a veselým hlasem všechna ta krásná, zlatá jména, každé na čele skutků vykonaných osobou, která se někdy jménem tímto honosila, za každým mužem učinil diakon po vyčtení jeho zásluh malou přestávku, načež vždycky zvolal: *Věčnaja páměť!* (na věky budiž v naší památce). Biskupové a metropolita po každé vstanouce opětovali třikrát: *Věčnaja páměť! Věčnaja páměť! Věčnaja páměť!* A shromážděný lid po každé se zradoval, každé vyřknuté jméno opakoval tichým šepotem, tak jako by se duch zasloužilého krajana lehce vznášel přes celé shromáždění. Mnozí z přítomných vyzdvihovali děti své do výšky, aby vlastníma očima viděly řady starců biskupů, stojících a volajících

„věčnuju paměť“ zásluhám některého jim právě známého neb oblíbeného muže. Abychom posouditi mohli, jaký as vplyv taková slova z úst biskupských na lid ruský míti mohou, musíme věděti, v jaké uctivosti své biskupy mají, jak je lid již zaživa takofka co svaté ctí, poněvadž také opravdu chováním svým obyčejně všechnu pochvalu zasluhují, vedouce život tichý a příkladný, ne pak magnátský.

Nemohu zde ani dost malý díl všeho toho opakovati, co diakon četl, bylo mnoho, velmi mnoho, celé dějiny ruského národu: pro nás také ani zásluhy takové a jména mužů, které neznáme a kteří na nás nepůsobili, velikou zánímavost míti nemohou: ctíti však musíme tak krásné ústavy a obyčeje, a přáti a starati se, bychom měli podobných. Podivu hodná byla opatrnost a starostlivost, s kterou se na každého muže, na každé dobrodiní pamatovalo. První bylo ovšem zavedení a rozšiřování křesťanského náboženství: tu mi arci hned napadlo, že i ctitelové Peruna národ a vlast svou milovali, dobře činili, zásluhy měli a tedy také „věčné památky“ zasloužili: upokojil jsem se však myšlenkou, že jistá historie ruská začíná teprv od poznání křesťanské víry.

Svatému cíaru Vladimíru, jenž rozšířil mezi námi círství nebeské a upevnil slávu jména ruského! - věčnaja paměť!

Všem tichým a pracovitým mnichům (v Rusích jsou mnichové pracovití) a odšelcům, jenž v samotě chválili Boha, modlili se za náš rod, a prací rukou svých, orajíce a sázejíce, vzdělávali a zvelebovali zem Ruskou! - věčnaja paměť! atd.

Všem statným rekům, kteří zlomili těžké jho tatarské! Věčnaja paměť! atd.

Měšťanu Mininu a knížeti Požárskému atd. Věčnaja paměť!

Petru prvnímu, velikému rozmnožitelu a zvelebitelu vlasti, jenž zahanbil a pokořil všechny naše nepřátele, osvítit nás všelikým uměním atd. (tu následovalo ještě dlouhé vyčtení jeho skutků), budiž jeho jméno na Rusi věčně jmenováno s úctou a slávou! Věčnaja paměť! Věčnaja paměť! Věčnaja paměť! Tu se po celém chrámu opakovalo jméno Petrovo a málem že celé lidstvo jednohlasně nevolalo s biskupy „věčnou památku“.

Všem dobrým cizozemcům, kteří ne se zbraní co nepřítel, nýbrž s knihou co učitelé přišli do vlasti naší a nejsouce z krve naší zvelebovali nás všelikým uměním! Věčnaja paměť! atd.

Vojínům padlým v ochraně vlasti proti nátiskům pyšného francouzského dobyvatele! Věčná paměť!

Co jsou všechny pomníky a Walhally, v nichž se vystavují plátěné a kamenné obrazy zasloužilých výtečníků, co jsou tyto památky, kterými oslavujeme více sebe co podnikatele než vypočtené ony muže, co jsou proti této zbožné, vroucí úctě zásluh vlastenských, proti živému slovu, hlásajícímu jejich jména a činy s posvátného místa celému shmmážděnému národu? Co jest obyčejná nynější žebrota, jenž současné lidstvo obtěžuje, aby některému zasloužilci bývalých let chatrnou památku, tvrdý kámen vyžadonila, proti nádhernému zástupu nejvyšších důstojníků církevních a šedivých starců, jmenujících zásluhy a jméno v svatyni Božské citlivými, vážnými slovy, která jdou ze srdce k srdci!? To jest nesmrtelnost a blažená nesmrtelnost mezi svými! A kde jest jen jediný mladík, jenž by všechno nepodnikl a neutrpěl pro takou upomínku svého jména, jenž by váhal život svůj i nejdražší všechno obětovati za ubezpečení, že budou šediví starcové nad jeho zpráchnivělými kostmi volati před celým národem „věčnou památku“ jeho jména a činů!? Nikdy jsem nemohl pochopiti velikou náklonnost Rusů k vlasti své, oběti, které na její oltář kladli, vida mnohé nesrovnalosti v zemi Ruské: jak možná, aby lidé, dobře povědomí lepšího zřízení jiných cizích zemí, přece tak vroucně milovali svou, patrně mnohými a velikými nedůstatky sevřenou vlast? Jak jsem ale tuto jedinou slavnost seznal, přestal jsem se diviti velikému vlastenectví ruskému, kterému bychom se i my a jiní ještě národové od nich učití mohli. Sprostý, necvičený kupec ruský obětuje bez velkého přemýšlení několikrát sto tisíc na zvelebení zemské: u nás se musí polovice takových dobročinných dárců obětovati na oznámení jich v novinách!

Ještě více jsem se ale divil moudrosti vladařské Petra a Kateřiny, která dovedla slavnost nevýznamnou, ba škodnou, v níž se dříve jenom kacířové anathemisovali, obrátiti v tak veliký prospěch vlasti, náboženství a mravnosti! Dovoleno-li na věci již dokonalé přece ještě nedůstatky a chyby vystavovati, myslil bych, že by se z prvního dílu mnohé nepatrné ostrovtipnosti theologické a mnohé malicherné kaceřování (ku př. katolíkům), z druhého však dílu velmi mnohá jména cárů a příbuzných jejich, kteří se veliké zásluhy o vlast míti nezdaří, vynechati mohly a měly. Ale okolnosti tomu, myslím, tak chtějí.

Po těchto, jak soudím, trochu dlouhých úvahách, ku kterým mne jenom rozčilenost ku krásné věci zavedla, přejdu na třetí a poslední část slavnosti, jejížto heslem jest: *mnogája léta!* Tu se obrací zřetel na nynější stav otčiny a přeje se jí a všem oudům veliké Rusi jednomu po druhém dlouhé trvání. Především, jak se samo rozumí, volá diakon velikému hosudáru

Mikuláši *mnogája léta!* co také biskupové třikrát opětvují, a nastavené po valech kremlínských kanony do toho hřmí, jako by chtěly přání biskupů zahlušiti, a zvony se všech zvoníc zahučely jako z povinnosti své přání. Hromot kanonů, těchto, jak říkáme, posledních důvodů mocnářských, upamatoval mne, že se již nemluví o mrtvých cářích, nýbrž o živém, a že je strach skoro tolik co úcta. - Pak následovalo podobné mnogája léta císařové a celé rodině, každému zvlášť; pak veškerému kněžstvu, celému úřednictvu, slavnému, udatnému vojsku. Po diakonu opakovali to přání jako dříve zas biskupové třikrát, načež pak chór zpěváků obyčejným, velmi příjemným nápěvem vždycky hodnou chvíli mnogája léta prozpěvoval. To však nebylo nic zvláštního, jelikož se v slovanské církvi po každé větší slavnosti po skončených službách božích též „*mnogája léta*“ zpívává. Poznamenati ještě musím, že se při každém „*mnogája léta*“ přítomní oudové toho stavu, který se právě jmenoval, vždy hluboce klaněli.

Myslil jsem již, že se slavnost, dosáhnuvši nejvyššího stupně krásy své v druhém oddělení, nyní poznenáhla k obyčejnosti chýlí; tu mne však ještě jednou posledním bleskem ještě překvapila. Diakon, zavíraje již knihu, zvolal:

A všem vám pravoslavnému národu ruskému! Mnogája léta! Biskupové opakovali do třetice, a celý shromážděný lid klaněl se hluboce naproti biskupům s veselou, spokojenou tváří, děkuje jim za srdečné přání. Všichni biskupové se zdvihli s křesel svých a provázeli mitropolita Filaréta skrze císařská vrata za oltář ku slavení veliké mše svaté.

Já však jsem již mezi sloupami chrámovými neměl žádného stání, ode všeho, co jsem slyšel a viděl, pobouřily se myšlenky mé, touha po samotě, abych myšlenky své zažítí mohl, hnala mne před chrám na prostoru kremlínskou, a tam jsem hned obrátil zrak na západ k vzdálené drahé otčině české. Cerkvy a paláce kremlínské stály v cestě očím prahnoucím po západě. Podivným, dětinským nápadem puzen, vyběhl jsem na vysokou věž Ivana Velikého, jako bych odtamtud přes nesmírné planiny ruské a polské chtěl dohlédnout milé hrady pražské. V duchu jsem je arci viděl před sebou, očima však toliko zamodralou rovnou dálku. Tu mi napadlo poslední přání biskupů, a hned nesl vítr do sněžné dálky přání mé: *Všem vám pravým, věrným Čechům! Mnogája léta.*

Gulaňje

Motto:

„Vince pili,
vazda zdravi bili.“

(Ilirská píseň)

Každý národ má slova některá, nepřeložitelná do jiného jazyka, poněvadž bývají pojmenování věcí a způsobů rovněž původních, které bychom nadarmo jinde v světě hledali. Čím samorostlejší národ, tím více nacházíme v jeho mluvě takových slov, důležitých nadmíru pro národopisce a filology, jako zároveň nenáviděných od překladáčů a slovníkářů, kterým nejhořčí chvíle a bolestná škádlení tropívají. Opisovatel však cizích národů nemůže je nežli žehnat, protože mu, jako ručky na rozcestí, poukazují na zvláštnosti, původní obyčeje a zánímavosti národní, které právě vytknouti musí, chce-li se svým domácím zavděčiti, a není to paradoxon, vyřknu-li, že čím více který národ takých slov ve svém jazyku má, tím více povšimnutí se stran jinonárodních zasluhuje. Kdekoli nacházíme na světě samostatnost, původnost, tam spěšme, neboť jen samostatnost a původnost učí, hřeje a těší. - Ale nepochybně že se již mnozí, jimž význam slova gulaňje povědom jest, usmívají učenosti a vážnosti, s kterou se k výkladu právě tohoto dosti veselého slova velebím.

Gulat' znamená u Rusů nepracovat, veselit se, procházet se, vyhodit si z kopýtko atd. A však jsou Rusové v této své veselosti znamenitě originální, bystří, věru veselí. Oni pranic nerozumějí tomu pověstnému německému vyražení, když se totiž kmoťr Šebestyán se strýcem Tadyášem každodenně v hospodě sejdou, přátelsky se v tabačném dýmu dusí a v pivě topí; pak v 8 hodin řekne Šebestyán rozčilen Tadyášovi: „To pivo je dobré,“ načež mu Tadyáš po hlubokém přemýšlení v 1/2 12., když se po té veselosti domů vracejí, poeticky rozpálen odpoví: „Máš pravdu, příteli Šebestyáne, to pivo je dobré“. A takové sladké jeho veselosti nesou tak dlouho, až každý naznačených Odinem 600 sudů piva skrze své tělo prožene a 30 centy tabáku stěny okoptí, načež k svým otcům na walhalské pivo a tabák shromáždění bývají. A to je ta pravá německá veselost, netrhá city, nedře fantasii, ouhlavní hubitelkyně piva a tabáku, na kterou bych si, kdybych k ní povinností zavázán byl, raději koně držel, aby jí za mne vykonával: Rusové a vůbec národy našeho plemene, kteří v nejobtížnějších pracech svých mnohem veselejší bývají než Němci při zábavách a plesech, musejí být ovšem excentriční; živější v radostech než Němci, pročez také jejich měřítko nesmíme klásti k

ruským obyčejům, sice bychom po německu splašenostmi nazvati museli, co po rusku sluje vyražením. Tak si ku př. kozák ukrajinský po nějakém čase namáhání v pracech umínil „pohulat“. Zapřáhnul voly do vozu a v červených širokých šaravárách (spodkách), které znamenitý ruský spisovatel Gogol širokostí k Černému moři rovná, táhnul k límanům (zátoky solné u Černého moře) pro sůl. Naloživ, ovšem zadarmo, tolik soli, co se uvéztí nechá, „čumakuje“ (technický výraz maloruský: vozatajem býti) s ní jak možná nejdále k severu, poněvadž tam vždy vyšší ceny nabývá. Pak v některém městě, v kterém se mu zdá „dobře pobýti“, zpeněží sůl, vůz i voly, najme bandu muzikantů, s nimi po městě táhne, pije, zpívá a hajdučuje (kozácký tanec), častuje kohokoli, a hází peníze mezi lid, pokud mu jen „hroší“ zbývá. Němec by si takové bouření nemohl jinak vyložit než bláznostvím; a jaké slovo by mu pak zbylo na pojmenování té bujnosti, když radostí více než nápojem podnapilý kozák, přitancovav někde náhodou k sudu kolomaže, komickým nápadem veden, ve svých krásných červených šaravárách do ní vskočí a pak jinak obarven dále hopcuje. Odbyv peníze a vyživ dle starodávného nábožného kozáckého obyčeje několika židům, vrací se kozák z pohulanky domů. Arci že moskovština a úkazy bílého petrburského císaře znamenitě přistříhly a obmezily, řekl bych zněměly tuto dávnou hajdamáckou veselost.

Podobným způsobem, ačkoli již povážlivěji, bouřivají Velkorusi: napřed pilně, úsilně pracují, pak ale, když si vyrazení popřátí umínili, zapomínají na všechno jiné, jako by zjitra již žádného dne, žádného světa, žádných klopotů nebylo. Ruský *maladěc* (jonák), když si umínil „pogulat“, tančí, jako by si chtěl nohy přelámat, zpívá, jako by se chtěl o hlas připravit, a pije, jako by chtěl duši vypustit. V zvláštním však a nejuzší smyslu jmenují se slovem *gulaňje* národní zábavy na jisté sváteční dny, na způsob naší pražské ve Hvězdě, které se v ruských městech, a jmenovitě v Moskvě, co nejnárodnějším, nejruštější městem, několikrát do roka odbývají. Poněvadž se v nich nejrázněji ruský duch a způsoby jeví, a poněvadž se nám v nich představí nejlépe rozličné druhy ruského a moskovského obecnstva, popíšu zde co možná zevrubně a živě celý běh *gulaňje* v Moskvě. Nejznamenitější bývají „pod Novinskem na svetuju“ (velikonoc) a na „máslenicu“ (konec masopustu), pak prvního máje v Sakolnikách a ve čtvrtek asi v polovici máje na „Semik v Marinoj Rošči“, kromě jiných méně patrných. Všechna tato *gulaňje* jsou si v hlavních charakteristických věcech podobna, každé však má nějaký zvláštní původní ráz, vyznamenávající ho od jiných; pročež je také každé zvláště popíšeme. Napřed *gulaňje* pod Novinskem.

Pod Novinskem se jmenuje v Moskvě ulice dlouhá, široká, asi jako náš Koňský trh, jenom že mnohem chatrnější, dlážděná jen po obou stranách u domů, domy malé, neouhledné. Vlastně se jen dolní polovice tak jmenuje, a ta také hlavním rejdištěm celého gulání bývá, kdežto horní část, nazvaná Smolenský rynek, co moskovský tarmark každonedělně zkoumatele ruských obyčejů na sebe vábí, na kterém také časem svým čtenáře své provéstí neopomineme.

Pod Novinskem tedy panovala již nějaký čas velká činnost: boudy rozmanité velikosti a formy se stavějí v jedné řadě prostředkem přes celé náměstí, v kterých umělci rozličných národů a ještě rozličnějších schopností budou obveselovat pravoslavný národ; cesty v okolí se jakžkolivěk zalepují a zasypají, při které příležitosti nemohu opomenout, že si ještě posavad na moskovskou dlažbu často s bolestí vzpomínávám, které se, jmenovitě v jarní dobu, sotva která jiná středověká tortura vyrovnati může. Po celé Moskvě se nemluví o ničem než o nastávajícím gulaňji, kočáry se spravují, okrašlují, nádobí na koně se leští, černí, koně se opatrněji čistí, hřívky se pletou, ocasy přistříhují, kopyta černí; kočí, který se více za část ekipáže než za bližního považuje, dá se do stříže i co do vousů i co do vlasů, aby koním ani pánovi hanbu nedělal; kupují se nové, stříbrem neb ocelí kuté ohlávky a prostraňky koním a nové premované klobouky, nové vyšívané livereje služebníkům. Zde musím pro některé v poměrech ruských nezkušené poznamenati, že si pravý ruský bárin (pán) na krásných kočích a služebníkách rovněž tak zakládá jako na hezkých koních a hezkých kočárech: a proto si snadně můžeme pomysliťi jeho mrzutost, nemá-li před guláním kočího s dosti hustou a dlouhou bradou, jak se sluší tlustého a hezkého, jenž by náležitě graciosně mezi prsty držeti uměl opratě. Znal jsem bárina, který v takovém nepříjemném pádu svého nejmilejšího koně, „permskuju lošadku“, ovšem že bez nádobí, dal za takového dokonalého kočího a ještě 600 rublů přidal, s tou však výminkou, aby se mu kočí odevzdal v ouplném svátečním oděvu. Nelze však tuto jednotlivou událost považovati co úplné měřítko ceny kočího a koně vůbec; jenom ruský kůň jest skoro v každém pádě lacinější než kočí, arabský, anglický, turecký prodává se bez nádobí dráž než nejlepší kočí i s oděvem. Dle této ceny také pak bývá poměr domácí mezi koněm a kočím, a vážnost, v které u pána svého stojí. Abychom celou věc přirovnali k něčemu známému, řekneme, že s ruským koněm kočí tak asi zacházeti může jako vesnický učitel se svými žáky, t. j. učí je, tresce, bije, třepá, jak srdce ráčí; s cizozemskými koňmi musí však obcovati jako „hofmistr“ se svým schovancem, mladým šlechticem, neučí je nic, netresce, stará se jenom o jejich příjemnost a dobré zdraví. Nepochybujeme také, že se pán tak nemrzí, když kopne kůň takový kočího, jako by se hněval, kdyby kočí kopnul koně.

„Jaký to tam povyk na ulici? Hej, čelavěk!“ volá domácí pán na sloužícího. Člověk jest slovo, kterým se vůbec v Rusích nazývá služebník, když ho nevědí neb nechtějí volat křticím jménem, a tak odňavše svým sloužícím skoro všechna lidská práva, zanechali jim pouhý titul člověka. - Přiběhne tedy ten titulární člověk v krásném fraku, dobře uhlazen, který, jak ho tu vidíme, se vším stojí asi za 1200 rublů. „Slyším!“ - „Co se stalo?“ - „Splašili se koně Nikolaje Nikolajeviče!“ - „Jak? Moje anglické koně?“ zvolá uleknut pan Nikolaj Nikolajevič. - „Nic se však nestalo, kočí je nepustil z rukou.“ - „Nu, sláva Bohu!“ - „Ale kočí se velmi potloukl, Vaše Prevoschoditelstvo!“ - „A darebák! Proč nedal pozor, žádný ho netloukl, tloukl se sám!“ Tyto tři čáry jsem postavil proto, aby každému čtenáři zůstalo trochu času povážít si, čím by byl v Rusích nejraději, pánem, kočím nebo koněm? Já, smím-li tě prositi, Perune, ó, anglickým koněm!

Bude mi lito, pakli se snad mnohému po předešlých slovech nebudou již tak líbiti ony krásné ekipáže, které hodlám popisovati, protože jsou hlavním živlem celého gulání. Co zatím veškerá Moskva, jmenovitě pěkné pleti, o ničem jiném nepřemýšlí, nepečuje a nepracuje než o tom, jak by se zejtrejšího dne co nejnádherěji ukázala, spoluobčanům svým a jak by co možná nejdokonaleji užila všech sladkostí gulání: podíváme se zatím v sobotu pod Novinsk, na ono osudné místo. Balagany (boudy) stojí všechny již v nejkrásnějším pořádku, hlavním bokem všechny obráceny na jednu stranu; vedle balaganů z obou stran jsou nechány široké ulice, po kterých se pohybují navštěvovatelé těchto rozličných komedií, pak ale běží z obou boků po celém náměstí silné zábradlí trémové. Mezi tímto zábradlím a mezi domy vykázáno místo kočárům, aby jejich veliké množství pěší v nebezpečnosti neuvádělo. Poněvatiž však skrze obzvláštní údatost a prudkost nižších tříd ruského národu ani ono místo okolo balaganů veliké bezpečnosti neposkytuje, nýbrž rozšlápnutím všech prstů, pomazáním kolomaží a blátem, utržením šosu, aneb dokonce povalením a úrazem hrozí, postavila pečlivá moskovská policie na straně fronty balaganů dvojnásobné zábradlí: a tak mezi těmito dvěma, jenž jsou od sebe asi 10 kroků, povstala ulice poskytuje aspoň poněkud bezpečnějšího místa pěší části vyššího obecnstva. - Ostatně oboje to gulání v masopustě i o velikonoci má docela stejný ráz, leda že snad některá bouda jest jiná, a pak ta změna, kterou povětrnost s sebou přináší. Masopustní gulání, když obyčejně země bývá ještě tuze zmrzlá, předvede pozorovateli na oči všechny kožichy veškeré matičky Moskvy; mezi velikou řadou cizozemských kočárů vyskytnou se také někde národní ruské široké saně, „rozvaliny“, ověšené pestrými koberci, před nimiž ta pověstná „trojka udalaja s podivným řemenným třepením hrdě poskakuje. Velikonoční zas jest podivná směsice jara a zimy, obyčejně

nepříjemné blátem, jinak ale přece mnohem slavnější a lidnatější než masopustní: neboť velikonoc má u Rusů přede všemi jinými svátky znamenitou přednost. V neděli ráno v den gulání již na izvoštíkách znát, že jest znamenitý den: jsou o několik procent dražší a nadutější a přitom i hrubí. Jiného dne, jak jen domovní dvěře vrznou a člověk v dlouhé šubě na ulici vystoupí, již se sype několik nejbližších izvoštíků pro náklad: všichni s sejmutými čepicemi táží se uctivě, kam se líbí, jeden nad druhého provolává nižší cenu, za kterou tam co nejrychleji dojede, každý vychvaluje svého koně, své saně neb drožky s rozličnými satirickými dodávkami o svých konkurentech; smlouvá-li s nimi kdo, prosejí jen co nejuctivěji, aby jim neublížil, dávajíce mu při tom nejponížnější titule. Dnes ale, v den gulání, kde vědí, že jich nejvíce zapotřebí a že budou mít celý den ustavičně výdělky, ani se žádný vstříc nehne. Zavoláš-li naň, počká si vážně, až k němu sám dojdeš: pak žádá třikrát tolik než jindy, a zdá-li se to komu mnoho, hned mu uštěpačně odsekne, aby jezdil kravami, nemá-li peněz na, koně. Okolo Podnovinska hemží se jich jak mravenců, a bůh ví, jaká by tam byla chumelice, kolik by tam prasklo ruk, noh, ba životů, kdyby pádný knut, duše všelikého pořádku na svaté Rusi, v cvičené ruce uralského kozáka nechladil krev bujným izvoštíkům. „Stoj! Nělza!“ (stůj, nemůže to být) křičí vousatý kozák s huňatého koníka svého na dotěravého izvoštíka, který se někam cpe, kam policije nepouští. Izvoštík jako by neslyšel. Kozák přetáhne ho knutem, až se ze zad zakouří: „Govorjat tějbe! stoj!“ (praví se ti, stůj!) , načež se izvoštík zastaví a rukou silná gesta prováděje, kozákovi rozličné pochybnosti a námitky činí. Kozák, representant veliké vůle, nepřijímající žádných návrhů, ani slova neodpovídaje přeměří izvoštíka knutem přes napřaženou ruku, a pak poposkočiv k předu, vyloží koni zapřaženému nahájkou (knutem) to, čemu izvoštík rozuměti nechce, a odvrátí tak celou povozku od té strany, kam se příjezd zapovídá.

Takových tedy a podobných scén uvidíme množství dříve, než na místo přijdeme. Je právě k 11. hodině před polednem a v tu dobu promenuje veliký svět moskovský mezi oněmi dvěma zábradlími v ouplné skvělosti módy a domnělé pařížské krásy. S obou konců při vchodu stojí úředníci policejní k tomu oučelu, aby nevešlo nic nečistého mezi zábradlí. Celé totiž obecnstvo v Rusku dělí se hlavně na dvě části, které zde pojmenujeme obyčejným tam způsobem, totiž: páni (gospodá) a národ, to jest část „jevropejská“ a část ruská, aneb sumárně z jedné strany frak, s druhé kaftan. Tyto dvě části ruského obecnstva dělí se od sebe tak jako olej a voda, jako den a noc; k první, jevropejské, fračí straně náleží celá šlechta, obsahující v sobě veškeré úřednictvo, důstojnictvo, pak všechny cizozemce, kterým vzdělanost, známost cizích, neruských jazyků a evropejský klobouk a rukavičky dobývají všude v Rusích v

obecenském životě šlechtická práva; k druhé, ubohé straně jsou zavrženi všickni nešlechticové, kteří si posavad ani vousy ani kabáty po cizozemsku přistříhnouti nedali. Dva tito druhové tak se v každém ohledu od sebe liší, že může rozdíl mezi nimi poznati i slepý, a to opravdu beze všech tropů mluveno, protože se od sebe rozeznati mohou i pouhým čichem.

Mnozí snad z čtenářů o pravdivosti posledního tohoto tvrzení pochybovati budou, viníce mne v duchu svém z vymejšlení a rozšiřování bajek, jakové obyčejně opisovatelé vzdálených zemí protušovati obyčej mívávají: mně však jest velmi milo, že při té příležitosti, ohražuje svou pravdymilovnost, budu mít čest zvláště pánům přírodopiscům posloužiti důležitým povšimnutím, které jsem učinil a které by snad, kdybych je teď neuveřejnil, k veliké škodě našich potomků věčně tajným zůstalo. Nalezl jsem totiž dlouhým pozorováním neomylný příznak druhový, kterým se oba druhové obyvatelů ruských vždy lehce a pouhým nosem od sebe rozeznati mohou: co je pán, šlechta, jevropejská strana, voní pižmem; co je mužík, nevolník, kaftanová čeleď, zas juchtovinou. Kolikráte jsem na ulici pro ten svůj způsob poznávat důstojnost Rusů zamhouřenýma očima, pouhým nosem, v posměch přišel, ovšem jen u lidí nechápajících hlubokost mého vynálezu, který jsem co sladkou tajnost u sebe choval. Juchta, pižmo - mužík, pán! tak sám u sebe prohazuje, chodíval jsem častěji po navštěvovaných procházkách, bulvárech moskovských, zavřenýma očima lapal jsem jenom nosem ten panský neb mužický vítr.

Juchtovina jest národní ruský smrad, respective vůně; tou jest nadchnuta celá Rus, celá Rus pravím, i pánové, kteří jen proto pižmem voní, poněvadž ním tu pravou národní ruskou juchtovinu zahlušiti chtějí, právě tak jako se vůbec zahaliti tělem i duší do cizozemštiny, udusivše všechno, co v nich bylo domácího ruského. Kamkoli se člověk vrhne, všude juchtovina, v chrámech, na ulicích, doma, v hospodách, takže jsem si již kolikráte přál, co si člověk jen v zoufalství přátí může - abych neměl nos. Jako říkají nyní Angličanům John Bull, Němcům Michl, prorokuju, že budou i Rusům, až jen více v Evropě zdomácnějí, říkati juchta, která také časem svým, jak se snadně předvídati může, úplně zvítězí nad pižmem.

Aby ale snad někdo nemyslil, že celý tento po obšírné Ruské zemi rozvedený smrad povstává pouze od kůží, i u nás juchtami zvaných, musím zde podotknouti, že nikoli: juchtová tato essencí jest zvláštní smolovitá tekutina, kterou se boty, rukavice, vozy a jiné rozmanité věci maží, a také kůže upravují, takže vlastně každá ruská kůže juchtovinou voní. Zápach tento, kde se rozhnízdí, jest tak trvanlivý, že moje tlumoky a všechny v nich přivežené věci po dlouhé, téměř 300mílové cestě vždy čistým povětrím přece ještě dlouhý čas doma takovou

ruštinou zaváněly. Blahoslavený cizozemec ten, kterému aspoň do duše tato moskovština nepronikne, jako máme mnohé mrzuté pády: ze šatů se dá ještě všelijak vystrašiti. - Ostatně ale každému, komu juchtovina nevoní, přátelsky radíme, aby se všeho varoval, cokoliv z Rus přichází, třeba to jen byl dost nepatrný klůček; i ten může celou domácnost zasmraditi.

Abychom se ale opět z Čech pod Novinsk navrátili: pižmo tedy mezi zábradlími hrdě se prochází, a juchta, nepřipuštěna do panské ohrady, dívá se poníženě na strakaté klobouky, kterými Madame Annette, nejprvnější toho času modistka moskovská, zvýšila cenu jednotlivé dámské hlavy o 50 rublů banko. „Madame Annette“ jsou čarovná slova zlatem vyrytá na velikém paláci v Moskvě blízko Kuzněckého mostu (v Moskvě as tolik co Železná neb Jezovitská ulice v Praze), v kterém ve dvoře ustavičně stojí několik vznešených ekipází, přikvapivších tam ve věcech nadmíru důležitých: kněžna K. se přijela poradit, má-li si zejtra dát přidělat na klobouk bílé nebo černé péro; kněžnu L. hryže svědomí, že si dala na šaty přišít jen dvě garnitury, kněžna M. viděla ve snách zázračně krásnou mantilu a nemá pokoje, pokud se jí opravdu nezjeví, kněžna N. onemocněla od těch dob, co kněžna O. dostala z Paříže ten osudný čepec s bílou růží, a neuzdraví se dříve, pokud jí Madame Annette nevytvoří ještě geniálnější; a tak celá Moskva nemá útěchy a pokoje, pokavad neputovala k paláci M. Annetty. Palác generálního gubernátora, universita, jsou také poněkud důležité domy, ale proti domu M. Annetty nejsou ničím; z něho vychází vláda, převaha nad celou Moskvou a nad okolím daleko široko.

Z něho také vyšly triumfální a závistné pohledy, jimiž se potkávají promenující dámy, co zatím všichni franti z vyvýšeného hledišťe u restaurace bedlivým okem jednotlivé módní komety censurují, dýmajíce pro zahřání tabák Žukova a různobarevnou ostrou vodkou obrazotvornost svou podpalujíce.

Mezi řadami dospělého již pižma nalézá se také mnoho mladého, které se svými bonami, guvernankami, guvernéry, učiteli, preseptéry, monsieurů, mastery atd. buď vznešenější boudy navštěvuje, neb na kočářích okolo se pomalu projíždí, aneb jen pouze sem tam chodí. Před polednem jezdějí sice také na vykázaném místě kolem okolo celého náměstí vážným krokem kočáry, ačkoli ne tak hojně jako odpoledne, nesedí v nich ale žádný vyrostlý, leda by na děti pozor dával, poněvadž celé předpolední gulání na kočářích jenom výhradně dětské jest. Tu vidíme na jednom kočáře ruskou náňušku (chůvu) v národním kroji, v bohatém zlatém kakošníku (čepci), v damaškové dušehrejce (zvláštní kabátek), sibirskými veverkami podšité a soboly premované, tu zas několik dětí oblečených velmi vkusně v národním kroji

selském. Zvláštní jest obyčej mezi pány ruskými, že své děti a jmenovitě chlapce zcela dle národního selského kroje, ovšem z bohatých látek a čistě zhotoveného, odívají. Milo se jest na ty sedláčky z rozličných krajín veliké Ruské říše a na tu směsici národních krojů podívati, když se někde více dětí do společnosti sejde. Škoda jen, že hned z mládí od národního jazyka a obyčejův skrze cizozemské své vychovatele odlučováni bývají a tak národnost jen povrchně na sobě nosí, vnitřku ale v duši i v srdci zahrání se chladná cizozemština. Naše mládež arci nenosí národnost ani v sobě ani na sobě.

Přítomný právě taho času v Moskvě Čech p. Č., kterému jsem co tlumočnick ruské způsoby okázal, divil se velice, že se mezi těmi zábradlími, kde se procházelo pižmo, mluvilo skoro veskrz francouzsky, německy a anglicky, a ruský domácí jazyk jenom ve vyhnanství mezi juchtou zazníval. „Tot' jsem jakživ nemyslíl, že by se i zde za národní jazyk styděli,“ pravil p. Č.; „až posud jsem byl vždy toho mínění, že takový způsob panuje jenom v Čechách.“ - „Vidíte,“ odpověděl jsem, „aspoň máme to ulehčení, že ti pánové v Čechách, kteří se za náš jazyk stydí a cizím jazykem nedůstatky svého vzdělání zakrývají, nejsou jediní sprostáčkové na celém světě. Teď jste se přesvědčil, že mají všelikde své pány bratry.“

Když jsme spolu tak a podobně o záležitostech národnosti rozmlouvali, zavznělo za námi uctivé: „Bermedé muá!“ rázem takovým, jaký nabývá francouzština v neohrabaných ústech německých, a ohlídnouce se uviděli jsme človíčka v ošumělém fraku na příkoř zimě, v drobet pomačkaném, zamaštěném klobouku atd. Pod rukou držel nějaké brošurky, a jednu z nich nám podáváje, jmenoval ji svými básněmi, a sebe co chudého německého básníka naší milosrdnosti co nejzdvořileji po německu rekomendoval. Podivili jsme se neobyčejné pružnosti a rozsáhlosti německé literatury, jak daleko až svůj vplyv rozšířila, a když jsme ji v osobě nuzného zasvěcence několik ruských měďáků almužny podávali, doložil jenom žertovný p. Č. po německu: „Kdyby to bylo doma v Praze, dal bych vám mnohem více.“ Pak jsme ještě o celé podivné události více a po česku hovořili.

Pravý svůj ráz a jako úplněk dosáhne ale gulání teprv ve 4 hodiny odpoledne: v tu dobu již všechny ekipáže, kterým jest souzeno zdobit onen svátek, valí se v slavné řadě. Abychom si povážiti mohli velikolepost tohoto výjevu, musíme pomyslíti, že na celém, asi Kanskému trhu rovném náměstí kolem dokola a ještě v několika sousedních ulicích dvěma řadama množství rozmanitých kočárů se táhne, a sice vážným krokem jeden za druhým tak, jako by žádného konce neměly. Všechny postranní ulice, mimo jednu v každém konci náměstí, jsou lanami

zavřeny, aby se tato slavná řada nikde nerušila přijíždějícími; každý, kdo se se svým kočárem k gulání připojiti hodlá, nesmí to učiniti než na místě k tomu určeném.

Hlavní ale místo, na kterém každý kočí své koně v nejparádnějším kroku drží, jest ona celá, strana náměstí, ku které jest fronta boud obrácena, a při které také jest ono již vzpomenuté dvojí zábradlí pro pěší navštěvovatele. Na kočáry pohybující se na této straně nahoru a dolů namířena jest pozornost a kritické oko celého obecnstva moskovského: dlouhá řada frantů odvážlivějších vystoupila z bezpečného mezizábradlí a postavila se v rozmanitých malebných posicích, nejvíc s zády nedbale o zábradlí opřenými, do prostoru kočárům vyměřeného. Tam buď na jednom místě stojíce, jedoucí na kočářích své známé (největší část posádky kočárové jsou dámy) pozdravují, aneb hrdinsky nasazujíce nohy a čistotu obleku svého, vedle známého kočáru nějaký kus cesty vykračují v nepatrném rozhovoru s jedoucími: kdežto zatím jiní jízdečtí franti, nejvíce študenti a důstojníci, na ouzké, mezi těma dvěma řadami kočárů pozůstalé uličce graciosně poskakují, okazujíce svou a svých koní neohroženost a nabytou v jízdectví virtuositu.

I my se postavíme v duchu vedle zábradlí aneb do okna některého domu, která jsou, jak se rozumí, také plna diváků, a povšimneme si trochu ekipáží. V Praze ovšem nemáme žádnou podobnou slavnou projíždku kočárů: ale i v jiných velikých městech evropejských, kde v obyčeji jest, jako v Londýně, v Paříži, ve Vídni, nemůže se rozmanitostí a pestrotou, nevím také zdali počtem, vyrovnati Moskovským. Na moskovském gulání vidíme kočár přivezený zrovna k té slavnosti z některé vyhlášené dílny londýnské, pařížské nebo vídeňské vedle jiného, který by žádné museum starozitností ze své sbírky vyloučiti nesmělo; mezi ekipážemi vybudovanými v rozličných zemích a v rozličných dobách vyskytne se i některý komponovaný a provedený od některého tvrdohlavého ruského umělce v šlakovitém slohu; na některém zas, který se pánu svému velmi jednoduchým zdál, přiděláno jest nějaké zvláštní moškvané capriccio buď v třapcích nebo v barvě: k tomu ještě rozličná spřežení, tu dva koně, tu čtyry v jedné řadě, tu čtyry po dvou za sebou, tu trojka, a všechno to dílem po jevropejsku, dílem „po nášemu“ (po rusku), a již tu máme chaos, pestrotu, které se snad nic nevyrovná, leč snad pestrota pěších mezi zábradlími a balagany.

Nejhojnější mezi nimi jsou párové kočáry a obyčejné „četverně“, výjimkou jenom sem tam trojka a čtverňa jednořadová, jakož i ruský národní pár. Obyčejná četverně jest nejobvyklejší panské spřežení v Rusích: na náručním koni v předním páře sedí mladík, nazvaný z německého farejter, s krátkým bičíkem v ruce, jenž pronikavým křikem „padí, padí“ ostříhá

pěšechodce před neštěstím a napomíná k vyhýbání. On jakož i kočí na kozlíku jsou oba ve zvláštním národním oděvu, který takřka všeobecně na ruských kočích vidíme.

Dlouhý řásný soukenný šat až na paty, bez límce, bez knoflíků, na životě těsně přiléhá, zapíná se na haklice pod levým pažím, takže ani ono místo, kde se zapíná, viděti není; okolo života drobně sebrané hojné faldy: krk nahý, vlasy dlouhé, v jedné míře kolem dokola přistřižené, jak u nás říkáme podle rendlíka; brada ne dlouhá ne krátká, asi tak, jak nyní móda žádá; na hlavě v létě nízký klobouček, v zimě vysoká barchatová čtverhranná čepice barvy nejvíc červené se stříbrnými šnurami a kožešinou premovaná; kromě to bohatý, zlatem neb stříbrem šitý hedbávný pás okolo těla, uvázaný bez mašle, avšak s dlouhými po boku konci. Takový oblek, vlastně nic jiného než dávný národní kroj, který také překrásně sluší na těle, nyní již tak na kočích zdomácněl, že téměř s ideou kočího v jednu bytost srostl.

Co je ale věc nejdivnější, jako nějaké filologické paradoxon, že pro takové národně oblečené kočí Rusové ani žádného ruského jména nemají: Rusové, kteří všickni a napořád jezdí, kde se tak málo pěšky chodí, že skoro i žebrák ode vsi ke vsi po žebrotě jede, nazývají kočího „kučer“, vypůjčivše si to jméno od ubohých pěšáků Němců, kterým se jenom za čas na výroční slavnosti udává naložiti své systematické tělo na nějakou bryčku s plachtami.

Ruský pár jest opět spřežení u nás dokonce neobyčejné, ba našemu páru docela protivné. Tam jest hlavní vlastnost, aby oba koně si nikterak nebyli podobni, ani barvou ani postavou; jeden větší a rovně hlavou do výšky, zapřažen jest mezi dvěma vojema zrovna v prostředku povozky, druhý s dlouhou hřívou, s hlavou sehnutou dolů a nalevo připřažen jest z levé strany: onen mezi vojema vlastně táhne a řídí běh povozky, druhý, jak říkají Rusové „v připřažce“, jenom nejvíc laškuje a divné vyvádí skoky.

Povozky jednokonné nepřipouštějí se žádným způsobem do řady: jedinou výjimku za čas mého pobytí v Moskvě učinil jistý generál. Zde mimochodem připomenu, že ruští generálové (i civilní úředníci, kteří se důstojností generálské stupni rovnají, nazývají se tímto jménem) jsou zvláštní střída lidu, s kterých se mnohá nařízení policejní atd. jakoby nic svezou; zdají se mi jako vysocí vrchové, na kterých vždy jasno jest, ačsi na nížinách hrom bije a dešť lije. Při vchodu do chrámu neb nějakého jiného domu, na konci ulice atd. stojí kozák s nahajkou a odstrašující formulí: „zděs něvpuskajut“ (sem se nepouští); najednou se ale zableskne generálský kabát a kozák oněměl a ustoupil; generálům je všude otevřeno, všechno dovoleno. Velmi často jsem se při slavnostech, ku kterým by mi můj obyčejný kabát přístupu nebyl

vyjednal, schoval za prsa generálská hustě posetá řádami; rychlým krokem a s tváří přísnou vykračoval jsem za ním jako jeho stín, a moc vyzářená z pentliček a křížů řádových byla tak silná, že i mně otevřela bránu, žádný kozák, žádný policejník neosmělil se mne zastavit. Jaký to pěkný pořádek - myslil jsem si častokrát v takové případnosti - že tak může míti člověk všechny své zásluhy viset na pentličkách na kabátě zrovna pod bradou!

Takový tedy generál umínil si navzdor zavedenému obyčeji projížděti se mezi ostatními jedním koněm: na krásném anglickém dvoukolovém kočáříku, on sám v plné uniformě, na prsou strakatinu řádů, v pravici karabáč a v levici napnuté opratě, přijel na místo policejní dohlídky: Jak se z za rohu ulice ukázala jediná konská hlava, napřáhl na ni kozák knut: když ale za hlavou a za ocasem hned nato vyskočila postava generálská, uleknul se velmi ubohý kozák nad svou nepředloženou smělostí. Aby však ani podezření nenapadlo panu generálovi, že jeho šlechtěného koně hodlal přetáhnout, pustil opatrný kozák již napřažený knut s velikou přítomností ducha na nevinná bedra právě přítomného kramáře, cosi k tomu zamumlav. Vyšší policejní úředník ihned pana generála s pozdravením propustil, zdvořile dokládaje, že jeho vznešená generálská osoba důstatečně vynahraňuje onoho předepsaného druhého koně.

Hned za filigránskou dvoukolovou ekipáží valil se hmotný důkladný kupecký kočár; na čtyřech tlustých kolách vezli čtyři velmi tlusté koně a čtyři ještě tlustší služebníci (dva kočí, dva vzadu) čtyři přetlusté „kupčichy“ (kupcovny), kterými byl prostranný kočár jako mozaikou tak těsně naplněn, že ani nejmenší skuliny mezi nimi nezbývalo. Kupci jsou velmi bohatá, avšak nevzdělaná a od šlechty povržená část ruského obyvatelstva, která se přepychem, marnotratstvím, ne však vkusem vyrovnati usiluje šlechtě. Přitom mají jakési staré všeobecné privilegium tlustoty, kterého zvláště jejich paní a dcery již z mládí užívají. Poněvadž se tloušťka mezi hlavní vlastnosti krásné holky a paní klade a poněvadž ženská pleť kupeckého stavu největší část života doma v jídle a v povalování trávívá: lehko jest pochopiti, že pak cizozemský člověk, potkav nenadále takovou „krásnou“ kupčichu na ulici, nechtě zvolá: Požehnej Pán Bůh! Jako staří Čechové měřili tloušťku stromu na objetí: „dub v patero, v sedmero objetí“, tak by se dle mého mínění i o těchto kupčichách mluvíti dalo, a rád bych se podíval na člověka s tak dlouhýma rukama, jenž by si sám a na jedenkrát takovou požehnanou kupčichu obejmouti troufal. Přitom buď mají svůj zvláštní národní oblek aneb, jak již se nyní zvláště v Moskvě velmi zhusta děje, módy jevropské, avšak dle zvláštních zásad svého nepatrného vkusu. Zásady tyto zdají se být sice na první pohled dost rozumné, asi takovéto: „Nač mám nosit frak pod kabátem, kde ho žádný nevidí, budu ho raděj nosit přes kabát!“ Tak

tedy kupčichy na své obšírné tělo navěší všechno, cokoli skoupiti mohou, ať si to dohromady jde jakkolivěk, jen když to je hodně drahé a strakaté, a kolikráte mi napadlo, že by si dle těchto zásad mohly nalepit na šaty různobarevné ruské bankonoty, a zajisté by nejlépe dosáhly svůj ideál i v drahotě i v strakatosti.

Již na první pohled pozná se hned ekipáže kupecká od šlechtické: třeba by i některý kočár staromódního venkovského šlechtice, kdyby byl bez kol, mnohý nezkušený velmi snadně držeti mohl za starou almaru aneb za necky, přece se takový starý neouhledný kočár, i s huňatými malými čtyrmi koňmi, ještě nikterak nedá porovnat s tou měsící bez vkusu, kterou se vyznamenávají přede všemi jinými kupecké ekipáže.

Každý se snaží čímkoli obrátit pozornost obecnstva na svou ekipáži: tu stojí vzadu dva služebníci v červených frakách, zvláštní jen právo přídvorních osob odívati tak své služebnictvo: tu zas si někdo, jemuž se vlastní osoba příliš nepatrnou zdá, aby si jí všimlo obecnstvo, za drahý peníz koupil mouřenína a postavil v podivném kroji za kočár; jiný zas, cizozemštinou docela prosáklý, podšitý i podražený, oblekl i kočího svého do obyčejné evropské livereje, co je v Moskvě tak nevídaná věc, že na sebe pozorttost zvrací. Každý ale na odívání staví bohatství, vkus svůj, všechno se blyští, jeden nad druhého; pán jinak dosti šetrný nechce se tuto veřejně přece od žádného dát zahanbiti a převýšiti nádherou.

Zde doložím pravou ruskou anekdotu, která se přihodila v čas gulání. Jistá velmi šetrná paní, která hlavní péči o to vedla, aby služebníci s šatstvem opatrně zacházeli, koupila také k gulání novou drahou livereji a odevzdala ji služebníku nováčkovi s ostrým opakováním obyčejných svých pravidel. V úplné své kráse stál tento při gulání za kočárem, tu najednou nastal dešť. Opatrný služebník, pamětliv pravidel paní své, v tu chvíli svlékl se sebe kabát a zaobaliv ho podával ho skrze okno paní do kočáru, aby nezmokl. Tato mu arci přikazovala hned se zas obléci, ale služebník v mylném domnění, že se to děje pouze z starostlivosti o jeho zdraví, násilně vrazil kabát do kočáru, přiloživ: „Vždyť mi dešť nic neuškodí, nejsem z cukru.“ Nato se hned bez kabátu za kočár postavil, a lehko si pomyslíti můžeme smích všech ostatních a zlost paninu, když v takovém stavu nevyhnutelně ještě as půl hodiny volným krokem mezi jinými jeti musela, než dojecha k místu, od kterého se odjížděti dovoluje. Co se potom doma opatrnému nováčkovi přihodilo, o tom by nejlépe vypravovati mohl karabáč, kdyby mluvití uměl.

Co se tedy z jedné strany panstvo moskovské nádherou jeden nad druhého vypnouti usiluje, podíváme se na druhou stranu k řadě balaganů, kde zas komedianti v takovém též závodu jeden nad druhého umělostí vyniknouti a pozornost i peníze obecnstva k sobě obrátiti hledí.

Pro lepší poznání vypočtu zde řadu balaganů zúplně tak, jak byla 1844 v čas gulání velikonočního.

Hned první s kraje stála zamilovaná ruská houpačka v způsobu větrního mlejna: mezi ramenama jsou vsazeny truhlice s sedadly asi tak širokými, že se na každém dvě osoby, avšak jen těsně směstnati mohou. Takových sedadel na jednom mlýně bývá šest, obyčejněji však jenom čtyry: nohy se vsadí do té truhlice a tak se pak mlýn dokola točí. Ovšem že sedadla, poněvadž jsou na železných osách volně přidělena, dle zákonů tíže vždy rovně stojí, ať se mlýn jakkoli prudce pohybuje. Tato houpačka zdá se mi být pro milostné párky aneb aspoň pro hezkou pleť, rozumí se arci jen nižšího plemene.

Vedle ní stála jiná houpačka pro mládež, „koňki“, zvláště podivná. Od velikého, v jisté výšce od země vodorovně upevněného, pohyblivého kola visely na provazích koníky rozličné podoby, na které bujná mládež za skrovný peníz vysazena a dokola točena bývá. Koníky dosahují skoro až k zemi, a že pod nimi měkko jest, může snadno a bez patrného nebezpečství mnohý z jezdců spadnouti, co se velmi často a k veliké dorostlých diváků zábavě přiházívá.

Nyní něco opět sice ruského, avšak již drobet vznešenějšího. Samokat, a jmenovitě na loďkách: vlastně nic jiného než Ringelspiel, s tím toliko rozdílem, že místo na koníkách, jelenech atd. obecnstvo na loďkách sedí. Největší část pasažérů jsou dorostlí lidé, a sice ženského pohlaví; Rusové mnohem větší než my na takových točenicích a houpačkách mají zalíbení. - Na jedné loďce sedí také v ruském kroji s mašličkami prostonárodní hudcové na píšťaly, kteří svým pronikavým, jednotvárným všesem všechen ostatní šramot vítězně přehlušují. Způsob této „hudby“ nebudu zde obšírněji popisovati z té příčiny, aby snad někoho z pouhého již čtení v uších nepíchalo.

Stranou však, idylická hudbo! Žene se industrie: „*Karusel' železnoj dorogi iz Lejpcigi.*“ Ohromný nápis! Párni stroj, vozy, jak na železnici v obyčejí jsou, všechno se ale točí jen do kola, a tu jmenovitě podlouhlého, dosti obšírného: plat znamenitě zvýšen! Rozumí se, že bez všelikého nebezpečství. Párni stroj má sice sílu dvou koní, avšak opravdivých živých koní,

kteří také opravdu pod malovaným strojem chodíce, celý sladký náklad (rozuměj tučnou krásu moskovskou) pomalu sice, ale bezpečně dokola točí.

A teď střežiště elegantů: prkenný, velmi vkusně postavený „traktyr“ s širokou kolonádou, obsazenou po celý den hustě „pižmem“. Okolo něho malá ohrádka z blaněk, na níž utáaté zelené smrčky zaraženy bývají. V něm se jí a pije draze, jak se sluší; malá sklenka obyčejné likérky za 10 kr. stř., dýmka tabáku za 5 kr. stř. Takové jest ale zřízení všech hospod ruských: v sprostých kupodivu lacino, v panských kupodivu draze.

Vedle taktyra stály čtyry plátěné, skoro stejné stány s červenými neb modrými pruhy a s takým též lemováním, u nitřku v každé[m] tři neb čtyry oddělení. Uhošťuje se v nich vodkou, vínem, dýmkami, čajem atd. Hlavní ale příčina návštěvy těchto stánů jsou cikánky, jejich zpěv et cetera graeca. Ať při slově cikánky žádný nemyslí na bídné, umouněné otrhance, kteří po lesích a pustinách kočují, krádeží a padlinou se živí a již vzhledem svým lid straší. V Rusích cikánky nikoho nestraší: naopak v strakatém teatrálním oděvu rumunském, celé v hedvábí a drahocennostech, samy černooké, štíhlé krásotinky s osmáhlou východní pletí, vedle zábradlí stojíce vábí jevropejské franty i rozhyřilé „kupečeské“ synky do svých stánů. Již od dávna cikáni bývali v Rusích jediní hudebníci z profesí: teď, ačkoli se vlivem západní umělecké hudby jejich sláva i příjmy znamenitě ztenčily, zůstal přece ještě jejich zpěv a tanec velmi oblíben, takže i někteří ruští básníci s nadšením o něm píší. - Jsou rozdělení na jednotlivé společnosti a sbory, z kterých každý pro sebe vydělává a hospodaří. Sbor bývá sestaven z čtyř živlů: mladé krásné dívky, které jsou hlavní osoby sboru, jonáci, rovněž figuranti v zpěvu, staré cikánky, bavící komikou obecnost a přitom „gardedámy“ mladších zpěvaček, a staří cikáni, vedoucí ekonomii celého sboru. Několikrát za rok dávají také v Moskvě zvláštní veliké koncerty po 6 zl. v. č. vstupného, a když jsem při prvním přítomen byl, zůstal jsem neobyčejností pohledu i zpěvu jako omámen. Představme si na podium dosti vysokém asi 25 - 30 lidí východních, v přepondivných kostumech, některé s sedmistrunovými kytarami v rukou. Na pokynutí zavzní podivný, hlučný chorál s neobyčejnou čerstvostí a tak podivný, že se člověku až krev zarazí. Z počátku zdají se tyto divoké zvuky neharmonické, později ale, když se zotaví člověk a trochu přivykne, pozná v nich jakousi demonickou touhu a bujarost: zpívají buď svoje národní cikánské písně aneb ruské, patrně ale svoje s větším zápalem. Tance jejich jsou tance asiatské, bajadérské, do kterých se však mnoho rumunského a ruského přimíchalo, Do bohatých domů a k slavnostem bývá též takový sbor často povolán, a před nedávným časem nemohla se žádná veselost bez cikánek odslavit. V každém stánu má

jeden takový sbor své sídlo: navštěvovatelé dobrou mzdou za jednotlivé písně platí, a kromě toho drahým vínem atd. zpěvačky i sebe častují. Čím více vína, tím hlučnější zpěv a tím bouřlivější nadšení posluchačů v stáně samém, kteří rozličnými, na našich divadlech až posud neobyčejnými způsoby spokojenost svou objevují. Okolo stánu venku nahromadí se zatím veliký zástup obecného lidu, který skrze plátěné stěny zpěv cikánek, ale jen co drobtý od stola boháčů, avšak zdarma dostává.

Veliká perníkářská bouda vedle těch čtyřech stánů poskytuje zas jiné sladkosti. Naše perníkářství se v žádném ohledu nemůže vyrovnati ruskému ani rozmanitostí a láci výrobků, ani rozsáhlostí, mohlo by se říci kolosálností obchodu. Žádný by neuvěřil, jaké množství perníkových pochoutek Rusové napekou a pojedí. Každý svátek oslazují si perníkem, když pán svým lidem nějakou veselůstku zříditi chce, dá uvařit sud brágy (druh piva) a nakoupí pytel perníku. Stíží potkáme v neděli některé dítě, aby něco perníkového necucalo, a velcí lidé jsou aspoň v tom ohledu zajisté rovni dětem. Zalíbení takové v sladkých pokrmech zdá se být starodávná náklonnost národů slovanského plemene. Na perníkářském krámu asi 200 přihrádek vidíme, a v každé jiný druh perníků, prodávaný jenom na váhu.

Vedle perníkáře opět taková již popsaná železná dráha, avšak větší a také s větším několikasáhovým nápisem: „Obveselující samokat prodlouhlého pohybování působením vnitřního mechanického zřízení čili miniaturná železná dráha vynálezce Kartašova.“ Žádný ale nemysli, že by byl celý tento filosofický nápis bez pravopisných chyb! Jen menší část veřejných nápisů v Rusích psána jest pravopisně, ostatek takovým způsobem, jako byla až posavad v Čechách móda psáti češtinu, t. j. jak stádo běží. Rusům se arci tak diviti nesmíme, poněvadž teprv přes sto let jazyk svůj píší: u nás ale, kde jazyk národní již tak dávno vzděláván byl, mohlo by se arci něco lepšího právem očekávati. V našich malých městech, kde ještě dle zastaralé módy a na důkaz maloměstské vzdělanosti nejvíce německé nápisy nalézáme, vidíme aspoň, že ani německy psáti neumějí, a to nás při lidech, kterým jest neuměti česky psát nejvyšší chloubou, zajisté těšiti musí. Potvrzuje nás to v staré pravdě, že se obyčejně jenom ti lidé za český jazyk stydí a neuměním českého pravopisu chlubí, kteří se ještě dobře německy ani psáti ani mluvíti nenaučili.

Koho by snad tato slova mrzela, ať se mnou vstoupí do perníkářského krámu, který se opět s druhé strany železné dráhy nalézá: tam si může koupit, celou perníkovou abecedu a zajíst ní svou mrzutost. - Vedle perníkáře mají dva Němci z Berlína, pp. Dunkel a Majer, velikou boudu s nápisem: „Zde se ukazují mechanické všesvětské scény“, na zeleném a bílém poli.

Vedle toho žluté slunce na modrém poli a pod tím dva dřevění panáci s bubnem a talířemi, bezpochyby znak berlínské filosofické osvěty. Na velkém, před boudou vyvěšeném obraze vidíme se strachem jednu takovou všesvětskou scénu, která jeden z těch dvou srdnatých Berličanů holýma rukama živého lva jako slanečka ve dvě trhá. Ačkoli dle berlínské filosofie člověk všechno může, cokoli chce, pochybuju přece, že by který Prušák živé lvy na kusy trhati dovedl: vykládal jsem si tedy celou věc co nějaký berlínský vtip na vydobytí a odtržení Slezska od koruny České; - pro útěchu opět perníkář.

Vedle perníkáře ohromná bouda s nápisem: „No. 1. Pan Dallo. Veliké představeny, na Provase, i konské, i Pantomin. s Převracenimy“, Pak na druhém konci boudy: „Zvířata, ptáci, opice!“ Pro snadnější porozumění dodávám, že toto veliké představení neprovádějí ona zvířata a opice, nýbrž pan Dallo se svými lidmi. Před boudou na frontě jest obširný balkon, na němž p. D. se svými umělci často vychází v nejkrásnějších oblekách s hudbou, ba i na koních. Bajazzo také všemožnými šprýmy snaží se nalákat pánu svému do boudy diváků. Nejpodivnější věc byla ta, že najatá od p. D. pluková hudba nejvíce polské písničky hrála a sice z poslední revoluce, jmenovitě „Jeszcze Polska niezginela.“ Velice jsem se podivil, slyše zde při veřejné národní zábavě od ruských vojenských hudebníků hráti písně, za které by každý, kdo by je v království Polském neb na Litvě, v Bělorusi, na Ukrajině zazpíval, co nejpřísněji trestán byl. Přes 200 Poláků na universitě moskovské studuje: a kromě to jest jich mezi vojskem a úřednictvem dost znamenitý počet. - Tu arci při těch písních jen bajazzo skáče. Vůbec jsou polské melodie v Rusích hojně oblíbeny a rozšířeny, skoro na každou píseň z poslední revoluce polské složili Rusové nějakou parodii, kterou nyní dle téhož nápěvu zpívají.

Opět perníkář a hned vedle něho p. Bergomasko, rovněž takový divotvorec jako p. Dallo: oba oni jsou soupeři a jeden nad druhého vyniknouti usilují. Jejich boudy jsou největší a nejhlednější ze všech. - Pak stojí sprostá čajní bouda a perníkář.

Zase nato: „N. 4 Kompanija Pontoministov N. 4“. Nikde na světě nestala se ještě taková ukrutenství, takové divy, jaké mají tito „pontoministé“ na ohromných plátěných obrazech před boudou vyobrazené. Nad nimi by musela i prakanibalské srdce trnouti. K obraně jejich před očima lidumilovného obecnstva musím podotknouti, že žádné urputnosti, které na boudě vymalované mají, v boudě neprovozují.

Pernikář! a soused jeho: „Veliké Panorama po prvé v Rusku malováno Karel Timir“ atd. Vedle opět „samokat“ na loďkách, již nahoře popsany, s tím toliko rozdílem, že zde na zvláštním balkoně několik hezkých mladíků v národním kroji ruskou plesku (tanec) tančí a tím pozornost obecnstva, zvláště ženského, na svoje loďky obracují.

A nyní „porčinel“ t. j. policinello pro sprostý lid. Malá. chatrná bouda, v jedné polovici malé marionetní divadlo s kartounovou oponou: nad ní vymalovaná lýra a nad lýrou hlava s vousy přes celé divadlo vytaženými. První místo dvě červeně obarvené stoličky a zvláštní prkno pod nohy, poněvadž mezeru mezi diváky a scénou voda a bláto opanovaly. Poslední místa jest pro pohodlí diváků prkennou podlahou, do výšky poznenáhla vystupující, opatřeno, na které - aby s ní publikum nesklouzalo - zvláštní latě přibité jsou, asi tak jako na stezkách do kurníků. Předě hrou pan patron vystrkuje skrze zvláštní, ve střeše udělanou díru dřevěného porčinelu (pimprle), který kromě jiných vtipů také zablácené lopaty a chvošťata na shromážděné publikum vyhazuje a skrze husí chřtán pokřikuje: zatím se tři kluci v boudě nadarma namáhají starý flašinet, buben a triangl do stejného taktu přivésti. Na posledním místě občerstvuje nedočkávané obecnstvo kočující kafiřna, tj. chlapík v umouněném kožichu, s mosaznou nádobou, pjnou zvláštního hřejícího nápoje. Za opaskem má sklenice, do kterých nalívá, za nádry flašku s kořalkou, z které na zvláštní žádost konsumentů nápoji přidává ducha, a na provaze u pasu visí laciné preclíky k namáčení. Repertoár všech kusů dá se snadně udati: jednání každého záleží hlavně v tom, že pan porčinel všechny své dřevěné spoluherce ve všech aktech a scénách rozličnými nástroji jak náleží pere. Jediné, co nějakého významu má, jest to, že častokrát vystupuje směšná karikatura Tataru, kterým se nyní Rusové co bývalým podmanitelům a kleslým pánům notně posmívají, pokřikující na ně po ulicích: „Kňáz! Kňáz!“ (kníže). Jak podivně a vznešeně působí to na cit národní, když nám popřáno viděti ty, jenž se neprávem do vlasti naši vetřeli a hrdě v ní poroučeli, napotom v té samé vlasti co podmaněný, sloužící lid!

Dále již pak všechny balagany jsou sprostější: za porčinelem koníky (houpačka), pak pernikář, opět koníky, bídné panorama vlaských měst, načež následovala bouda, na které nápis byl nejdůležitější, totiž: „Znova. Vynalezena Kompanie maloletnými dětmi Terlinski. Pantomin z maloletných dětí. Kouzelná fléta:“ - To byl nápis: co bylo na obraze malováno - zlí duchové by se toho zhrozili! V boudě však malé děti dělaly rozličné kotrmelce. - Pak zas jiný purčinel, vedle něho „Janson učedník pineli, fizik a mechanik“ jedl koudel a tahal ze sebe

kanice atd., a pak čtyry houpačky, mlejn koníky, mlejn koníky zavíraly celou řadu podivných balaganů.

Vedle zábradlí a sem tam i mezi boudami stojí množství hokynářů s rozličnými pamlskami neb hračkami: u mnohých boud kromě to obrazáři vyložili svůj pestrý krám a rozvěsili po bokách balaganů výtvary ruských Mus. Prstem malované obrazy bohomazů, na kterých se všechno maluje čtyrmi barvami bez ohledu na opravdivost, pak patriotské fantasie ruského srdce, žádostivého cizích zemí, všechno za velmi levný peníz, stojí před očima rozmanitého obecnstva: jedna část se obrazům těmto diví, druhá posmívá.

V balaganech je zatím představení za představením; když se jedno skončí a obecnstvo ven vyhrne a do jiných zas rozpráší, vyjdou hned zas kejklíři na balkon své boudy a novou produkci ohlašující nové obecnstvo si lákají. Nesmíme si zde tyto boudy představovat nějak chatrné: znamenitější z nich jsou několikrát takové jako největší z pražského Josefského plácku a vstupné v nich bývá až rubl stříbra; t. j. as 4 zl. v. č.

Pestrotu obyvatelů ruských měst vůbec a na takových slavnostech obzvláště si je velmi těžko představití; jmenovitě zde a asi od 4 do 6 hodin s poledni, když ještě vyšší stavové domů neodjeli, převyšuje všechno pomyšlení. Nejrozmanitější evropské módy rozličných let střídají se zde s národním krojem též neméně různým; k tomu ještě kolikteronásobné uniformy vojska, studentů, ouředníků, kroj tatarský, persidský, turecký, čerkeský, cikánský, řecký a Bůh sám ví, jaký ještě; to všechno dílem zimní ještě, dílem již méně více k jaru přiblížené: všechno to i s oděvy komediantů působí směsici nadmíru neobyčejnou. Vedle plnoměsíčního ruského obličejce, z kterého se poněkud aspoň dobrosrdečnost září, viděti vyzáblou zchytralou tvář nějakého Řeka nebo činovníka, ku které si člověk nechtě přimysliti musí provaz a šibenici; kupčichy a kupci rozličného kalibru střídají se zde s štíhlými utaženými důstojníky, jejichž hrdé hlavy ozdobeny jsou na outraty kapouních ocasů; zde vysoká široká tchořovice na bohumilé hlavě pravověřícího popa-bátušky souseduje s vysokou špičatou černou beranicí na proklaté lebce pohanského Moslem-Persida; tu několik zrovna do výšky vypnutých hlaviček kárá známou bajku o plných a prázdných klasech; jsouť to totiž plné hlavičky několika moskovských studentů, naplněné všelikou domácí a krotkou zahraniční moudrostí. Tu vyšlapuje služebník v livereji svého pána a před ním jeho pán v livereji pařížské módy: tu se zas valí neohrabaný přetlustý kupec-fabrikant, v jehožto obleku znamenitě se Asie s Evropou pere, na široké červené pentli okolo krku visí mu veliký zlatý peníz s nápisem: Za pracovitost a umělost, který nápis, podíváme-li se na jeho vykrmené

čtverhranaté tělo, představuje se nám co veliké paradoxon; mezi nimi je zde tam přimíchán některý průmyslný zloděj neb „časný pristav“, kteří si v oné matenici vyhlížejí, koho by na nezákoně neb zákonné cestě okrásti mohli, a z daleka z boku, ze schvalně vystavené strážní boudy dívá se 30 neb více bajonetů pečlivým okem na hromady plesajících.

Podivná jest při takových příležitostech úcta a zdvořilost, s kterou se všeobecně nižší třídy národu proti pánům chovají: každý mužik i v opilství vyhýbá se přece z daleka každému i zcela neznámému panskému kabátu, v největší tlačnici neosmělí se nikdy dotknout se vyššího roucha. Okolo 6té hodiny však, když obyčejně všechno, co pižmem páchne, domů se odklidilo, nastane teprv původní scéna a sice národní ruská tlačnice, které se žádná jiná nevyrovná. V známém již mezizábradlí, které nyní již pouze prostým lidem naplněno jest, povstane teď neobyčejná těsnota; prudké síly, které by se jako při párních strojích rovněž na konské počítati mohly, působí zde nyní na rozličné strany na boky, záda i břicha nejbližších sousedů; polovice všech naplňujících toto místo nestojí již na nohách, nýbrž nesena jest nevolně, sama nevědouc kam; žádného jednotlivce nevidíme se pro sebe pohybovat, nýbrž celé množství jako vlny mořské valí se jedním rázem.

Tato doba je teprv hlavní vyrazení nižšího obecnstva, a podivné směšné výjevy představují se zde očím pozorovatele, z kterých nejobyčejnější bývá ta, že někoho jeho nejbližší sousedé do výšky vyzvednou, aniž se pak žádným způsobem nohama na zem dostati může, nýbrž veliký kus cesty jako nějaká korouhev v prostředku nešen bývá.

Konečně tma a zima rozeženou podnapilý lid na všechny strany domů, kočáry již dávno před tím se byly rozejely a jenom v cikánských boudách a v okolních hospodách panuje ještě zpěv, pití a veselost.

Poněvadž se toto gulání v samém městě slaví, neměl jsem zde žádné příležitosti hlavní živel všeho, totiž pití a jídlo, které nejen v Rusích, nýbrž i všude jinde za nejvydatnější zábavy platí, opisovati. Všechno, co do tohoto oboru patří, děje se při tomto gulání buď doma, buď v okolních hospodách a nemá žádného tak původního rázu, jako při venkovských guláních uvidíme. Pod Novinskem vidíme toliko resultáty samé: málo lidí vidíme pít, ale mnoho opilých, jmenovitě pak pozdě as o 9. neb 10. hodině, kde již takových resultátů po ulicích mnoho leží, a izvoštíci zvláště opatrně jezdití musí, aby jich několik nepřejeli. Několik hodin to trvá, než je bedlivá policije všechny uklidí, zvlášt při masopustním gulání, a často v některé pokoutní ulici, kam její starostlivé oko neproniklo, někdo až do rána pokojně přespí.

Tak se pak několik neděl po velikonoci za sebou na témž samém místě děje: opět kočáry jezdí, lid se prochází, v balaganech hrají, jí se, pije se, jenom že již všechno v menším počtu, se skrovnější nádherou, a nikdy již nedosáhne gulání takového blesku jako na Svetuju.

Na den prvního května slaví se podobné gulání v Sokolnikách, které však již kvůli jiné místnosti zcela jiného rázu nabývá.

Sokolniky jest krajina za městem, mající jméno své od honby se sokoly, která se na ní zvláště od dávných ruských cárů provozovala. Nyní tam jest množství letohrádků v nejpodivnějším slohu, v kterých taková část šlechty ruské, která ouřady svými neb z jiných příčin na Moskvu vázána jest, letní měsíce tráví. Cihlové trotoary, špatná dlažba, smrad a prach i parno činí v letní době pobyt v Moskvě velmi nepříjemným; všechno se tedy dle možnosti snaží na tento krátký čas (polovic května, červen, červenec, polovic srpna) z města vylítnouti buď na své neb na najaté letohrádky (dače) neb na blízká okolní panství a někteří až na 100 mil od Moskvy, co se v Rusku ještě mezi nepatrné vzdálenosti počítá.

Celá písčítá rovina mezi městem a Sokolnikami jest hned po poledni poseta množstvím kočárů a izvoštíků; tito jmenovitě jako hejna tažných ptáků vracují se vždy zas pro nový náklad do města, jakmile do Sokolníků dojeví. Prach zdvihnutý takovým neustálým ježděním v písku zahaluje celou krajinu v mračna. U vjezdu do Sokolníků stojí dlouhá řada přítelů pokoje a pořádku, t. j. žandarmů a kozáků, vždy jeden kozák a žandarm střídavě. Žandarm každému zdvořile a oustně pravidlo, dle kterého a kam jíti má, poví: neposlušnému pak teprv sousední kozák knutem vyloží toto přikázání.

Ty samé a podebné boudy jako pod Novinskem najdeme opět zde, jenom že ne v jedné rovné řadě, nýbrž sem tam po lesíku roztroušené. K tomu však ještě přijde množství rozličných boud a stánů, v kterých se pokrmy a nápoje buď připravují neb již z města přivezené prodávají. Neobyčejný, vysoký, kulatý stán z bílého plátka na vrcholu s církou flaggou přede všemi jinými obrátil na se mou pozornost. Z daleka viděl jsem ho kolem dokola obklopena zástupem lidu, který obličejem dovnitř obrácen ustavičně se proti stánu klaněl a kříže dělal. Z počátku jsem ve své cizozemské, ruských obyčejů nepovědomé duši myslil, že tam je nějaký svatý obraz, kterému shromážděný národ svou úctu skládá. Přistoupiv ale blíže, viděl jsem, že to jest kabák (kořaleční šenk). V prostředku stálo několik velikých sudů a lejt kořalky, kolem dokola okolo stánu běželo široké koryto, nad nímž se kořalka nalévala, aby nic, co se přelege, nazmar nepřišlo: vnitřku, ohrazení před návaem lidstva, stáli prodávající a nalévající.

Poněvadž Rusové dle národního obyčeje ničeho, buď si to jídlo neb pití, nepožívají nepoklonivše se a neznamenovše se křížem: odtud tedy to ustavičné klanění a křižování se okolo stánu. Ku pláči musí pohnouti lidumilovného člověka ona nesmyslnost, dřevěnost, s kterou lid ruský, ouplně nevzdělaný v náboženství, na některých nepatrných formách lpí a přitom hlavní věc, smysl jejich zanedbává. Poznamenav se takto svatým tak významným znamením, nalije do sebe ubohý, nepoučený prost'ák tolik zhoubného nápoje, až bez paměti jako dobytče někde nedaleko do trávy klesne! A jiní vedle něho stojíce rovněž se křižují a ožírají. Přál bych některým našim bloudným duším, které, rovněž takovým farizejským způsobem jenom zevnitřní nepatrné formy náboženské do lidu vnucují a hlavní poučující a ušlechťující věci zanedbávají, přál bych jim viděti tuto scénu, aby se přesvědčili, kam vede jejich cesta.

Že jest v Rusích kořalka regále, snad již každému známo bude; ve velikých zeleně obarvených lejtách, docela takových, v jakých se v čas požáru voda na hašení vozí, přiváží se i zde z města záhubná vodka.

Dále na obširném místě projíždějí se opět dokola dvěma neb třemi řadami ozdobné ekipáže; proskakující mezi nimi žandarmi a kozáci udržují zde pořádek, aby jedni druhé předjížděti nemohli.

Lesík jest všude naplněn rozličnými grupami veselících se, kteří zde, každá rodina pohromadě, dle svého způsobu radovánky slaví. Zde ku porovnání můžeme poukázati na alavnost v Hvězdě, jenom že as 10krát zveličenou.

Přísně se rozdělili všickni na tři hlavní části, z kterých každá jinou stranu lesa obsadila. Kořalková strana sestavena jest z nejnižšího druhu obecnstva moskovského a okolních vesnic, okolo každé flašky kořalky shromáždí se zde leže několik osob v selském kroji. Druhá, měšťanská část, rovněž v krojích národních, ale městských, jest největší na počet a zajímá také nejobširnější místo, z kterého se také všude skrze stromy kouř valí, protože v každé grupě hlavní středisko jest samovár a hlavní nápoj horký čaj. Třetí, šlechtická část neobcuje pod širým nebem, nýbrž každá rodina vystaví si zvláštní hezký stánek, z kterých se ouhledností jeden nad druhý vyšinou stará. Nádhera panující v těchto stánech převyšuje všeliké nadání: vímť jeden případ, že se r. 1844 společnost 30 mladých pánů k společnému vyrazení shromáždila a každý z nich dal příspěvek osobní 100 rublů stř., to jest 400 zl. v. č.,

tedy stása jejich zábava jednodenní 12.000 zl. v. č.! Nevím ovšem, s jakým svědomím by člověk takové peníze tak marně vyhoditi mohl, kdyby povážil, jak a od koho jsou vydělány!!

Při vší nádheře, panující v různobarevných stánech pánů, neposkytují přec zcela nic tak povšimnutí hodného, jako jednoduché skromné grupy rozhoštěných po zemi měšťanů a mužiků. Každá téměř rodina představuje nám zde půvabný a nový obraz. Na sta, ba na tisíce samovárů stojí pod stromy, ale okolo každého z nich sebrala se zvláštní, od všech jiných se různící kúpka skromných, veselých lidí. Kdo chce vidět, co je vtělená radost, ať se na tyto zářící se tváře, skvělé oči podívá: najde-li jenom jedinkou malou starůstku, skrytou někde za vráskou některého z těchto svátečních obličejů? Taková čistá, nezkalená radost připomíná nám první blažené doby člověčenstva aneb život štědře od Boha nadaných krajů, kde se lehce nabydou potřeby života, kde šťastní obyvatelé větší část žití svého tráví ve hrách, bez péčí o budoucí den. Rusové zvláště mají ten dar, po všech klopotech stíhajících je na cestě života, nastane-li jim k odpočínutí čas, nekaliti si jej péčí o budoucnost: dobře a jistě vědí, že na ně nepříjemnost čeká, nemají se tedy co bát, že by je minula, a hledí proto pokud možná zažítí všemožně řídký kalich veselosti.

Přítom národní ruský samovár, který se v každé grupě co střeďišťe, co penát nalézá, dodává všem radovánkám příjemný, rodinný ráz, který se bohužel vždy více a více tratí u všech vzdělaných národů. Jako nějaká kletba vzdělanosti, vybroušenosti mravů přichází nyní vůbec na Evropu zkáza neb ochablost domácích rodinných svazků. Čím více se evropské lidstvo v celosti, ve velikosti k sobě blíží, tím více se jednotlivci, rodiny od sebe vzdalují a odcizují. Jako veliké těleso, naše země, dle jisté theorie ponenáhlu vždy více chladne, tak i stydnou srdce vzdělanějšímu obecenstvu; jenom hlavy, rozumy se víc a více osvěcují, srdce však ledovatí. Duch manufakturní, fabriční, špekulantský pohlcuje všechnu krásu, dětinskost, nezkaženost, přítulnost dávných blažených časů. Všechno, i naše radovánky, dýše již tímto fabričním, mašinovým puchem: vkročme jen do hostince a vizme ony automaty okolo stolů, jak všichni jedním taktem jedí, jedním taktem pijí a jedním taktem smýšlejí; v holbách a mázech se jim odměřuje pramen veselosti, a jak jinak nazveme naše hostince než fabrikami vyražení!!

Na východu Evropy, v Rusích a v Polsce panuje vždy ještě krásná, srdečná rodinnost. Svazky mezi rodičemi a dětmi, mezi příbuznými, mezi sluhou a pánem jsou tam ještě silnější, srdečnější, vzájemnější. Když mluvím o srdečných svazcích mezi sluhou a pánem, nemyslím zde ony ruské a polské pány, kteří, nadchnuti egoizmem odvislosti, v které se v jejich vlasti

sprostý lid k pánům nalézá, jenom ku zlému používají, kteří všechnu na cestách po Evropě nabytou rafinovanost jenom k tomu mají, aby z ubohého, sobě poddaného lidu nemilosrdně jako z houby všechnu sílu vymačkali; ony škodné bídné tvory, jenž se jako hmyz z cizé šťávy živí; takoví, prázdni jsouce lidmilovnosti, nenabyli ani skrze kulturu obyčejnou uhlazenost a chladnou humanitu; pozbyvše v cizině všechny dobré a chvalitebné obyčeje své otčiny, nenaučili se než podlostem, ne pak cnostem cizozemským. Jsout však ještě jiní dobří pánové, kteří velikou svou nad poddanými moc k dobrému obracejí, vedouce svědomitě péči o zdraví, mravnost a živobytí poddaných svých; za mírnou práci zásobují je všemi potřebami života, starají se o sirotky, mrzáky, neduživce a sešlé věkem, a chrání své poddané před hltavými činovníky. Poddaný sám za poslušnost a podřízenost k pánu zbaven jest všelikých starostí, které všechny pán za veškeré své poddané na sobě nese; bouřky, neúrodná léta a jiné jakékoli ztráty mohou potkatí toliko pána, on sám, poněvadž všem poroučí, také o všechny pečuje. Tak se tedy celá obec rovná jedinému hospodářství, všickni dohromady pracují a v neděli okolo svého dobrého pána vesele se baví v chorovodech, s perníkem, ořechy a brágo: co zatím zlý pán i v neděli lid svůj jako naschvál proti všem božským a lidským zákonům na robotu žene.

Tohoto trochu obšírného vysvětlení bylo zapotřebí k důkazu, že může být rodinný, příjemný svazek mezi pánem a otrokem: ačkoli ale dobří lidé ve všech poměrech dobře spolu žítí mohou, jsem přece ostatně toho mínění, že jest lépe a čestněji pečovati sám o sebe než býti otrokem nejdobrotivějšího pána.

Vraíme se ale k bezstarostným kůpkám, rozloženým buď na kobercích buď na holé zemi okolo dýmných samovárů; ženská ruka nalívá všem rozhřívající čaj; a kromě to vedle nahromaděno množství jiných nápojů a jídel dražších a lacinějších; obcházejíce kolem, vidíme zde všechny přechody od možnějšího k chudšímu: zde několik služebníků naneslo stoh cizozemských vín, rozličných vodek, punšů, zahraničných i domácích pamlsků, tamto se k čáji přikusuje jenom preclík: i samováry representují nám drahotou a podobou svou stav zámožnosti svých pánů. Za nějakou chvíli rozhřeje již čaj všechny: zpěv se rozléhá a jedna rodina častuje druhou sousední zvláštnostmi svými. Znamenité jest množství pomerančů, jaké se při takových slavnostech a vůbec v Rusích pojí; celá zem jest postlána žlutými jich šlupinami. Toto jižní ovoce jest u všech Rusů velmi oblíbené a tak hojně se do zemi přiváží (nejvíce, jak mi praveno, z Portugal na Petrohrad), že v samé Moskvě nebývá, jeden dražší než za 6 -10 kr. stř. Ustavičně je po ulicích roznášejí prodáváči, a tím více se jich při gulání za

město vydá, s prkny na hlavách. Jiní opět nosí na hlavách celé krámy cukrovinek, mlsek, krymských jablek, hraček a rozličných jiných maličností a vyvoláváním i pobíháním svým pomáhají ještě k většímu hřmotu a pestrotě.

Na druhé straně lesa mezi mužiky, nejnižší třídou obecnstva, uvidíme opět novou ruskou zvláštnost: „kulačij boj“ (pěstní boj). Dva statní jonáci s vyhrnutými rukávy stojí proti sobě, obratně pěstěma šermujíce; rány, kterými jeden na druhého míří, zdají se býti tak lehké, hravé a všechno jejich pobybování tak mrštné, bez namáhání, že se na, první pohled zdá, jako by pouze šaškovali, najednou se však jeden na zem povalí. Celé totiž snažení „borců“ jest, aby jeden druhého do žeber pod paží udeřil; tu se hned v udeřeném duch zatají a bezděky na zem klesne. Celá zběhlost borců pozůstává toliko v tom, aby si každý svoje žebra chrániti a nepřítelova zasáhnouti dokázal. Před časy bývala to veřejná hra, provozována před samým cárem v Kremlu neb na zamrzlé řece Moskvě, a nejen od sprostých nýbrž i od bojarů a nádvorníků. Nyní se jenom mezi mužiky ještě zachovala. S velikým zalíbením stojí lid v zástupu okolo dvou zápasících borců, a s oučastenstvím, s křikem sleduje jednotlivé jejich rány a obraty. Ostatní okolo flašky vodky a kusu pečeně a chleba hulákajíce sedí a leží, a největší část odhodlala se na onom místě pozbyti, co má nejdražšího, totiž zdravý rozum. K vícerou již se to nejvíce všem podařilo a lesík postlán jest živými mrtvolami padších za vlast v nestejném zápasu s plamenným duchem ne času, nýbrž bramborů a žita. Paměti hodno jest, že se opilství Rusům ne maně a příhodou jako u nás, nýbrž s dobrou rozvahou a předsevzetím přihazuje. Prostý Rus, jinak pracovitý, hospodářský a mravný, umíní si na jistou slavnost opítí se nevyhnutelně: koupí si již najednou takovou míru kořalky, která by ho, jak sám sebe zná, o rozum připravití dovedla, a tu pak najednou vypije. Není jim tedy samo pití tak příjemné jako ona doba opilství, bezrozumí.

V opilství se také neperou, nýbrž hubičkují, objímají a s celým světem bratrují: podivný to obraz několika hubičkujících se vousáčů.

Podobný zcela ráz má též gulání v Marinoj rošči, které se asi v polovici máje, rovněž za městem vedle hřbitova a v podobné as místnosti jako Sokolniky slavívá. Rusové mají chvalitebný obyčej, že hřbitovy své buď v lesích zakládají, neb aspoň okolo hrobů hojně stromy sázejí: šustění listů na takovém tichém zádumčivém místě podobá se pak, jako by se duše zemřelých nad navštěvovatelem snášely. Gulání ono v Marinoj rošči zajisté povstalo jenom ze slavnosti, která se konala na upomínku za mrtvé; časem arci pak ona hlavní příčina ustoupila do stínu a zábava opanovala pole.

V obšírném hájíku vedle hřbitova děje se opět to, co pod Novinskem a v Sokolnikách: neskončené řady ukazujících se ekipáží, boudy naplněné komedianty (mezi jinými mně již odjinud známými ukazoval tam také pačesatý Francouz s frisurou a la megera „podivnou zvěř v jistém ohledu“, totiž dvě opice a sebe), neskončené vojsko samovárů s lidmi rozloženými okolo nich; cikánské boudy, v kterých se tenkrát jmenovitě notně hejří, všude hudba, pití, chorovody, tance, prodáváči a kupovači. Mražené, oblíbená i u nejnižších tříd mlska; roznáší se zde a prodává po 5 kr. v. č. malá sklenka.

Jednu však stránku má toto gulání zvláště samo, a ta jest zároveň tak podivný úkaz a zvláštnost charakteru národu ruského, že se o ní ještě v krátkosti zmíniti musíme. Rusové mají obyčej, že na výroční den úmrtí svých bližších přátel hostiny strojívají dílem pro chudé, dílem pro přátele; to se jmenuje pomínky. Vzpomenuto již napřed, že vedle Marinoj rošti jest hřbitov. Na hřbitovech městských má každá rodina své zvláštní ohražené místečko, na které oudy svoje zesnulé pochovává. Tohoto dne tedy také slaví „pomínky“ svým zvěčnělým přátelům: na hrobech jejich shromáždí se celá rodina, hrobový kámen slouží místo stolu, prostře se naň ubrus, postaví samovár, všickni jedí, pijí a veselí se „na zdraví nebožtíků“. Pověřiví pak něco nápojů i jídel na hrobech pro nebožtíky sami zanechávají.

Přepodivný jest pohled na ono množství stolujících a veselících se mezi náhrobnými kameny; všude okolo hudba, zpěv a povyk, a z jasného oka časem vypadne slza a kápne na hrob nedávno zesnulého; jinde se jiný, kterému ještě do veselosti není, za duši odloučenou vroucně modlí. Přepodivná směsice, které teprv člověk přivyknouti musí, aby jí porozuměl. - Nedosti toho: po hřbitově chodí s flašinetami a každá rodina některého na hroby svých přivolá, aby tam za dobrou mzdu „na čest nebožtíkům“ zahrál. Koho by nepohnula taková dětinská srdečná scéna, když flašinetář, s smeknutou čepicí, na hrobě ke cti nebožtíkovi hraje a všickni příbuzní, rovněž bez čepic, okolo něho tiše stojí? Zdálo se mi, jako by mu ještě v hrobě nějakou radost způsobiti chtěli.

Cokoli by snad celá tato věc měla směšného, nahrazuje zas bohatě srdečností a hlubokostí citu, i věřím zajisté, že není ani jediný člověk tak hrubě chladný, aby mu aspoň při úsměvu také slzu z očí nevytlákala.

Tím přepodivným úkazem končím popis svůj gulání: přemýšlející čtenář bude mít příležitost porovnatí onen způsob, kterak Rusové o smrti a zemřelých smýšlejí, s jinými protivnými obyčejí v jiných zemích. Nechci svůj úsudek jiným vtírati; připomínám však, že již slavný

Lessing staré národy a jmenovitě Řeky velmi za to chválí, že se smrtí a hrobem nespojovali strašlivé a ohyzdné myšlenky kosity, kostlivců, lebek, hnátů, nýbrž že celá jejich mytha o tom byla tichá, poetická a znak smrti krásný genius s uhaslou pochodní.

Kupéčestvo

Motto:

... und befunden, dass diese Leute; die wir vor grobe Barbaren halten, politisch und discret genug seyn, die offft manchen Deutschen beschämen sollten.

(Mandelslo: Morgenland. Reise 1668. I. 83).

Cizozemci a nejvíce Němci velmi rádi o vši vzdělanosti, o veškerém zřízení ruském myslují, že od nich povstaly. Jmenovitě Němci dle pověstné své učené nadutosti považují se co spasitele, vykupitele Rusův, jako by teprv od nich na Rus bylo přišlo všechno blaho, všechen rozum, všechna kultura!! To dokonce upírám: ne snad pouze proto, že, by Němcům velmi mála blaha, rozumu a kultury zbylo, kdyby nimi i jiné národy podělití chtěli; ale nejvíc z té příčiny, že právě to, co jsem dobrého na Rusi shledal, Němcové ani sami neznají a že největší část všeho zlého v říši cárské německého původu jest. Právě kupecký stav aneb raději kupecká kasta nejvíce jest v Rusích neněmecká, ačkoli by se kupectví sami cizozemci od Rusů učiti mohli; u kupců zachoval se docela starý národní duch. Ne snad aby někdo myslil, že jiní stavové rázu národního ztratili: na celou nejnižší třídu, na mužiky, cizozemština dokonce žádného vplyvu neměla, leda že na ně pomohla vymýšleti nové metly a nové útisky: poněvadž však se stav panský zcela, odnárodnil, odložil všechno krásné ruského charakteru a přijal všechno ošklivé, co je za hranicemi, můžeme nyní jenom dle některých bohatých kupců souditi, jak žil a jak vypadal starodávný ruský bárin (bojarin).

Může se vším právem říci, že kupcové, kupéčestvo, celý národ ruský representují, i charakter, i způsob života, i vzdělanost; rozmanitost, kterou do této kasty rozličné stupně mohovitosti přivádějí, zvláště se dobře hodí: tu bídný raznoščík, který celý svůj krám (časem jen kreditovaný) na hlavě nosí, úplně roven mužiku (sedláku), a tam nesmírný boháč, který s generály stoluje, čtyřmi jezdí, na něhož všechny matky kupecké dětem svým co na příklad ukazují, a mezi oběma neskončená škála kupců, každý tělem i duší, bradou, kaftanem i juchtovinou Rus, dobrák a šelma, ponížený a pánovitý, výborný šejdíř a pobožný dárce

almužny, šetrný a marnivý, vždy veselého a dobrého rozmaru, podnikavý ke všemu, zároveň tesař a hodinář, kupec, hospodský, lazebník, pachtýř, řemeslník, sklepník. Gogol praví kdesi, že Rus, když jen má pár juchtových rukavic a sekeru, již se ve světě neztratí. Kupcové jsou vlastně městský stav v Rusích, střední stav jsou všichni lidé volní, ačkoli tuze nízko pod šlechtou stojí, takže ještě mezi kupcovstvem a šlechtou veliká mezera se vyplniti musí, má-li se na Rusi dobrý řád a spravedlivost zavésti. Dle zákona jsou tři rozličné třídy kupcův, gildy zvané, z kterých každá podle velikosti paplatků i také menší neb větší práva má. Ostatně všichni kramáři a nižší obchodníci na jméno kupce dle zákona práva nemají, neboť již do nejnižší třetí gildy jen bohatí náležitosti mohou, jelikož znamenitý roční poplatek skládati musejí. Slovo kupec jest již v Rusi čestným znamenitým jménem; také však se i mnohým, kteří vlastně dle práva kupci nejsou, když slušný kabát nosí, co titul uděluje. Nemusí však každý, kdo je kupec, jako u nás právě obchod vésti: i držitelé hostinců, fabrikanti, špekulanti, pachtýři atd. jsou kupcové, neboť kupcovství jest jenom jistý stupeň hodnosti, jistá privilegovanost. K pochopení ruských záležitostí nevyhnutelně jest zapotřebí zvláště o tomto stavu dobré poněti míti, pročež jej z třech zřetelů čtenářovi představím; v domácnosti, v povolání svém a v poměru k ostatním stavům.

Matuška Moskva jest co hlavní sídlo obchodu i průmyslu ruského a vůbec co vlastní čistě ruské město také pravým domovem, jakousi vysokou školou kupčestva, tam se čistá ruská rostlina kupec nejlépe vede. V Moskvě se také musí charakter ruského kupčestva studovati.

I.

„Pozastav se duše křesťanská, a rozjímej o této přeukrutné tloušťce kupčichy!“ pravil jsem, jda s přítelem a krajanem svým po nábřeží u Moskvy - řeky. A před námi se valily tři centnýře člověčího masa, ve formě podobné nejvíce venkovským kammám s vázou: byla to kupčicha, i počali jsme se na ni oba dohromady dívati, já s mým krajanem na polovic, poněvadž by na jedny oči příliš mnoho bylo. Na hlavě má každá skoro kupčicha hedvábný šátek zvláštním způsobem těsně okolo hlavy obvinutý, a pak s tou malinkou hlavinkou v poměru k rozsáhlému tělu podobá se velmi nadzminěným již kammám, aneb, komu by se takové přirovnání nelíbilo, aspoň želvě s vystrčenou hlavičkou. Šat na těle již polo evropský do módy, avšak drahý, těžký, hedvábný, s kožešinou podšitý a sobolem vykládaný. Po důkladném o té věci přemýšlení soudím za nejprospěšnější, aby si každý čtenář, který se ve své fantazii tak dalece povznésti dovede, raději tu kupčichu v letním oděvu představil: neboť by si mnozí dle obyčeje nízkých utrhačných duší, které všelikou velikost rády snižují, mysliti

mohli, že všechna ta podivu hodná obšírnost jenom od řásnosti zimního oděvu pochází. Před ní jde dceruška, rovněž již při těle panénka, neurčena na světě pro nic, než aby dle matčina příkladu ztloustla: pečlivá mátuška ustavičně něco na její oděvu popravuje, falty rovná, šátek stahuje.

Dle esthetiky kupecké musí mít krasavice (kromě tloušťky), hezkou bílou, jemnou, tenkou pleť, k čemu zvláště ruská báňa (parní koupel) napomáhá, červené tváře jako španělský vosk, co se v nedůstatku krve ličidlem hrubě docílí, a pak - hodně černé zuby. Takové aspoň všechny napořád mají, nebo zavřeny jsouce doma, nic jiného nedělají, než louskají ořechy a cukrovinky, zavářky atd. jedí, od čeho pak jako husy na krmníku na váze přibírají. Větší část odívá se jednoduše co do formy oděvu, avšak do bohatých látek; a zdá se mi, že jim ten oděv sluší; jest sice také nejvíce dle módy, avšak dle zastaralé. Jenom menší část nejbohatších hledí se vysoké šlechtě ve všem vyrovnat, i ekipáží, stavbou, náradím domácím, krojem, livrejí služebníků a způsoby: s pláčem však vedle takové vystrojené kupčichy stojí genius vkusu a genius ruské národnosti. Jako s přeplněného vesnického oltáře visí na ní všeliké výrobky módy, hotová manufakturní výstava! O nich by se dalo říci, že se nadarmo snaží zakořenělou pronikavou juchtovinu zahlušiti cizinským pižmem: jsou to ruiny pravé ruské národnosti, z kterých ještě ustavičně skrze násilím zavedené pižmo spravedlivá ruská juchta čpí. Co se ostatně jejich duševního stavu týče, těžko by bylo nestrannému člověku rozhodnouti, má-li se dát mezi úhlavními vlastnostmi jejich předek tloušťce aneb sprostnosti. Krev a mléko podle těla, krev a kroupy podle duše, jak praví Čelakovský v jednom svém epigramu. O nějakém duševním vzdělání se obyčejně ani pro ženský stav nemyslí: mužští nabydou zkušenost a vzdělání ve světě mezi lidmi, ne pak ve škole, a zavřené ženské rostou a rozprostraňují se jako všechny jiné rostliny. Nesmíme však zapomínat, že dle ponětí východního ženská mnohem níže stojí ve vážnosti než u nás, v každém ohledu jest silnějším pohlaví tuze podřízena. - Ostatně takové ženské zas tu dobrou vlastnost na sobě mají, že se každý mužský v společnosti jejich výborně v výmluvnosti cvičí: zaved' řeč, o čem chceš, neodpoví jinak než *da's, točno tak's, něť's* (ano, máte pravdu, ne), a tu má každý nejvýbornější příležitost nabýti obratnost řeči, jelikož tak dlouho, pokud' se nerozejdou, sám mluvití musí. Na svých *sobranijách* (resursích) tak tiše, zkroušeně a nepohnutě sedí, že by si zajisté velmi snadně v jejich vrkočích vrbaci hnízdo uplésti mohli! Živé sochy z kaše a z červené řepy.

Jenom z galantních zásad chevalerie se stalo, že jsem dříve o ženách a dcerách kupeckých psal: jakož i každému, kdo si náklonnost dámskou získati chce, velmi radím ze mne si příklad

vzíti. Jinak ovšem mužská část, kupci sami, mnohem jsou důležitější; na důkaz toho nic více říci nemusím, než že by bez kupců žádných kupčích nebylo.

Oblek, zevnitřnost postavím i zde na počátek, dle způsobu aristokratů, kteří rovněž tak u každého člověka dříve na frak, manšety a vlasy a pak teprv někdy na duši a srdce ohled mívají.

Dlouhý modrý kaftan, okolo těla, vlněný pás, brada dlouhá; vlasy dokola přistřižené a před časy pravá ruská huňatá čepice, to jsou vlastně zevnitřnosti ruského kupce. Každá z nich však během času velikou půtku s cizou evropejštinou vésti musela k malé neb velké své ujmě. Čepice zmizela od návalu západní zdvořilosti tak jako polabští Slované, t. j. dokonce: na její místě je německá čepice *furažka*, *kartuz* s šiltem, a to proto, že se kupcům při jejich neslýchaně ponížené zdvořilosti výborně hodí k smekání. Přiznávám se, že z nedůstatku vyššího vědeckého vzdělání ani nevím, který národ vlastně onen šilt na čepici vynášel: na Němce bych však nejspíše důmnění měl dle jejich známého šosáckého titulkářství a škrobené, odměřené, systematické uctivosti. Buď jak buď, kdo ale dva vousaté ruské kupce na ulici se smeknutím pozdravovati neviděl, nemůže mít dobrého ponětí o pravé gracióznosti. Bez ilustrace je arci těžko pochopiti: pro milovníky uličné zdvořilosti podotknu jen, že smeknuté čepice dobrou píd' nad hlavou drží, při čem je ruka v celé své délce od těla pryč natažena. „Moje pačtěníje!“ line jim přitom jak lehký zefír z mezi vousů.

Čím bohatší kupec, tím více se i ostatní části zevnitřnosti jeho blíží evropejskému způsobu: kaftanu se dělo tak jako národnosti naší v Čechách, t. j. trpěl od Němců mnohé násilí, přistřihovali, našili knoflíky, límce atd., brada a vlasy byly přistřiženy jako svobody přemoženého národu, a pás vlněný zůstal jen nejnižším třídám kupectva. Ženy jsou jako již prvního hříchu v ráji i těchto provinění proti národnosti hlavní příčinou: čím více se oblek mužů jejich činovnické evropejštině blíží, tím hrději se na promenádách vedle nich vypínají. Málokdy se však kterému poštěstí tak dokonce cizinou se zahaliti, aby z každého kusu Rusálka národnosti plakajíc nevyhlídala: juchta je silná vůně a pročpí skrze všechno. I tenkrát, když dle pověstné cárské štědrosti v rozdávání řádů, křížků, penízů, pentliček (též neruská móda) také kupcovi veliký zlatý peníz na široké červené pentli okolo krku visí, nemůže to nikterak nahradit prostotu a slušnost národního kroje: ba ničemu jinému se mi takový odnárodnělý kupec v zástupě neznamenáných svých spolubratří podobati nezdál než skopcovi se zvoncem, když si hrdě před stádem vyšlapuje.

Lépe však než kroj zachovali kupci pravou ruskou národnost se všemi vadami, ale i se vši důstojností. Nejkrásnější národní obyčej vyššího způsobu, které by při odroditi šlechty zajisté dávno byly vyhynuly, chrání se posavad vždy u kupectva; teprv v nejnovějších časech, co se skrže procitlý v Moskvě duch Slovanství nějaká oposice proti petrohradské odnárodnělosti děje, počali také mnozí šlechticové z vlastenectví zachovávat některé starootcovské památky. Veliká chyba by byla mysliti si kupectvo ruské necvičené, nevzdělané: ovšem bych, co se zdravého rozumu dotýče, raději vzal jednoho ruského kupce než dva profesory a čtyry úředníky, ačkoli kupci obyčejně do žádných škol nechodí.

Naději se, že snad i mnohý z krajanův mých a obyvatelův tohoto našeho království pochopí, že člověk právě v školách zhloupnouti může, jmenovitě když mu tam pan učitel všechnu (často dost mělkou) moudrost vykládá v takovém jazyku, kterému ubohý žáček dokonce nerozumí. Člověk, který se kromě německého jazyka ve školách docela nic jiného nenaučil, nemůže být o nic moudřejší a vzdělanější než rozený Němec, který zhola nic neumí, a nepochopuji, jaká by měla přednost býti nevzdělanosti německé před necvičeností českou. Naopak, ačkoli si hlupák český i německý před Pánem Bohem docela rovni jsou, přece bych, směje dle svého vkusu voliti, již raději českým býti chtěl, dílem z národní náklonnosti, dílem proto, že této šarže každý rodilý Čech bez všelíké práce a bez sobotálesu velmi snadně a sám od sebe dojíti může!

Škola, v které se ruští kupcové učí, jest obrovská, 2000 geog. mil dlouhá a široká od Ledového moře až k Černému, jest to celá veliká ruská říše, po které jezdí celý svůj život, vlastníma očima vidí a zkoušejí, vlastní škodou chytrosti nabývají. Takovým cestováním (které i muzici často konávají) stává se, že právě kupcové a jiní nižší stavové mnohem obšírnější a důkladnější známost ruské zemi, národův v ní, obyčejů, zřízení, práv, sil atd. mívají než šlechta a tak nazvaní vzdělanější stavové. K víře nepodobná, jest nevědomost největší části vyšších stavův ve všem, co se domácnosti týče, všichni skoro celou Evropu lépe znají než svou Rus, a teprv u kupců se člověk nepovědomý na to doptati může, co buď pro potřebu aneb pro ponaučení své věděti chce.

„Klid se po svých, my nečtem žádné knihy!“ křikne kupec z provincie na roznášeče knih, který mu zboží své schvaluje, a dobře má, neboť sám za něho stojím, že jest moudřejší než spisovatelé oněch knih, které se mu ku koupi nabízejí, co by se tedy z takových knih naučiti mohl pro sebe potřebného a užitečného. Nemysli však nikdo, že dle uvedeného příkladu ruští kupcové dokonce žádných knih nečtou. Ba jest zvláštní kupecká literatura v Moskvě, všechna

jen zábavná, která se při vchodech do veřejných zahrad, na trzích atd. prodává a po domech roznáší. Mimoto i ostatní moderní literatura kupcům neznáma není, nejvíce však knihy a rukopisy v církevním jazyku milují a velmi ochotně čítají, odkud' též ono pismáctví se vyvinulo, kterým kupcové před jinými stavy slynou. Mužiky, šlechta, úřednictvo pramálo o vlastním učení křesťanském a o církevních obyčejích vědí: kromě znamení kříže a některých nejobyčejnějších věcí jest jim náboženství pravoslavné tak nepovědomo jako busurmanské aneb lamaismus. Jediné kněží a po nich hned kupcové hloubají v svatých knihách, hádají se o víru; a nejvíce mezi kupci povstávají a květou všeliké *rozkoľe* (sekty) a starověrství. Jest velmi přiměřeno přirozenosti lidské, že každou věc, o které vřejí a hlouběji přemýšlíme, hned nějak změňovati a opravovati počínáme. Nepochopitelno mi vždycky bylo, jak titp kupci, jinak v životě velmi zdravě a moudře smýšlející, jenom v náboženství tak nesmyslní a pověřčiví býti mohou: kterak věci, jimž by se v každém jiném pádu pro jejich nesmyslnost a k pravdě nepodobnost jenom vysmívali, přece v náboženství věřiti, ba ctíti mohou!!

Nejen známost nynější vlasti i přešlost její nalezá mezi kupci nejhorlivější pěstitele: ačkoli do tuze vzdálených dob sáhají národní podání a upomínky, přece jich velmi mnoho mezi lidem jakožto v písarství necvičeným koluje. Mnohé z nich zavdávají nám příležitost povšimnouti si; jak mezi národy povstaly a ještě povstávají mythy: tak u př. tažení Napoleonovo do Rus a do Moskvy vypravuje lid kupecký již co národní eposej s mnohými divy a zázraky, a kdyby. se jiní lidé na západu střízlivějším zrakem naň nebyli dívali, zajisté by pak po několika věcích historikové dosti sporou práci měli z motanin těchto divů a zázraků holou pravdu vydobýti. - O všech památkách vědí obyčejně s největší podrobností úpinou zprávu, kterou si v svobodných chvílech v krámích aneb na svých cestách vespolek vypravují; tím samým způsobem udržují se také mezi nimi národní písně, hry, pohádky, báchoroky a pověsti. Družné jejich živobyti (v Rusích jsou v každém městě krámy kupecké pohromadě) podává jim nejpěknější k tomu příležitost, a známý sběratel ruských národních památek Sacharov nejvíce od kupců svá dáta sbírá.

Krásné stránky národního charakteru ruského jeví se právě na kupcích nejpěkněji, dílem také proto, že ani k utlačeným ani k utlačitelům nepatří, požívajíce jakési samostatnosti, neodvislosti a svobody, všechno ovšem jen relativně řečeno. Obyčejně bývají zámožní, neodvislí lidé, přitom však žádných privilegií na útraty spolurodáků svých jako šlechta nemají. Citlivá, nevypočtená a nevyrozumovaná dobrosrdečnost, dobročinnost a úslužnost k lidem a zvířatům jest do ruského charakteru zlatým písmem zapsána.

Před chrámy v neděli shromažďují se nuzní a dle starokřesťanského obyčeje slavějí kupci svátek kromě modlitby i milosrdenstvím, vycházejíce z chrámu oni i ženy jejich rozdávají po hrstích peněz mezi žebráky.

Vojáci, žebrákům nejbližší stav v Rusích, rovněž po krámcích kupeckých bud' s pytlek na mouku atd., bud' pro kopejky chodívají, a když jsem častěji i na strážích (jako u generálního gubernátora v Moskvě) vojáky v plné uniformě i s ručnicí na mimojdoucích žebrati viděl, bývali vždy kupci nejdobročinnější.

Ba i k lotrům a přestupníkům, které si na Sibir ženu, nezatvrzují srdce svá: kolikrát jsem i půl hodiny cesty po moskovských ulicích za takovou grupou chodil a se zalíbením dobrotu ruskou studoval. Věznové, o kterých, když je ženu, by se prej arci dalo říci, že na spravedlivé i nespravedlivé slunce svítí, jako zvířata na hřbetech velikým vápenným kolem znamenání a svázání jsou, okolo nich s knuty táhnou kozáci a s holemi policejti, některého také kozák pro jistotu na provaze vede. Taková grupa bud' časně ráno aneb podvečír po ulici táhne, tiše, smutně, na dalekou chladnou procházku: se všech stran kupcové sami z krámů svých vybíhají a nešťastníkům na cestu almužnu udělují, kozáci i policejti sami pro vězny své často dárky vyprošují a vybírají.

I zvířata se u Rusův pravých dobře mají, nejen že koně nikdy netrýzní a co nejpřívětivěji s nimi zacházejí, nýbrž i divokému ptactvu život mezi sebou přejí a ulehčují. Nesčíslná hejna divokých holubů hnízdí se všude po ruských městách, podobně i vrány a havrani; kupci jim v zimě z zásoby své poskytují, a obzvláště holubi pro laskavé nakládání tak zkrotli, že všude okolo krámů bez bázně a plachosti polétují a pobíhají.

Některé chvalitebné čistě národní obyčeje rovněž se posud nejvíce mezi kupci zachovaly, tak ku př. o velikonocích vykupují vězně, kteří pro dluhy zavřeni jsou, a kteří tolik zámožnosti nemají, alespoň jiným bídným věznům ve stravě něco přilepšují. Pouštění ptáků na svobodu také jest krásný a sice dle mého mínění nejkrásnější obyčej velikoční, který se též skoro výhradně jenom od kupců zachovává, vyjímaje leda některé děti vlastenecky smýšlejících několika šlechticů. Každý si u ptáčníků nějakého ptáka koupí, které pak všichni na zvláštním místě nedaleko Kremlu na svobodu pouštějí. Ovšem že větší část ani ten význam nechápe, jaký tato ceremonie má; rád bych ale věděl, jakýtn právem si Němci vyhradný atribut vlastnosti „Gemütlichkeit“ u nich nazvané přisvojují, když se v tomto ohledu (jak oni sami totiž Gemütlichkeit vykládají) nikterak ani s Rusy rovnati nemohou a nesmějí?!

Všeho, co se dobrého pro všeobecnost děje, jsou rovněž kupcové štědrí podporovatelé: sotva se vláda o nějakém novém ústavu dobročinném neb vůbec vlasti užitečném prohlásí, již tu jsou ne s málem, leč s tisíci na přispěnou. Jednotlivých pádů, kde kupec až na sta tisíců obětoval, mohl bych mnoho vytknouti.

Chrámové především jsou patrní důkazové štědrosti kupecké a obětí jejich pro všeobecné dobré. Všechno, co se náboženství týče, vystupuje na Rusi velmi vznešeně a nádherně: a největší část bohatství církevního pochází nyní z darů kupeckých. Tak u př. kupec Semen Prokofjevič Vasiljev kromě jiných darů na zlatě, na stříbře a šatstvu k mnohým kostelům, ještě i sám několik chrámů na své útraty vystavěl, mezi nimi jeden za 300.000 rublů (350.000 zl. v. č.). V mnohých pověstných chrámech má také kupectvo rozličných měst každé svůj zvláštní drahý obraz, před kterým, když na obchodních cestách svých do toho města přijdou, pobožnost vykonávají. Tak v chrámě *Spasa Preobraženija* v obchodním městě Nižném Novgorodě každé obchodní město ruské, i také Irkutsk (v Sibíři), svůj zvláštní obraz má, před kterým také v čas služeb božích kupcové téhož města stojí.

Tu při příležitosti umístím divnou zprávu, zvláště proto, že jest nejpěknějším důkazem náklonnosti a přítulnosti kupců ke všemu, co jest národní. Častěji již mnohý šlechtic, navrátilivší se z Italie a zamilovav si tam veselobarevnou vlaskou malbu, doma se pak o to pokusil podobné, to jest dle našeho způsobu malované obrazy do ruských chrámů pověsiti. Ruské ikony jsou totiž velmi temné a pošmourné, jenom obličej a ruce jsou vymalovány, ostatek jest z pozlaceného neb postříbřeného kovu vydutým způsobem pracován. Avšak nikdy se sprostý lid, jakož i kupci, před takovými cizozemskými obrazy nemodlí, zdají se jim světské: vždycky se jenom ku svým temným, kovaným bohům (tak posud jmenují obrazy svaté) obracují a před nimi jenom svíce hojně rozsvěcující obětují obět. Onen pak cizozemský obraz nevšimnut a zanedbán v chrámě visí.

Nedávno teprv procitla na Rusi touha sbíratí давнэ historické památky: až posud hnala se tam jedna novota za druhou, takže se na všechno staré zcela zapomínalo. Sběratelé těchto starozitností, knih, peněz, náčiní atd. opět zas nejhlavněji od kupců zásoby své nabývají: mnohý zámožný a vzdělaný kupec v Moskvě, přítel stařiny, sám dosti důležitou sbírku má.

Nejkrásnější příležitost studovati povahu kupeckou jest, kromě národních slavností, při kterých málokterý chybívá, a kromě veřejných obchodních míst a krámů, také hlavně v gostinicách (dle ruského způsobu zřízených hostincích) moskovských, kde oni hlavně jsou

panujícím obecnstvem: jelikož šlechta a cizozemci raději do cukráren s hotelů po evropejsku zřízených chodívají.

V pravé ruské *gostinici*, která ostatně velmi nákladně zřízena jest, tak že se žádný náš pražský hostinec s ní bratrovati neopovází, především v každém pokoji najdeš veliký svatý obraz, aby se každý vstupující Pravorus měl komu pokloniti. Před každým obrazem visí ustavičně hořící lampa. Svatý obraz věší se v Rusích již zvláštním způsobem, totiž v levém koutě od vchodu a ne jako u nás jen na jedné stěně, nýbrž tak právě do kouta, že za obrazem trojhraník volného místa se utvoří, jelikož ne zadní plochou, nýbrž jen oběma bokama k stěnám přilehá. Kdyby se totiž člověk zrovna do rohu obrátil, stojí přímo proti frontu obrazu.

Z jedné jmenovitě okolnosti bych soudil, že tento způsob ještě z pohanských časů Slovanstva pochází. Skoro všude a zvláště po vsích vždycky v tom levém rohu zvláštní prkénko do koutu zaklíněno jest, na které se pak obraz postaví. Kdyby to místo také původně již pro obraz bylo určeno bývalo, nikdy by takového prkénka zapotřebí nebylo, poněvadž se obraz na hřebík pověsiti může a také skoro vždy věšívá. Zdá se mi tedy, že na tom prkénku stávaly bůžky našich předků, malinké sošky, jaké se až posavad ještě zachovaly, v čem mne i ta okolnost potvrzuje, že Rusové prostí ještě podnes ty svoje obrazy bohy jmenují. Povědomo jest i to, že pravoslavná církev mnohem šetrněji s pohanskými zvyky národův svých naložila než latinská: větší část neškodných ovšem, ba krásných a ctnostných pohanských obyčejů, ku kterým národ skrze mnohá století byl srdce své uvázal, ponechala, mu zcela, dajíc jim jenom nějaký křesťanský význam. Proto také všude pravoslavná církev bez krveprolití, bez odporu přijata jest: nebo neurazila nikde nejsvětější, co každý národ má, národnost, jazyk a svaté, po předcích zděděné obyčeje. Řekové; Ormjané i Rusové, ačkoli údové jedné církve, konají přece náboženství své každý v národním svém jazyku. Latinští rozšiřovatelé víry, němečtí mnichové, obyčejně ne tak vzdělaní jako Řekové, horlili jenom proti všemu pohanskému vůbec, bez ohledu, je-li to dobré nebo zlé: oni sami nechápali duch vznešeného učení Kristova. A když se konečně Němci uchopili rozšiřování Kristové víry jako nějakého dobrého výdělku a nemotorně jako biřicové mečem a palicí hlásali národům nové učení křesťanské lásky, vyjednávajíce si hned desátky co honorár za svou práci: nepotřebí se již diviti, že se tito národové statečně obořili. Nebylat' tupost těch, kteří náboženství takovým způsobem hlásané nepřijímali, nýbrž těch, kteří je tak hlásali.

Jak Němci učení Páně vyrozuměli, toho máme až podnes (nepočítaje neslýchané ukrutnosti, které Slovanům Polabským a nám pro víru natropili) nejráznější důkaz v tak nazvaných

Ostsejských provincech. Rytířové němečtí obrátili tamnější Litvíny, Lotyšy a Čuchonce na křesťanskou víru, zároveň si však tyto tiché a předtím svobodné národy k neslýchanému otroctví podrobili, v kterém až podnes vzdychají. Tak tito dobrodincové oněm národům po smrti sicé cestu do nebe otevřeli, zato však jim na světě hotové peklo způsobili. Nikde v celé Ruské říši není stav sedláků tak bídný, tak utlačený, tak otrocký jako právě v těchto Ostsejských provinciích, kde Němci pány jsou: a němečtí spisovatelé jsou ještě tak nestydati, že Rusům a vůbec Slovanům zotročilost a chlapství vyčítají?! Mezi Slovany rabstvo a chlapství nikdy nebylo; jako až podnes u Srbů bývali si Slované vespolek vždy všichni rovni, jenom zasloužilé a rozumnější poslouchali, nazývajíce je staršími. Teprv od jiných národů naučili jsme se znáti, co jest otroctví, a sice z jedné strany od Tatarů, z druhé od Němců.

Tuto trochu dlouhou úvahu, myslím, že jsem neučinil bez potřeby: abychom si totiž jak náleží pomyslití uměli a těch, jenž Rusům za hlavní vinu to pokládají, čemu je sami naučili a v čem se ještě posavad žákové svým mistrům ani nevyrovnali.

Avšak právě jsme nechali našeho kupce vstoupiti do gostinice a pokloniti se především ikoně, nato s něho sluhové hospodští, oblečení dle ruského kroje, nejvíce celí bílí, sňali svrchní oděv, on sám na všechny strany co nejzdvořileji a v nejsladších slovech svou úctu složil a nato se svými známými u jednoho stolu usedl. Je-li mladý, ještě neopomine především vytáhnouti *bumažník* (tobolku) a vyložití před sebe na stůl několik set neb tisíc rublů v papírech, při čem se hrdinsky na všechny strany ohlíží. Pak se počíná jako parní stroj rozhřívati čajem, nikdy sám jediný, vždy s několika přáteli, čaj pije hořký, drže jen malinký kousek cukru mezi zuby, co se nazývá „v prikusku“, nikdy méně než kvartu, ba časem i 15 - 20 šálků. Znamenati sluší, že všichni kupcové v celé říši cárské a za nimi celý pravoslavný národ pijí čaj jedním stereotypním způsobem, takže kdo jednoho viděl, již ví, jak všichni ostatní šálek drží, jak nahybají atd. Celý tento původní způsob vykládati těžko by bylo bez obrázku. Poslouchati přitom nadmíru zdvořilé rozmluvy, které pak mezi sebou v potu tváře vedou, dílem o kupectví, dílem o Rusi, o rozličných znamenitostech v rozličných městách, bývala vždy nejpěknější moje zábava. Veliký nákladný flašinet (častokrát až za 10.000 zl. v. č.), který sám bez točení hraje, když se jen natáhne, ustavičně přitom nejkrásnější kusy z nových oper, národní písně a „Bože zachovej nám cára“ provozuje, jmenují ten stroj „*mašina*“.

V domácnosti jest jejich život pohodlný, ne pak (obyčejně) nádherný, se služebníky svědomitěji zacházejí než šlechta, velmi rádi dle ruské přívětivosti vidí u sebe hosty a přecpávají a přelívají je vším, co dům dá. Zásady, dle kterých se zřizuje hostina u šlechty,

jsou: raději méně jídel a dobré, a u kupců: raději víc jídel a také dobré. Zvláštní díl města v Moskvě, „Zamoskvorčije“ (jako u nás Malá Strana), jest výhradně od bohatých kupců zasednut, v kterém ještě jako starodávni bojaré žijí.

Zábava jejich nejmilejší jest také dostih konný, avšak ne jízdecky, nýbrž na kolách, ve zvláštních k tomu zřízených ohradách, v zimě na ledě a v létě za městem za Petrohradskou bránou, a vždy jako v starořeckém dromu také dokola jezdí. Povožka k tomu jest velmi lehounká na nizounkých kolách a jen pro jediného člověka.

I také mezi kupci jsou pošetilci, jenž co opice šlechty také své domy, svůj život po cizozemsku zřizují, cizozemce si co vychovatele svých dětí drží, aby je naučili mluvit „všechny německé jazyky“, tak jmenují v Rusích evropské řeči, a kdo umí francouzsky, anglicky a německy, o tom se v Rusích říká, že mluví všechny jazyky. Tím ale tratí jenom všechnu důstojnost národního ruského charakteru a z cizozemska přibírají jenom směšnosti: Medvěd, byť by byl medvěd, pokavad chodí svobodně, jak jej Bůh stvořil, po lese, nahání lidem vážnosti a strachu; když ale s košíkem na hubě po ulicích na provaze tancuje, obklopí jej děti a posmívají se mu.

II.

Dříve však než čtenářstvu ruského kupce v jeho vlastním povolání představím, budiž mi dovoleno pojednati něco v krátkosti - o taškářství. Dosti všelijak jsem se již narozmýšlel o nějakou vůbec platnou definicí této v životě tak hojné věci, posud jsem ale nenašel nic důkladnějšího než: „taškář jest ten, kdo jiným něco za pravdu vydává, co sám nevěří“. S nemalou bolestí srdce musím dle této definice ruským kupcům taškářství co podstatnou vlastnost přiřknouti, a jediná útěcha, kterou jim co svým dvouletým přátelům z vděčnosti poskytnouti mohu, jest ta, že také mnozí jiní, a větší páni, a to nejen v Rusích, dle též definice do tohoto poctivého cechu taškářského náležejí, ačkoli jiné titule mívají a za jiným praporcem při procesí chodívají. Hlavní zásada ruských kupců jest dodati za zboží co možná nejvíce, bez ohledu, stojí-li za to či nic; přitom se již samo rozumí, že špatné zboží, mohou-li, také rádi za dobré prodají. Ruští kupcové dokonce to neznají, co se v obchodu poctivostí nazývá; obchod jest u nich, jako u všech východních národů; vojna bez krveprolití, kdo s koho, ten toho; ošiditi u nich jen znamená býti chytřejším a nikoli za nedovolenou věc se nemá, nýbrž ke cti slouží. Takové smýšlení v krajinách východních vyložiti se může z despotství a také s ním docela souvisí. Jak mezi pánem a poddaným žádné právo nestojí a moc jediná, ne pak mravní

zásada, všechno rozhoduje, podobně i v obchodu platí jenom chytrost, síla ducha; jakousi podivnou důsledností považuje se ošizenou býti co pouhý a přirozený následek nezkušenosti, a kdo ošiditi dovedl, vzal slušnou náhradu za převahu ducha a chytrost svou. I slovo obman, obmanuť nemá u Rusů tak ošklivý význam jako naše šidba, ošiditi, nýbrž náleží tak jako váha, loket atd. do terminologie kupecké.

Ostatně taková zásada v obchodu není právě přeukrutné neštěstí, ba jako každá důslednost i své dobré stránky má. Každý, kdo kupuje u ruských kupců, musí zboží a cenu dobře napřed znáti, a pak, což mu škodí, vycení-li kupec šestkrát neb desetkrát výše věc? Nedá přec o nic více, než zač věru stojí. Ruští kupcové nikterak nezakrývají dobrou vůli svou opáliti každého, kdo by se dal, nedělají se poctivými, a není-li tedy lepší zjevný nepřítel než tajný? Němci obzvláště připisují si vždycky poctivost co výhradní monopol svého národu, a jmenovitě Švejcaři slynou odjakživa jako *samá pouhá holubičí poctivost!* Tažme se ale cestopiscův, a dovíme se, že právě ve Švejcařích tak dobře šiditi umějí jako kdekoli jinde a že právě za štítem své rozhlášené poctivosti tím lépe podskoky své skrývají. Co jest tedy pro svět škodnější, šiditi lidi, kteří se na naši poctivost spoléhají, anebo se vůbec ani za poctivého nevydávati?!

Moskvu bych výhradně nazval metropolí kupčestva ruského, a tím se i snadně vysvětluje, proč až posavad vždy hlavně národnost ruskou a starožitnost representuje proti cizozemskému Petrohradu. Kromě to množství krámů, roztroušených po celém rozsáhlém městě, jest zvláštní, dosti obšírný oddíl pod Kremlem, v krátkosti *górod* (město) nazvaný, z pouhých nesčíslných krámů bez obydlí. Před hlavní velmi vkusnou frontou tohoto bazaru, která jde na *krásnou ploščad'* (červený rynek), jest pomník dvou znamenitých vlastenců ruských, Minina a Požárského, kteří svou vlast z velikého nebezpečení vytrhli, a na tom červeném rynku věčně stojí hejna izvoštíků a ekipáží, přivážejících a odvázejících kupovatele a nakoupené věci. Mezi nimi se hemží roznášeči všelikého drobnějšího zboží, nejvíce k jídlu, ovoce, cukrovinek, masa, ryb atd. (všechno již k snědku hotové), od kterých kupcové a jejich „prikažčiki“ (mládenci) hojně pro své posilnění kupují a ustavičně jedí a čaj pijí. V samém bazaru představme si system rovných, křižujících se uliček svrchu krytých; z obou stran každé uličky krám vedle krámu, a sice vždy stejné zboží pro pohodlí kupovatelů vedle sebe; na jednom místě samá obuv, krám za krámem, jinde papír, jinde oděv, jinde plátna, v celé řadě krámů prodávají se jenom svaté kované obrazy, jinde samý jen čaj atd. Rozmanitost zboží mnohem jest větší než u nás, jako vůbec zřízení obchodu v Rusích daleko výše stojí nad

naší. Górod tento nejlépe si každý dle hlavního charakteru představí, když jej nazvu věčným, ohromným trhem a jarmarkem na všechno zboží, co si jen kdo vymyslí může, neboť z druhé strany, v tak nazvaných *rjadách*, takovýtéž bazar najdeme na všelikou potravu, rovněž velmi rozmanitý a s velikými sklady.

V tomto górodě jest vlastní sídlo onoho bezkrevného boje chytrosti s chytrostí, podskoku s podskokem. Známo jest, že Petr Veliký holandským židům na jejich žádost, aby co obyvatelé do Rus přijati byli, z pouhé lásky k bližnímu dobrou radu dal, aby na to ani nemyslili, poněvadž by v Rusích jen na mizinu přivedeni byli. Židi sami uznávají s jakýmsi respektem přednost ruských kupců v šmejděch a šachrování a v potřebné k tomu chytrosti, a zajisté Rus žida spíše desetkrát ošiditi dovede než žid Rusa jednou. Jeden žid sám se prohlásil, že se z jednoho Rusa dva židi udělati mohou a že ještě přece celý Rus zůstane. Příčiny této přednosti kladou se hlavně tyto: větší bystrost ducha ruského vůbec před židovským, takže židové více dobré vůle než potřebné chytrosti k šizení mají, pak to, že Rusové šachr již pro své vyrazení milují a židé pouze jen pro výdělek, a pak že Rus v důvěře na svou prohnanost ani úmysl svůj šejdířský zakrývati nechce, jako by hrdě vyzýval kupovatele na souboj v chytrosti.

Nevím; zdali se čtenářové tak budou moci spřáteliti s touto zvláštní vlastností ruských kupců jako já, neboť se vyznati musím, že jsem větší zábavy neměl než pozorovati se svou vlastní škodou celou jejich taktiku a studovati jejich šelmovské kousky: Vždy aspoň nejméně jedenkrát za týden odebral jsem se na několik hodin do górodu a jistou sumu, kterou jsem si pro své vyrazení přátí umínil, vynaložil jsem na kupování rozličných, ač nepotřebných maličností. Kupoval jsem je totiž jen proto, abych se o to pokusil, zdali bych v zápasu s chytrostí ruských kupců v stavu byl zvítěziti; a přiznati se musím, že se mi to skoro nikdy dočista nepodařilo. Ačkoli jsem se skoro po každé několik nových praktik naučil znáti, přece jsem za čas svého pobytu celou zásobu nevyčerpal, takže mne ještě krátce před odjezdem, když jsem některé na cestu potřebné věci kupoval, přece notně opálili: V celém tom šizení u Rusů panuje tolik eulenšpiglovství (a kdož by se na Eulenšpigla při všem jeho taškářství opravdu zlobiti mohl?), za ním jest skryto tolik humoru, žertu, ba i dobrosrdečnosti, že se mu člověk vlastně přece jen zasmáti musí, třeba se někdy hned po ošizení trochu rozmrzel.

Jako u nás v některých krámech zvláštní jsou nápisy: „Zde se prodává za určitou cenu“, tak si musíme nad celým górodem mysliti veliký nápis v oblacích: „Zde se všeobecně dle možnosti šidí“, a každý, kdo při tom nápisu přece do něho vstupuje, nemá se vlastně, byv ošizen, na nic horšiti, leda na svou nezkušenost a hloupost. V každém krámu vždy několik příkažtíků sídlo

své má, někteří prodávají, někteří pomáhají, t. j. spouštějí u př. záclony u oken, když má vstoupiti kupovatel, aby v temnosti některé nedůstatky zboží nepozoroval, někteří zas na kupovatele číhají a co nejzdvořileji je do krámů přivádějí. Jakmile do górodu nohu postavíš, obklopen jsi hned hromadou takových náhončích, jenž všichni s čepicemi smeknutými a s nejgraciosnějšími gesty provolávají: „Što vam's ugodno's? Pažálujtě's, sudar! Što izvoltě's pakupat's? Gospodin! Gospodin! Barin! (co se líbí? račte pane! co ráčíte kupovat? pane! pane! pane!) A nato celé krupobití všech jmen všeho jen možného zboží, všechno překrásnější, „samyj lučšij, prevaschodnyj, atličnějšij, slavnyj, izvěstnyj, pervyj sort“ atd. (nejpřekrásnější atd.), doprovázeno nejzdvořilejšími poklonami. Náš jazyk se nijak nemůže ruskému vyrovnati s ohledem na rozmanitost zdvořilých fráz a rozličných pochvalných přidavek.

„Zdě's, u meňa's“ atd. volají všichni, ukazujíce na krámy svých pánů, a odtamtud nás opět takovou zdvořilou poklonou a smeknutím čepice na koupi zvou. Kolikráte se před osobou, na které již kupcové dle taktu svého pozorují, že mnoho kupovati bude, utvoří celý špalír takových vedoucích ji prikažtíků s smeknutými čepicemi, a každý z nich snaží se přívětivostí svého obličejce a zdvořilostí řeči své vyniknouti a kupovatele do svého krámu zavést, načež se pak ostatní rozpráší a jiné čižby vyhlížejí. Žádný se ale nikdy neopovází se židovskou dotěrností snad někoho za šat neb za ruku tahati, aneb snad jinak tlačenicí hosty obtěžovati.

Nejkomičnější vzhled mívají tyto scény zimního času, když jsou všichni kupcové v huňatých, až na patu dlouhých šubách, obyčejně vlčurách, opásání vlněným pasem, poněvadž zdvořilé posuňky a sladké řeči takových huňatých a vousy zarostlých medvědů nepřivyklého k takovým výjevům obzvláště k smíchu popuzují. Tím více ale směšnosti najde se pro pilného pozorovatele; kupka prikažtíků sedí co nejdůvěrněji pohromadě buď v nějakém vypravování aneb při hře; přijde kupovatel, kupci se od přátelské rozmluvy vzchopí a co nejlítěji jeden druhého zboží haněti a svoje vychvalovati počne, jeden druhému vytýkají taškárství, šejdířství a rozličné jiné zlé vlastnosti tak dlouho, až se kupovatel do některého krámu uchýlí, načež pak prikažtíci ostatních krámů opět co staří nerozdílní přátelé do rozhovoru aneb do hry se dají.

Všude po uličkách bazaru visí veliké svaté obrazy a před nimi hoří lampy, před kterými častěji svou pobožnost v způsobu velikých křížů vykonávají, žádajíce je o požehnání své příčinlivosti. Že by snad tato jejich příčinlivost nějak Bohu nemilá býti mohla, ani jim nepřipadá. Po ukončené denní práci kupec, zavřev krám, na všechny čtyry končiny světa hluboce se pokloní a nábožně se přitom křížuje; načež se vespolek se známými sousedy líbají

a do bytu svého k rodině odcházejí. Přidati totiž musím, že v Rusích nikde ženské ani v krámích, v hostincích aniž kde jinde na veřejných místách živnost vésti nepomáhají; Rusové, ačkoli všemožným způsobem obchodu oddáni jsou, přece statečně dle zásad svých předků odporují takovému důstojnost ženskou snižujícímu obyčeji, kterým v západní Evropě kupovatele do krámů a hosty do hostinců lákají. A poněvadž Němci a Francouzi tento svůj obyčej i v Moskvě a jinde na Rusi před očima Rusův vedou, tím více chváliti musíme Rusy, jelikož ne snad z nevědomosti, nýbrž pouze s dobrých zásad ve chvalitebných svých způsobech trvají.

Bychom náležitě uvážili důležitost ruského národního a starodávného obchodu, učiníme rozdíl obchodu zbytečného s nevyhnutelného. Zbytečným obchodem zde nazývám cizozemské kupčení v rozličných módních věcech a výrobcích luxusu v nejširším smyslu tohoto slova, dle kterého i francouzské špatné romány a německou filosofii k zbytečným artikulům připočítati musíme. Celý tento obchod jest posavad ještě hlavně v rukou cizinců, jakož také z zahraničných dílen zásoby své dostává: ačkoli se již nyní také sami Rusové i obchodu i fabrikace takové silně uchopili, a sice tak, že všechno mnohem laciněji, zato ale také méně podařilé prodávají.

Potřebný obchod jest vyměňování domácích výrobků a plodů jednotlivých krajín velikánské ruské říše mezi sebou, který ovšem při takové rozmanitosti krajín a jejich plodů i výrobků předůležitý jest. A právě tento obchod jest a byl vždycky v rukou domácích kupců, a starodávnost jeho i dobrá zřízení dokazují nám patrně, že Rusové nikoli na německý rozum čekati nemuseli. Obšírnost zemi ruské, rovnota, odlehlost větších míst od sebe a mnoho jiných okolností navrhovaly a podporovaly zde již od starodávna zřízení zvláštní kupecké kasty, o které již v pradávných národních písních a památkách určité zmínky se dějí, a sice vždy s jistou uctivostí, takže již tenkrát a zajisté více než nyní kupectvo vedle šlechty vážné místo v národu zajímalo.

Celý obchod se vším, co k němu náleží, jako loďařství, vozovnictví, způsoby a obyčeje kupecké i samo zboží a hotovení jeho nese na sobě tak čistý národní ráz a takovou původnost, že se pouze v Rusích vyvinouti a tak zříditi mohl, jak jest. Obchodní svazky rozličných krajův ruských mezi sebou a výměna plodův zavedena jest tam mnohem lépe než kde jinde v Němcích, a v Moskvě se u př. mohou koupiti dary krajův na sta mil vzdálených tak čerstvé a také i laciné, jako by za humny rostly. Živé ryby černomořské a volžské (z řeky Volgy)

prodávají se v Petrohradě, sibirské zajíce, archangelské houby v Moskvě a v Oděse, jablka krimská v Petrohradě atd.

Vozatajství jest velmi laciné a rychlé, ačkoli nejsou v Rusích pro nedůstatek kamene skoro žádné dělané silnice. Zato však jest na devět měsíců veškerá Rus silnicí, totiž šest měsíců zimních na saních a tři letní na kolách: po celou tuto dobu pohybují se karavany jednokonných izvoštíků s největší rychlostí od jedné strany k druhé s nákladem. Ba i skrze jarní a podzimní bláto proberou se pro lehkost svých vozíků dosti obratně. Přitom ruský izvoštík nehýří tak po hospodách jako naši vozkové (obyčejně Němci), on i jeho koník, s málem spokojeni, nezdražují vozné; letního času obyčejně venku v širém poli nocují a rozdělavše oheň v zvláštních kotlících, které s sebou vozí, prostá jídla si sami vaří.

Také loďarství, jak hlavně na Volze s pásmem jejím, tak i na ostatních řekách jest hojné, starodávné: lodě všechny mají zvláštní formu, co možná hodně širokou a ploskou, aby jen mělce ve vodě šly, a jmenovitě na Volze vyvinul se zvláštní stav burlácký (loďařský).

Kdo viděl (arci neněmeckýma očima) Moskvu, a k tomu ještě výroční ohromný trh v Nižném Novgorodě, zajisté nabude vážného ponětí o rozsáhlosti národního domácího ruského obchodu. Sotva se bude v stavu jiný trh v Evropě vyrovnati ohromností svou nižegorodskému, na kterém se přes 1000 mil vzdálení kupcové sjíždějí. Jediného artikulu, u př. čaje, přiváží se tam za 25 - 30,000.000 zl. v. č., a povážíme-li, že se čaj za jiné ruské zboží vyměňuje, tedy již jen tento čajovný obchod přináší na trh za 50 - 60,000.000 zboží! Což teprv ostatní věci! Dost toho, že dobrý ruský vlastenec, prof. Pogodin, opsav tento trh, u vytržení pak píše: „Ó, Rusko! Čeho bysi nemělo? Čeho bysi ještě potřebovalo?... Chvála tobě, dárci našemu Bohu, chvála tobě!“ V čem se arci s prof. Pogodinem nesrovnávám, ubezpečen jsa, že Bůh ještě přec víc má, než dal, a že Rusko mnohem více ještě potřebuje, než má.

Jsou také některá tak praktická zřízení v domácím obchodu, která jenom ruská bystrota zavéstí dovede. Tak jsou u př. v Moskvě dvě artěle kupeckých prikažtíků (commis), každá přes 100 údů. Každý úd při vstoupení vloží 1500 r. asig. (asi 1750 zl. v. č.) do společné pokladnice, a zato celá artěl se vším svým kapitálem ručí za jeho poctivost, a každému jednotlivému údu záleží zároveň na dobrém chování ostatních; poněvadž za jejich zlé kousky také svým jměním nahraditi musí: pročež se také sami pilně kontrolují. A pán každý tím raději lidi své z artěle vzíti může, poněvadž o jejich poctivosti již proto ubezpečen jest, že již artěli samé na tom záležitosti musí, aby mezi sebou nejisté lidi neměla. Jest to tedy jakási

asekurací na poctivost, zajisté dobrá věc za nynějších časů. Artěl má voleného starostu, který ku konci roku každému údovi dle

uznání svého takový podíl vyplatí (neboť se i všechny služby jednotlivých údů do společné kasy přijímají), jaký dle svých schopností zasluhuje.

Jenom cizozemský obchod s ostatní Evropou, pak směnkářství a bankérství jest posavad ještě hlavně v rukou cizozemců, ačkoli již také domácí kupci silně se toho ujímají. Před založením Petrohradu nebyla Rus s Evropou takřka v žádném obchodním spojení, a když nastalo, uchopili se ho hned nasazení již v Petrohradě cizozemci, jsouce k vývozu a přivozu mnohem způsobilejší pro známost evropských jazyků a zemí, která ruským kupcům dokonce chyběla.

Co fabrikanti vyznamenávají se ruští kupcové nejhlavněji tím, že s lidem dělnickým mnohem lidštěji zacházejí než šlechta ve svých fabrikách: stav těchto dělníků jest velmi výhodný, a panuje chvalitebná řevnivost jednotlivých kupců mezi sebou, aby se jejich dělníci lépe měli než ostatních.

III.

Petr Veliký byl rázný, energický charakter, a takoví lidé mají při všem, co si provéstí umínili, ten obyčej, že po muše na obličejí někomu sedící kamenem házejí, a tak někdy sice muchu zabijí, vždycky však přitom příteli svému hlavu roztlukou. I Petr pozoroval mnohé veliké nedůstatky ve své říši, ale způsob, jakým si umínil je odstraniti, byl tak škodný, že vlastně pražádné blaho pro zem z jeho proměn nevykvetlo, nýbrž jenom mocnost její proti ostatním vládám vzrostla. Petr V. jest také příčinou, že nynější kupectvo ruské tak daleko ve vážnosti a v právích pod šlechtou stojí. On teprv položil základ tomu nešťastnému žebříku *činovnickému*, který v sobě pohltil všechna práva, nezanechav jiným třídám nic než porobu. Hlavní výminka při vstupování do cárských služeb - a mimo služby nebylo šlechty - byla svléci se sebe národního Rusa a obléci cizozemštinu.

Kupecký stav, jakož všude jinde nejméně odvislý od vlády, nepodrobil se této odnárodilé kaprici Petrově, zato však minuly jej všechny výhody tak štědře obdařené pocizozemštilé šlechty, která se zatím až do nynějších dob tak vysoko nad kupectvo povznesla, že každý nejzbytečnější a nejnížší šlechtic 14té sorty na bohatého a zasloužilého kupce jako s věže dolů hledí. Vysoká stěna dělí již nyní kupectvo a šlechtu, a jenom nouze se strany šlechty a hloupá nadutost a marnost se strany kupectva častokrátě ji překračují. Chudý, od piky vysloužilý

šlechtic aneb některý marnotratník ze staré rodiny činívají někdy „kupěčským d'očkám“ (dcerkám kupeckým) nebezpečnou čest, že z nich dělají matky šlechticů, to však jenom vždycky za několikrát sto tisíc hotových rublů věna. A jejich hloupinké kupecké dcerušky vdávají se ochotně za každého, nosí-li jen na kabátě výložek aneb kapouní péra na klobouku.

I staří kupcové za velikou čest si kladou se šlechtou a obzvláště generálského činu obcovati. Zvláště při svých hostinách dávají si vždycky mnoho práce, aby aspoň jednoho generála mezi sebou měli, jelikož tím celá hostina panštějšího rázu nabývá, snědla-li se pod presidentstvím některého prevoschoditelstva (titul generála). Tato pošetilost již tak zvsobecněla, že v řeči své rozdělují traktace dle velikosti a nádhernosti na dvě třídy: první se jmenuje oběd s generálem a druhá bez generála: rozumí se, že také s generálem větší rozmanitost jídel a vín nastává.

Avšak jsou i rozumnější kupcové, jenž zanechávají šlechtu v její váze, mezi ní se nepletou: ale sami se svými dle svého způsobu žijí, podle zásady: „já pán, ty pán“. Ostatně se ale všichni kupcové úřadům a všem procesům jako pekelné cestě vyhýbají, a kdo snad příležitost měl karabáčnictví nižších ruských úředníků na sobě okusiti (chraň ale každého Pán Bůh!), diviti se jim proto nebude. Také študentův se pilně varují, poněvadž tato ještě holobradá a lehkomyšlná šlechta ráda si z nich a jejich rodin rozpustilé žerty a urážky tropí.

Postavení kupectva k mužictvu a k nižším třídám volných obyvatelů měst a řemeslníků jest zato velmi pěkné. Všude u nich jsou kupci v pravé vážnosti; šlechty se více bojí; a poněvadž stav kupecký každému volnému člověku, je-li jen příčinlivý, otevřen jest, stojí tedy kupci bohatí před celým tímto lidem jako vzor, dle kterého také oni k šťastnému a pohodlnému živobytí dojítí mohou. Také z národní přichylnosti přejí více kupcům, poněvadž se šlechta docela odcizila.

A tak se tedy rozlučme s ruským kupěčestvem ne bez mravného naučení, totiž že člověk a národ, když sám sebe si váží, u jiných vážnosti požívá, a naopak bažením po cizotě v posměch upadá. I u nás posavad všechno baží po němčině, ona jest ten generál, kterého si pošetilí našinci zvou, aby jim dodal nádhernosti. Dej Bůh, abychom již brzy všichni snídali; obědvali a večereli bez generála!

Cizozemci v Rusích

Motto:

„Ruka silných panovati bude, ale kteráž lenivá jest, platiti bude daň.“
(Příslloví Šalam. XII. 24).

Význam slova cizozemec jest tak neurčitý jako význam slova národ, jak patrně z té příčiny, že se jedno z nich druhým určuje. Cizozemcem totiž jmenujeme toho, kdo k našemu národu nepatří; který ale jest náš národ? - Rozličnými běhy historie pomátly se poměry mnohých národů, zvláště evropských, tak velice, že již nyní těžko bývá rozeznati svůj národ od nesvého, našince od cizozemce, a proto se i mnozí za našich dnů v tomto ohledu tak velice matou, že nevědomky cizímu místo svému národu slouží a pomáhají.

Národem sluje v nejčistším a nejideálnějším smyslu veliký počet lidského plemene, jenž stejného původu jsa, svým zvláštním jazykem mluví, zvláštní obec (stát) tvoří, zvláštní své náboženství vyznává a zvláštními vlastnostmi a obyčejí od jiných patrně se rozeznává. Ačkoli původně každý národ všechny tyto známky na sobě měl, stalo se přec během věků, že již nyní ztěžka najdeme národ, jenž by byl některou aneb některé z těchto svých vlastností neztratil a jiné zato od cizích národů nepřijal. Jako při jednotlivých lidech vidíme, že se slabochové rádi příkladem jiných a mohutnějších řídí, a že silnější duchové rádi smýšlení své ostatním vnucují: zrovna tak děje se mezi celými národy. Každá liška svůj ohon chválí, a každý by rád, aby se jiní dle něho spravovali. Tak pozorujeme patrně v dějinách rozličných národů, že vždy národ, jenž nad jiným národem zvítězil, podmaněnému vnucoval neb vnutil své státní zřízení, své náboženství, svůj jazyk, své obyčaje: ba již poroba sama sebou smutný ten následek vleče, že se poddaný rád ve všem dle pána svého řídí, chtěje se mu tak vyrovnati.

Abychom jen jediný, ale rázný toho důkaz viděli, poukazuji zde na národ litevský. Tento národ, jednoho času přeslavný a mohutný, měl tenkrát svou národnost zcela zachovanou, svůj jazyk, své náboženství, svou vládu domácí, své obyčaje. Přišli němečtí křižáci a vnutili mu co vítězové jinou, svou vládu a katolické náboženství. Že se to po dobrém nestalo a jaké ukrutnosti se přitom dály, o tom nám praví historie. Když ale později v čas reformace tito němečtí rytířové-křižáci pouze z špatných soběckých ohledů (aby totiž statky, kterými jen osobně vládli, úplně co své a svých budoucích rodin jmění obdrželi) protestantského náboženství se uchytili, museli ubozí Lotyšové rovněž katolickou víru opustiti a protestantské náboženství pánů svých přijmouti. Teď padla celá zem pod vládu Rusův, a sázím se, že ti

chudáci Lotyšové zas budou časem svým nuceni přijmouti víru pravoslavnou, jako se k tomu již některé počátky činí.

Při takové, jako jest za našich časů v Evropě, pomíchanosti, kde obyvatelé rozličných státův jednu víru vyznávají, a opět naopak v jednom státu mnohé víry panují; kde mluvící jedním jazykem v několika rozličných státech bydlí, a zase též údové jednoho státu rozličnými jazyky mluví atd., těžko jest již udati, co jest národ, a nejlépe snad bude držeti se jedině jazyka a považovati také všechny ty, kteří jedním, zvláštním jazykem mluví, co zvláštní národ. Již proto také se jazyk nejpřirozenější známkou národnosti býti zdá, že každý národ sebe i jazyk svůj stejným jménem jmenuje. Pokavad se udržel prvopočáteční a přirozený stav obecného zřízení, že každý úd obce také při spravování jejím náležitý svůj hlas měl, museli být všichni údové obce stejného jazyka, sice by si při radách a na shromáždění nebyli rozuměli; teprv co nastala poddanost a chlapství, počali se shrnovati do jedné obce (státu) lidé mluvící rozličnými jazyky, neboť se poroučeti může i bez slov, třeba bičem, ale raditi jenom pouze řečí.

Ostatně však mnohé věci také jeden národ od druhého dobrovolně a bez násilí přijal od té doby, co nastala větší vzájemnost mezi národy. Kdo nezná než své, ovšem že se vším spokojen bude; teprv porovnáváním naučíme se znáti nedůstatky, abychom ale mohli porovnávat, musíme mimo své i jiné viděti a seznati. Častým přibýváním cizinců do země a hojným cestováním našinců do cizích zemí zvětšuje se vždy obor vědomostí, osvěta, neboť všichni lidi všechno vědí. Tím také vzrůstá, pokud národ národu nepřekáží, nejkrásnější ze všech občanských ctností, *snášelivost*: kdo vlastní zkušeností seznal, jak urputně každý národ při svém mínění stojí, a jak blažen tímto svým míněním jest, nebude zajisté ani tak nemoudrým ani tak svéhlavým, aby mu své mínění vnucoval, neboť jen sprostřáci všechny hlavy pod jeden klobouk vtěsnati usilují, prohlašující mínění svá co neomylná.

Velmi patrné jest také působení, jaké cizozemci, a zvláště evropští, na rozličné věci v národu ruském již měli aneb posavad mají; a nebude škoda pro našince seznati tyto proměny blíže, a sice je seznati tak, jak je shledalo oko nestranného v tom ohledu Čecha, poněvadž ostatní opisovatelé Rus, z jakého národu sami jsou pošli, také skrz takové skličko na ty poměry hledí a skoro vždy působení vystěhovanců svého národu v Rusích dle možnosti vychvalují.

Rozumí se, že zde jen nynější stav cizozemského živlu a to jmenovitě jen západoevropského popisovati budu. Vylíčiti všeliký vplyv cizozemštiny za minulých i nynějších dob jest úloha

pro moje síly příliš veliká, a studie k zodpovídání této otázky zajmuly by snadně celý život pracovitého badatele. Přece však by byla pro každý národ, jak se mi zdá, nejpoučnější a nejpůvabnější kniha taková, která by mu s podrobnostmi vykládala, kdy a jaké cizozemské živly buď obchodem, buď válkou, buď cestováním, buď v knihách atd. do jeho domácího života stekly a tudý v něm změny způsobily buď k horšímu aneb k lepšímu. Na tuto stránku ještě málo obrátili pozornost zkoumatelé dějin, ač se zdá být k poznání těch cest, kterými duch lidský ustavičně k většímu vzdělání kráčí, před důležitá.

Hlavní návaly cizích živlů za starších dob jsou: přibytí varážských (normanských) knížat a s nimi, jak se zdá, již drobet feudalismu; pak svazky s Řeckem a s jižními krajinami a přijetí víry řecko-křesťanské a konečně podmanění a jeho tatarské. Od prvního počíná světlo v historii ruské, od druhého by bylo vlastně mělo také počít světlo v duších ruských: tak ale, jak stojí nyní křesťanská osvěta, v rozsáhlé této říši, neosmělil bych se tvrditi, že již všech žádoucích a možných výhod lid ruský z přijatého křesťanství dosáhnul, protože se naučil dělat kříž (dvěma neb třemi prsty, pro mne vše jedno) a některé posty zachovávat a volat: „Góspodi, pomiluj!“

Jak bolestný, nešťastný a hanebný vplyv vzalo jeho tatarské na další osud ruského národu, o tom by se daly mnohé truchlivé věci vypravovat: od té doby usídlilo se úplné chlapství a poroba v ruské říši. Nikdy přec potomci jednoho národu neutiskují se vespolek tak nelidsky, jako je hněte cizinec, u kterého se s ziskností také spojuje národní zášť a opovržení, jaké skoro všichni sousední národové proti sobě mívají. Že největší část úvazků chlapeckých (leibeigen), v jakých selský lid ruský až dosaváde stojí, z této doby pochází, na to již svědčí pouhé jméno sedláka; slove totiž v Rusích ještě podnes křesťanem, patrný důkaz, že celý poměr mužictva tenkrát povstal, když pánové křesťany nebyli. Historie nám dosti o tom zaehovala důkazů, jak zvířecky Tataři s podrobenými Rusy nakládali. Nyní se ovšem osudy změnily: hrdý, zpupný Tatar jest teď poddán Rusovi a pokorně roznáší po městech na prodej chaláty (župany), přinucen snášeti nadávky a posměchy malých uličníků, kteří na Tatary pokřikují *knáz! knáz!* (kníže), jakož to pichlavá narážka na jejich někdejší, nyní však již ztracenou mocnost. Semeno ale otroctví, které natrousili, vzniklo dobře a kvete až po dnešní den, ušlechtěno a sesíleno západoevropskou zkušeností. A z toho již vidíme, že vplyv ordy (tímto jménem vyznačuje se v Rusích Tatarstvo) nikterak nemůže být nazván užitečným, byl-li ale nejnešťastnějším, o tom suďme později, až seznáme vplyv evropských hord a mezi nimi zvláště germánské.

Vždycky již za těch starých časů cizincové, a sice tiší kvůli obchodu neb z jiných pokojných příčin přišli cizincové, u Rusů jakožto pokojného lidmilovného národu v úctě a v míru živi byli, jako se o tom v nejstarších národních památkách a písních zřejmě dovidáme: a že jejich počet při tak hojném počtu rozličných sousedů zajisté neřídový byl, dá se snadno pomyslet. Že se od nich Rusové mnohemu prospěšnému přiučili, podobné jest, jak mnoho to bylo a jaké věci, již nyní určití bude těžko, nerci-li nemožno: tolik však s jistotou víme, že i samí Rusové jako všichni jiní kmenové slovanští již od prvopočátku tak nevzdělaní a divocí nebyli, jak by je němečtí spisovatelé dávnějších i nynějších časů rádi před světem vykřičeli, aby se tak zmírnily aneb poněkud odůvodnily a vymluvily neskončené křivdy a urážky, které národu tamuto někdy činiti v obyčeji měli. Šafařík teprv strhl roušku, kterou si tito učení pánové i sami sobě i ostatnímu světu zrak zastírali, a sice tak velice zastírali, že někdy a dost zhusta sami sebe i se svou privilegovanou filosofičností a se vším jenom jim od Boha daným důmyslem v hrozný posměch uváděli. Tak u př. jinak dosti slavný badatel Schlözer na jednom místě svého výkladu Nestora tvrdí, že Slované okolo 859 ještě ani žádné zbraně na medvědy neměli, a sice proto, že jim toho času Kozáři uložili daň po veverčí kůži, ne pak po medvědí!! Právě tak, jako bychom my, kdybychom se o některém Němci u př. panu Laubovi někde dočtli, že poliček dostal, již pouze z toho soudili, že Němci žádných hřbetův nemají, sice že by byl p. L. zajisté na hřbet utržil.

Poněvadž se teprv od časů Petra V. západní evropština velikým pramenem a cvalem do Rus vlivati počala, od čeho se tak mnohé a veliké změny v národním životě daly, a poněvadž hlavní náplav těchto cizinců z německých zemí pocházel, zvykli si též němečtí spisovatelé o periodě této v tom smyslu mluvíti, jako by teprv tady bylo počalo nějaké lidské vzdělání v Rusku, a sice hlavně jen působením německým; jako by před jejich příchodem Rusové byli ve své zemi jenom co nájemníci u vlků a medvědů živi bývali, jeden druhého přitom požírajíce. Každý však, kdo nějaký čas pozorně v Moskvě pobyl a pak odtud do Vilna aneb vůbec na západ, avšak s otevřenými očima cestoval, mohl pozorovati, kterak kultura, výstavnost vesnic, vzdělanost půdy, zámožnost obyvatelů, ba i lidnatost čím dál od Moskvy k západu tím více ubývá, až pak v Bělorusi za Vitěbskem mezi Pinčuchy (lid tak zvaný) chudoba, zdivočelost a nelidská bída nejvyššího stupně dochází, kde lidé, sami nečisti, chatrně oblečení, takřka v chlívěch bydlí (jinak zajisté nazvati nemohu nuzné tyto chatrče, plné dýmu a tmy, s jediným jako kvartová škartka velikým okénkem, srubené z netesaných, ani z kůry neoloupaných stromů, ba z kterých ani suky jak náleží osekány nejsou) a v neúrodných písčitých a močálovitých půdách sami hladem mořeni, ještě od pánů svých, Poláků, jak

nanejvýš sevření jsou. Již pouhý pohled na tyto bídné tvory budí útrpnost; hloupost, nesmělost a zakrsalost, následkové bídy a zotročilosti, hledí jim z obličejů, zřídka v tomto kraji uvidíš město, a jedním slovem bych dle přísloví řekl, že se tam čerti žení, jako to vůbec pánům Polákům k veliké cti neslouží, že jejich poddaní Rusíni a Bělorusi, ba téměř i Poláci mnohem hůř z ohledu materiálního bytu se mají než Rusové u ruských svých pánů. Tak výstavné vsi aspoň, jako ve Velkorusku a na pravé Ukrajině, těžko je kde v Polsce najít.

Čím dále se pak blížíme k západu a k Vilnu, počíná se opět kultura a dobrý stav zvedat, avšak jest to kultura již zcela jiného způsobu než ona předešlá moskevská, jest to již kultura méně více podobná, veškeré evropské. Z úvahy této vidíme, že jest Moskva střediskem kultury a vzdělanosti ruské, která se odtamtud na všechny strany poznenáhla rozšiřuje, a čím dále od Moskvy, tím více dle přirozeného běhu věcí slábne. S druhé strany od západu šíří se opět jiná evropská kultura dál a dál na východ, a Bělorus jest to místo, v kterém se obě tyto kultury stékají, to jest vlastně, v které ještě žádná náležitě nepronikla. Zároveň má tato velkoruská moskevská kultura, stavba domů, topení, orba, chování dobytka, zřízení vozů a spřeže, domácí výrobky, kroj, smýšlení lidu, domácí hospodářství, zřízení obecní, obchod atd. atd. tak původní, domácí, aspoň zajisté neněmecký ráz, že by již bylo těžko věřiti, aby ji teprv Němci a jiní cizozemci za Petra

a později byli do Rus přinesli, kdyby ostatně z historie známo nebylo, že již od nepaměti před Petrem všechny tyto věci v takovém způsobu a na takovém stupni stály. Za čas dlouhé izolace a nespojenosti se vši ostatní Evropou, v jaké byla z většího dílu moskevská říše skrze mnohá století, musel se tam nevyhnutelně vyvinout zvláštní, jinde neznámý a od ostatních se různící život národní, který pak kvapný Petr V., nevím proč, násilně vykořeniti a na místo něho jiný všeevropský a nejvíce německý zavésti usiloval. Malý však počet z těchto od Petra a následujících mocnářův nově uvedených věcí byl věru užitečnější a lepší než staré předešlé; větší část byly jen pouze jiné, o kterých se posud ani určitě nedá, byly-li zemi a národu ke škodě čili k užitku; největší díl všeho toho novotářství byl však patrně jenom pravá záhuba národního štěstí. Že si však Němce vybral za vzor, dle kteréhož násilně a nejápně svou vlast přetvořoval, neopominuli arci němečtí spisovatelé prospěšnost všeho toho jak náleží vytrubovati a předešlý stav národu snižovati. Tak na příklad náš F. F. Procházka 1786 v předmluvě k novému vydání Kroniky moskevské, přeložené od Matouše Hosya, co věrný žák Němců takto dí: „Nebo, jakož; prvé národ ruský v divokosti, nevzdělanosti, v neumělosti málo sobě podobných národů měl, tak zase nyní naproti tomu svobodnými uměními,

poctivostí mravů, chvalitebností obyčejů, moudrostí zřízení zemských mnohá království předčí a za žádným daleko pozadu nezůstává.“ Mluví totiž právě předtím o nových zřízeních Petra a Kateřiny.

A to jest ta všeobecná formule, kterou by rádi co starouzanou pravdu světu představili, ačkoli jest ona poctivost mravů, chvalitebnost obyčejů atd. právě taková, jako ta předešlá divokost a nezvedenost. A od koho by se také

byli Rusové té dříve jim neznámé poctivosti a chvalitebnosti naučili? Snad od těch cizinců, kteří, sami jsouce obyčejně plevou svého národu, do Rus se přišli dovolenými a nedovolenými způsoby obohacovat a svítit ruskému kaftanu svým vzdělaným frakem?

Leč vizme již, jak a odkud přicházeli tito mesiášové osvítit, zvelebit, oblažit, ba očlověčit ruskou zemi!

Za panování císaře Ivana Vasiljeviče Hrozného přišel 1547. roku jistý Šlip, Sasík, do Moskvy, vycvičil se tam v jazyku ruském a vychválil císaře, který, toho času již znamenitě mocnost svou povýšiv přemožením a podmaněním mnohých vůkolních, ještě po větší slávě dychtil, zvelebenost všelikého německého umění a tak dalece císaře opanoval, že jej učinil poslem svým do Němce, aby odtud umělce všeho způsobu v hojném počtu do Rus přivedl. Šlip přednesl celou věc císaři Karlu V. na sněmě augsburském, odevzdav mu psaní od císaře Ivana, načež Karel s celým sněmem německým bedlivě rozvažovali, slušno-li vyplniti žádost císaře moskevského. Teprv když se Šlip jménem císaře kletbou zavázal, že ty učence nikdy do Turek nepustí (aby snad proti říši nevěřícím nepomáhali, protože se tenkrát Němci pořád strojili na Turka) a že vůbec nic na škodu Němcům podnikati nezamýšlí, přivolil císař k jeho prosbě. Potom teprv Šlip počal sháněti po celém Německu odhodlané na tak dalekou cestu lidi a sebrav jich 123, odebral se s nimi do Lübecka, chtěje odtud mořem do Livonska cestu nastoupiti. Lübecký však magistrát, srozuměn s celou německou Hansou a s rytíři (německými) livonskými, ve strachu, aby snad takové uvedení německých umělců jejich obchodním a jiným výhodám nepřekáželo, závistivě a zrádně všechno překazili a Šlipa samého do vězení posadili, načež se jeho lidé rozprášili a jen někteří z nich tajně se přece do Rus dostali. Jak se Hansa i řád livonských rytířů všelijak namáhal císaře německého proti ruskému císaři zaujíti, o tom nám svědčí list Filipa von den Brüggen, posla livonského k císaři, v němž praví: „Und der Muscobiter hat fur und fur mit ganzem Ernst und Vleis darnach getracht, wie er Leifflandt gemeiner Christenheit und dem heiligen Reich Teutscher Nation

abzihen und unter seinen grausamen Gewalt und Unglauben bringen möchte,“ a že chce do své říše uvésti německé učence jen pod tou zámínkou, aby chránil „allerley verdampfte Sekten und Rotten, als: Sakramentirer“ atd.

Tomu ale všemu musíme rozumět tak, že se Hansa i livonský řád veliké moci Ivanovy (právě s nimi válčil) báli a jemu záviděli. Tak by se tedy to, co později Petr učinil, již mnohem dříve bylo stalo.

Ostatně byl onen Šlip, jak ze všeho patrně, dobrá kopa a držel věrně s cárem, od kterého peníze dostával, proti svým vlastním krajanům Němcům, které rozličnými úskoky ošiditi hleděl, maluje jim, jak se říká, straky na vrbě. Tak píše u př. v psaní, které sám ve jménu Ivanově k císaři Karlu učinil: „My (Rusové) jsme jednoho původu s Němci, jejich předkové žili v Skythii a Sarmatii, mnohá naše (ruská) stará města, řeky, hory mají jména německá. Proto si jednáme učence ne z Francouz, ne z Vlach, ale z Němec... Horlivě se strojíme táhnout na Cařihrad, kam nemáme od nás daleko!“ - (Z Moskvy jen 250 mil!) Potom později nějak Lübeckým z vězení utekl a všelikde se na fatky potloukaje, po rozličných osudech a nadělaných dlužích konečně se 1557. přece do Moskvy dostal, kde pak cáru rozličné lehkomyšlné (jak je jmenuje Karamzin) návrhy činil: aby Ivan pomáhal císaři penězmi a lidem ve vojně turecké, aby mu dal 25 knížat v rukojmě, aby spojil církev pravoslavnou s katolickou, aby zřídil poštu z Moskvy do Augsburku, držel tam u dvoru císařského svého posla s dobrou kuchyní, aby přijmul 6000 německých vojáků do služby atd. Ač se ten hlavní zámysl Ivanův nepodařil, bylo přec dosti mnoho Němců při dvoře cářském jakožto nástrojové jeho ukrutností, mezi nimiž se hlavně dva pastoři, Kalbe a Westrman, hanebně vyznamenávali; také mezi opřičníky nemalou roli němečtí vystěhovanci hráli, jako vždycky tyran proti vlastnímu národu cizinců za nástroje užívá, aby útrpnosti neměli. Později teprv po cáru Borisu Godunovu dostali Němci nynější tak nazvanou německou slobodu, zvláštní předměstí v Moskvě, v kterém dobrých výsad požívajíce sami bydleli. Ruský lid je jmenoval Busurmany, protože mu protestantské jednotvárné služby boží připomínaly Tatary.

Petr V. chtěl teprv přes koleno zlomit celou národnost ruskou a podivnou maje proti všemu domácímu nenávisť, ničeho si nevážil, leč by to německé bylo. (Opustiv národní Moskvu, zřídil v bahnech čudských cizozemským miláčkům svým nové eldorado Petrsburk, město až posud cizozemské; všechno, nač jen se pomyslit dá (a proto ani nebudu vypočítávat) zavedl po cizozemsku, sám nejraději s cizinci obcoval a jako s sobě rovnými zacházel s nejsprostšími. I po holandsku se sám podpisoval Piter (rusky se píše Petr a vyslovuje Pjotr

jednoslabičně) a s velikým nákladem poručil vydat Nový Zákon Bibl. v holandském a církevním ruském jazyku, aby se čítající biblí Rusové holandsky učili. I privátní osoby násilně přinucoval ku kroji a obyčejům cizím, a tak zpotvořil i ten boží dar jazyk ruský nesčíslnými zhola německými slovy (přijatými bez nejmenší proměny), až se je na věci tištěné toho času lítost podívat. Tehdy vešla do zvyku slova obrpolicmejstěr, gálstuch, soldat atd., mezi nimi také obrsvěščenik, jako by řekl obrkněž!! Kateřina sice mnohá z nich opět vypudila a ruská přiměřená zavedla, přece však jich mnoho ještě v jazyku ruském kočuje a pomáhá jej zároveň s cizozemskou syntaxí a doslovně přeloženými frázemi hyzdit. Neboť jazyk velkoruský, jak jej prostý lid mluví, velmi se liší zvláště v syntaxi, ačkoli také v slovníckém ohledu, od písemního jazyka, abych tak řekl kancelářského, který se jen mezi úřednictvem a jiným lidem, čtoucím knihy, mluví. Vyniká tento pravý jazyk lidu původností a čistotou národní jakož i krátkostí a určitostí; spisovatel ruský Dal-Luganskij některé své věci takovou řečí sepsal.

S jakou povrchností se ostatně všechno cizozemské tak nakvap uvádělo, o tom zde jen uvedu jediný příklad. Petr nařídil, aby každý cizí voják, který se do cárské služby přihlásí, hned v té hodnosti byl přijat, v které již jinde byl sloužil. Přihlásil se jeden, který byl capitaine des armes (t. j. méně než sergent). Tlumočník to ale přeložil chudý kapitán, načež Šeremetěv: „Tedy jej učiním bohatým kapitánem!“

Petr také zavedl *činy* s úplným titulkářstvím, jak se vedlo u nebožky babičky chatrné paměti svato-římsko-německé říše, a rozdělil své Rusy, jako dělí němečtí kupci své zboží: ordinar, mittel, fein, extrafein, superfein. Od té doby povstali v Rusích mužové *narození, dobře-narození, velmi-dobře-narození, vysoko-narození, přede-všemi-výborně narození a vysoko přede-všemi-výborně-narození*, samé věci, o kterých by jak myslím nejlépe porodní babička svědectví dáti mohla; i nedivím se tak tomu, že takové titule Němci vymyslili, nýbrž více tomu, že se na světě našli jiní následující jejich příkladu. Ovšem že jsou mezi Rusy jednotlivé bystřejší hlavy, které se takové odměřenosti činů v duši své posmívají, a vyšla také karikatura s nápisem: Činy se vespolek ctí, kterou zde kvůli slušnosti popisovat nemohu. Většina ale zakrněla ve všeobecném zvyku. Nejvyšším důkazem, jak ohromná a nepřírozená byla náklonnost Petrova ke všemu německému, zdá se mi býti to, že prý opravdu úmysl měl zavést místo pravoslavné víry protestantskou; co zajisté mnohý, komu organická spojenost celé národnosti ruské s pravoslavností známa jest, ani věřiti nebude. K dovršení všeho toho,

co Petr způsobil, zavedl potom později také Pavel císař ještě pruské čepice, pruskou uniformu a pedantskou disciplinu ve vojsku.

Za císařky (sic) Anny byl onen zlopověstný Biron neb Biren (vlastně se jmenoval Bühren, pocházející z německé rodiny v Kurlandsku) všemohoucím pánem Anny i celého mocnářství. S bezbožnou zuřivostí kazil všechnu národnost, vypuzoval Rusy z úřadů a sázel za ně krajany své, a nespokojené s tím řízením Rusy dával jako z hračky odpravovat. Může se říci, že po čas jeho mocnosti jedině Němci v Rusích vládli, a to ve všech úřadech občanských i vojenských; a že nic jiného na starosti neměli, než se jak možná z cizého jmění obohatiti, ani doložiti nemusím.

Za Alžběty se poněkud stala reakce národní strany, za ní povstal básník a jasná hlava Lomonosov, začalo se divadlo hráti v národním jazyku a ruská přívětivost, spojená s francouzskou zdvořilostí, počínala vypuzovat chladné ceremonie a pedantství germánské.

Ještě větší skvělosti a rozšířenosti nabyl však živel francouzský za panování cářice Kateřiny II., kterou také někteří pochlebníci nazvati chtěli Velikou. Již od mnohých a ne s křivdou vyřčeno jest, že mezi všemi snad národy evropskými Němci nejméně přichylnosti k své vlasti cítí, honosíce se jakýmsi duchem všesvětským, kosmopolitickým, a když potom své, i tak dost chladné filosofské srdce mezi všechny národy rozdělí, což se dostane vlastnímu? I při cářici Kateřině toho máme podivný příklad. Tato z německé krve pošlá princezka do takové nenávisti si vzala všechno německé, že se mu všude protivila; Rogersonovi, anglickému lékaři svému, řekla prý, když jí pouštěl žilou: „Pust'te, pust'te mi hodně, ať mi nezůstane ani kapky té německé krve v žilách“ Se všemi předními tehdejší radikální filosofské školy francouzské stála v nejbližších poměrech a trpěla při dvoře svém, ba podparovala francouzské filosofy až zbytečně a nepotřebně svobodného smýšlení, přitom však neopominula z ukrajinských Kozáků, kteří až po tu dobu volní lidé byli, rabů nadělati a pánům je do chlapství darovati neb zaprodati. Jinak ale, ačkoli všude v úředních záležitostech místo německých jmen ruská uváděla a formy drobet pohyblivější a původnější vymýšlela, přece zůstalo, ba ustálilo se německé kancelářství se všemi svými přívěsky a škodnými následky. Za ní také přestali Němci hlavní převahu při úřadech míti, vyjímaje policii, která hlavně v jejich rukou byla, jakož se v tom ohledu zvláště Schwarz (vynálezce *utočky* [kachny], výborného torturního nástroje), Tole, Vogel, Härtl vyznamenali. Ostatně však v každém ohledu podporovala ruskou národnost a především zdvojnásobila velikost ruské říše uvedením jediného písemního jazyka i v Malo- i v Bělorusi a způsobem zalidňování jižních novoruských gubernií. Jaké

plány pro budoucnost měla tato podivná paní, vysvitá již z toho, že vnuka svého nejen jménem Konstantina pokřtiti dala, nýbrž mu také kojné a chůvy řecké vypsal a zcela po řecku jej vychovati poručila, kterého také nazývali hvězdou východní země. I o příbuznosti slovanských národů mezi sebou počalo se tenkrát při dvoře jejím věděti.

Skrze veliké vojny za časů Napoleona, v kterých nesčíslná vojska do veškerých téměř zemí evropských přišla a způsob života v nich poznala, znamenitě se rozšířil obor vědomostí ruského národu, a směle nazvati mohu tento vplyv cizozemštiny nejužitečnějším. Když se národovci sami v cizích zemích ohlídnou, jest to vždy s menším nebezpečenstvím a škodou pro národnost, než když se cizinci do země naválí, poněvadž ti obyčejně mnohé jiné soběcké ohledy mívají mimo vzdělávání toho národu, mezi který se usadili. Také nejnovější vlády Alexandra a Mikuláše Pavlovičův tu chválu zasluhují, že se o zachování a povznešení ruské národnosti všemožně starali a jakkoli ještě posavad moc cizozemštiny veliká zůstala, podřídili přece všechno domácím živlu, který vždy více mocným a panujícím se stává. Jediná ještě v tom ohledu nevyplněná žádost náradně smýšlejících Rusův jest ta, aby se opět Moskva stala sídlem vlády a nenesla již déle pouhý titul města sídelního. Nový veliký palác (dvorec) cářský, který se právě ted na nejlepším místě v Kremlíně staví a vznikající právě železnice z Petrohradu do Moskvy podávají k tomu nejlepší naděje, protože tak hlavní příčiny sídla v Petrohradě, totiž dobré spojení s ostatní Evropou a nedůstatek přiměřeného paláce v Moskvě, již přestanou, ba ještě nová výhoda, totiž centralisace a lepší spojení s jihem se získá. Takovým pádem stal by se Petrohrad ruským Terstem na severu, takovým, jako jest Oděsa v jihu, a mátuška Moskva, starodávní miláček všech Rusů, došla by opět své zasloužené slávy, zároveň ale stal by se hlavní krok k úplnému zničení a paralysování všeho neruského v Rusích.

Leč vizme již, v jakých poměrech až posavad cizozemština v Rusích k národnímu živlu stojí, abychom posouditi mohli, jak mnoho ještě a co k emancipaci ruštiny zapotřebí. Jak věci stojí, domyslí se již každý hned, podotknu-li jen, že jest slovo inostranec (cizozemec) již samo sebou titulem. Jakmile se cizinec, přišlý do Ruského státu, v prvním nejbližším hranice guberniálním sídle objeví, musí hned z vlasti přinešený pas odevzdati a v kanceláři guberniální zastaviti, a místo něho dostane již ruský, na kterém se jeho vlastnosti hlavně takto určují: „Cizozemec X...ský poddaný X. Y.“, a tento titul mu již tak dlouho zůstane, pokud v Rusi mešká, nestana se ruským poddaným, při čem se však bezpochyby kvůli pořádku a stejnosti také Švejcaři, Hamburčané a občané severoamerikánských Sjednocených obcí atd.

jinak nejmenují než švejcarský, hamburský, severoamerikánský poddaný. Jméno cizozemec dává každému v občanském ohledu; jestli se ostatně dle naznačených pravidel chová, veliké výhody a v společenském poměru považuje šlechta ruská každého cizince evropského, je-li jen slušně oděn, a znatel způsobů, co sobě rovna. Neodvisle živouce pod ochranou svých konsulův, neradi se dávají takoví cizincové do ruského poddanství, leč by se nějaké živnosti uchytiti chtěli, ku které toho nevyhnutelně zapotřebí: neboť zisk peněžitý jest účelem všech do Rus přicházejících jinozemcův, a o těch několika, kteří jiné šlechtnější ohledy mají, ani zmiňovati se nebudu. Znamenitě veliké a lehké výdělky, kterých se každému, i dost málo cvičenému dostává, pro křehkou sklonnost šlechty k obyčejům a věcem jinonárodním, a pak neobyčejná snášelivost ruského lidu lákají těchto chtivých evropských ptáčků vždy veliké množství na domnělé ledovaté a vlkovité stepi ruské. Kromě francouzské země není cizinec nikde tak vlídně a zdvořile přijat jako v Rusích (totiž od lidu, neboť o úřadech zde nemluví); aniž se kde jinde u lidu větší šetrnosti a snášelivosti k cizím obyčejům a k cizímu smýšlení najíti může: I o náboženství, v kterém lidé nejméně snášeliví bývají, totéž se říci musí, a vedle pravoslavných chrámů najdeme v Moskvě tři katolické, protestantské každého vyznání, ba i mečetu mohamedánskou, které prostý Rus, ač do nich nevstupuje, přece v uctivosti má, zajisté před každým smeknouti a křížovati se neopomine, dobře věda, že to jest chrám jiné víry. Pravoslavná víra však přece tak velmi v duši každého Rusa vkořeněna jest, že se mu ani možnou věcí nezdá, aby mohl jinou vyznávat, zdá se mu jako jazyk již přirozena, jako by se s ní každý Rus již na svět rodil. Ani rozkole (sekty) mezi sebou nepovažují za jiná náboženství, nýbrž pauze co nedovolené zvláštnůstkářství. A co již nejpodivnější věc, že i kněžstvo jejich, ačkoli jinak svému náboženství zcela a horlivě oddané, přece proto jinověrci nepohrdá, tím méně je pronásleduje. Profesor Blasius sám vypravuje ve svém cestopisu po severním Rusku, jak se nad ním, když byl v Ust'ugu na smrt nemocen, ruský kněz modlil; a ve vsi hrněčirské u Moskvy kopaly se od starodávna na svatodušní svátky hroby pro cizince, popové čtli panichidy (requiem) a národ se modlil za lidi, jichž jméno, víra a původ znám nebyl. Máme však v historii nějaké stopy, kterak asi ruské kněžstvo takové snášelivosti se naučilo. Tak cár Ivan IV. pokáral metropolitu pokutou 6000 rublů za to, že Němci jakémusi pro víru násilí učinil. - Za Petra V. jistý mladý, z učení leydenského vrátivší se lékař spálen jest od kněží proto, že se prý dle jejich mínění rouhal svatým obrazům. Naschvál ještě oheň dále od

něho položili, aby se tím déle pekl a mučil. Za to se jim však Petr co nejhůř pomstil, nařídil jim totiž takovou věc, kterou by jakživi dobrovolně nepodstoupili, totiž studovati a učiti se každému 4 léta a pak zkoušce se podrobiti. Kromě toho, aby jim vůbec choutka k pečení

bližních svých přešla, odňal jim moc nad životem, jsa pevně přesvědčen, že ti, jimž uloženo pečovati o život věčný bližního svého, žádným způsobem jej o časný život přiváděti nemají.

Právě ale k svému účelu nesmíme zde považovati jen toho za cizozemce, jenž ve svém pasu takový titul nese: poněvadž jest mnoho lidí nazvaných sice již ruskými poddanými, proto však přece v ničem nerozdílných od cizozemců. Zdá se mi nejvhodněji bráti zde do počtu cizozemců všechny ty, kteří sami sebe nejmenují Rusy a také u národu ruského (ne u vlády) cizozemci slovou. Podivný je v tom ohledu zvyk, že v obyčejném životě jenom Evropci jméno inostranec dostávají, a již Turci, pak Asiaté jenom zhola národním svým jménem se označují, jako: Persid, Čerkes, Tatar, Kytajec atd., ba také Grek, z čeho se zdá, že ruský lid se slovem inostranec již nevyhnutelně frak a kroj módní spojuje. Ačkoli ostatně každý národ evropský tam v Rusích své zástupce má, přece jest největší počet Němců, Francouzů, Angličanů, jako též tyto tři jazyky u Rusů ze všech ostatních nejobyčejnější jsou. Švejcary, kterých znamenitý počet do Rus přichází, beru zde buď k Němcům, pocházejí-li totiž z východních, buď k Francouzům, když jsou ze západních Švejcar.

Vzdělaným slouti v Rusích a neuměti aspoň jeden evropský jazyk, jest nemožná, nebývalá věc. Obyčejně však každý vzdělanec i německy i francouzsky mluví a kromě toho ještě mezi vznešenějšími anglicky i vlasky. Francouzský a německý jazyk přednášejí se co řádné předměty na gymnasiích i universitách, z toho však by ještě následovati nemuselo, aby každý, kdo studia skončil, vskutku těm dvěma jazykům rozuměl a jimi mluvil. Vímeť zajisté, že něco jiného jest učiti se věc ve škole a něco jiného uměti tu věc, a proto by oba jazyky nikdy tak hojně nekvetly v Rusích, kdyby jim veliké množství bydlících tam Francouzů a Němců co tučná mrva nesloužilo. Francouzský jazyk jest mezi šlechtou, mužskými i dámami tak povšechný a zakořenělý, že jej již prostý lid považuje jako nějaký panský jazyk, a ničemu se ruský sedlák tak nediví jako tomu, že jest *za mořem v Němcích země*, kde i sedláci mezi sebou francouzsky mluví (Francouzsko totiž, neboť prostý lid ruský všechny Evropany Němci nazývá). Německý jazyk již v mnohem menší vážnosti jest a nebyl by tak rozšířen, kdyby tolik rodilých Němců všude v úřadech a mezi řemeslníky a obchodníky roztroušeno nebylo.

Největší a dovoleno mi zatím buď přidati nejzáhubnější vplyv mají tito cizozemci jakožto vychovatelé. Téměř všichni vychovatelé u zá.možnějších rodin jsou buď Franoouzi neb Němci neb Angličané. Jako se všude jinde u vyšších rodin při vychovávání dětí hlavně dbává na poznání několika jazyků, tak se zas o ruské šlechtě bez mnohých výminek říci může, že kromě toho na nic jiného nedbá. Ačkoli se skoro v celém světě i u nás v Čechách považuje za

jistou známku vzdělanosti, mluvíti kromě svého přirozeného i jiným neb jinými cizími jazyky, musíme si zde přece jako mimochodem a příležitostně povšimnout něčeho, co snad každé mamince, když děti své cizím jazykům učiti dává, nenapadne. Četl jsem kdesi, že člověk, když dva jazyky umí, jako by se byl zdvojnásobil, za dva platí; a úplně se s výrokem tímto srovnávám. Jenom mi buď povolen malinký závěreček nebo klausule.

Když se zdvojnásobí a jako za dva platí, velmi patrně, že ku př. moudrý a chytrý člověk, naučiv se třem jazykům, za tři moudré a chytré platí, naopak ale hlupák, rovněž mluvící třemi jazyky, nikoli třem moudrým a chytrým, nýbrž jenom třem hlupákům se vyrovná. Pročež tedy rozumnému jest prospěšno znáti více jazyků, nerozumnému však pouze na škodu. Neboť se rozum a zkušenost, nerozum a zpozdilost ukázati může nejvíc jen řečí, a proto také čím více kdo umí jazykův, tím více k tomu příležitosti nabývá, z čeho již jasně vidíme, že by nemoudrému, nebo jak se v bibli velmi dobře jmenuje, muži bláznu, nejprospěšnější byla němota, a poněvadž jenom řídkým vyvolencům takového štěstí přáno, tedy alespoň aby se jediným jazykem spokojil. Obrátme již tuto klausuli k Rusům samým a k cizozemskému vychování šlechtických ruských rodin. Sám profesor Blasius, kterému se ta čest dáti musí, že mezi všemi Němci nejneustranněji a nejmoudřeji o Rusku psal, praví na I. 54 str. svého cestopisu: „...wir suchten die klugen Leute auf, deren es unter den rasierten Russen unverhältnismässig weniger gibt als unter den bärtigen.“ Oholenými zde nazývá šlechtu a vousatými prostý lid, a z toho již patrně, jak prospěšný vliv vychování cizozemské a vůbec evropština na Rusko posud vyvedla, neboť jenom šlechta, t. j. oholení Rusové pod její působení přišli; národ sám ještě skoro nic. A také jen dost malinko si prohlédneme osobnosti ty, které jakožto vychovatelé evropské vzdělání rozšiřují, a hned pochopíme, proč jsou vychovaní Rusové hloupější než nevychovaní. Anglické pradleny, francouzské švadleny a magazinérky, markérové, frisérové, pomádníci atd. bez nejmenšího vzdělání, a přitom zhýralí a lehkovážní poběhlíci a poběhlice, kteří kromě toho, že nejsou Rusové, pražádné jiné zásluhy nemají, dostávají často do svých rukou a k vychovávání šlechtickou mládež. Nejlehkomyslnější v tom ohledu jsou Francouzové. Nemilujíce dle své národní povahy upoutanost, volívají si vždy, když do Rus přijdou, jiné nevázanější a veselejší řemeslo než vychovatelství, a teprv když se jim to nevede, uchyťí se pak mentorství. Znal jsem sám několik bankrotovaných voňavkářů a fabrikantů viksu, kteří se pak pedagogy stali, avšak s pevným úmyslem, jak se několika set dodělají, opět k bývalému se navrátí. Již samo sebou rozumí se, že se od takových lidí kromě jazyka děti praničemu, aspoň ničemu dobrému naučiti nemohou. Jest ovšem zákon, že se jen ten cizozemec v Rusích učitelem státi smí, který

vykázav se napřed, že i doma ve vlasti své ním býti může, ještě zvláštní zkoušku v Rusích podstoupil. Tento však zákon jako by nebyl, protože každý bez vysvědčení a bez zkoušky může být ne sice učitelem, avšak dohlížitelem na děti, a tedy se jenom o jména, ne o věc jedná. Němci mezi všemi ještě bývají nejučenější, ačkoli zas nemotorní a často pijáci. Přitom vychovatelé obojího pohlaví jaksí se k domácímu náradí počítají, jakožto nějaký luxus, a poněvadž se asi patero rozličných tříd vychovatelův rozeznává, které jménem, vážností i platem od sebe rozdílné jsou: stará se také každý titul svého pedagoga dle mažnosti vyvýšiti a přitom pedagogům ostatních domův zas naopak nižší jména dává, než od svých pánův užívají, a tak šlechta ruská nejen náradím, kočáry, koňmi atd., leč také vychovateli svých dětí a jmenovitě jejich titulem mezi sebou zápasí. Přesměšné bývají scény, když se z několika domův děti se svými vychovateli a vychovatelkyněmi do hromady sjedou a páni mentoři dovádívou mládež v rozličných evropských jazycích okřikují, každý ve svém, co se velice podobá honbám, kde se také ovšem jen na psy v takových krátkých cizojazyčných sadách povolává. Málokterý ze všech těchto pedagogů zná aspoň poněkud poměry ruské, a proto se od nich také mládež pro život budoucí, pro život ruský vzdělati nemůže; nejvíce jich vnitřně nenávidí národ ruský a všemu ruskému se jen posmívají, jenom své neruské za něco ceníce, a odtud se pak běře odvrácenost šlechty ruské od všeho domácího a nemoudrá touha po všem zahraničním, třebaš to opravdu mnohem horší bylo. Všechna ráznost, podnikavost, pružnost, otužilost ruského charakteru zmaří se v mládeži šlechtické od těchto najatých cizozemcův; pravé ruské dítě neodnárodnělého ruského člověka staví se s rozhalenými prsami do 30° zimy, a chlapani šlechtickému mažou v létě tváře octem, aby jej komáři neštípali!! I za ruský jazyk se šlechta stydí a u veřejnosti nikdy skoro ruským jazykem nemluví, ba jsou zvláště mezi vyššími paními osoby z ruských rodin pošlé, neumějící dokonce ani rusky mluvit!!! a špatně rusky mluví skoro všechny vznešenější dámy! Kroj, obyčeje, vyražení, vzdělání, smýšlení, sympathie, zkrátka všechno mají cizozemské a vlasti své nejsou k ozdobě a na podporu, nýbrž k obtížnosti; z krvavého potu ruského sedláka živí oni nepotřebný zahraničný hmyz, který se jim po všem, navrátiv se do vlasti své, ještě posmívá.

Omluviti zde může šlechtu ruskou jedině to, že vůbec každá šlechta velmi slabě národnosti své se drží a snadně národ i jazyk svůj opouští, zvláště potká-li je neštěstí, v kterém pádu se také hned vítězné národnosti přichytí. Když jsme již jednou v podobném ohledu národ litevský na příklad uvedli, učiníme to zase. V čas mohútnosti litevského národu byla šlechta jeho rovněž litevská; když se na pobřeží Němci zmohli, přidala se k Němcům; v čas květu kozáctva přiznávala se k řeči a národnosti maloruské; když Poláci zvítězili, přijala řeč a

národnost polskou, a teď zas národnost a řeč velkoruskou. Jsou teď některé vznešené rodiny v Rusích, o kterých se s jistotou provésti může, že v 3 stoletích čtyřikrát řeč a národnost svou proměnily, jak toho kdy potřeba a užitek kázaly. Ostatně i národně smýšlející ruská šlechta jest okolnostmi téměř nucena bráti dětem cizozemské vychovatele; rodilý Rus, který by jen poněkud na vychovatelství schopnosti a vzdělání měl najde vždy ještě v službě císařské skvělejší vyhlídky. Počet studentů na universitách ruských posavad ještě daleko zůstává nižší, než by dle potřeby zemské býti měl, a jak myslím nejvíce pro nedůstatek primárních škol, z kterých velká část pouze na papíře ministerstva národního osvícení stojí. Jediný tedy prostředek, který k vyhnutí se cizím vychovatelům zbývá, jest, aby sami rodiče děti své dle možnosti vychovávali a učili, co se také na mnoha místech děje, avšak jen co řídká vyjímka.

Jakožto veřejní učitelové na universitách a gymnasiích atd. přicházejí posavad sice někteří cizozemci, nejvíce co učitelové jazyků, hlavní však perioda jejich skvělosti již pominula, poněvadž se vláda všemožně stará obsaditi všechna místa domácími, nešetříc přitom žádného vydání. Dříve ovšem byly ruské profesury pro německé profesory zlaté stolice, na kterých několik let poseděvše, s plnými měšci domů se navraceli, zanechávajíce studenty v takovém stavu, jak jim odevzdáni byli. Znameníť německý filolog M. pobral tam ještě v Moskvě z patriarchální biblioteky drahocenné rukopisy, bezpochyby z vděčnosti. Neboť jak zdvořile s nimi nakládáno, dokazuje již to, že se od nich ani nežádalo, aby se naučili rusky, a oni buď latinsky, buď německy vykládali. Ještě nyní jest jeden profesor v Moskvě, který ačkoli rodilý Lužičan a již 14 let v Rusích se zdržuje, přece posavad rusky neumí! A slavná akademie petrohradská, tak bohatě penězi nadaná, jest posavad ještě více invalidovnou pro Němce než pro Rusy. Velmi málo posud vydala, co by ruské akademie dostojno bylo, ani pořádný slovník. Neboť slovník dosavadní ruské akademie, ačkoli na pohled dost obšírný se zdá, vypadal by přec proti našemu slovníku, kdyby se takovým způsobem vytisknouti dal, jenom jako slabikář.

Zde se také ještě zmíniti musím o mnohých ohromných a velikolepých institutech, pensionátech atd., do kterých se veliký počet dětí venkovských šlechticů a jiných možnějších rodin, nejvíce ale děvčat na vycvičenou odevzdává. Neuvěřil by žádný, jak veliké a nádherné paláce cizozemští ředitelé takových pensionátů buď sami mají neb najímají. Ostatně však o nich všechno to platí, co jsem dříve o soukromném domácím vychování skrze cizozemce pravil, s připojením ještě všech těch škodných následků, které vůbec takové instituty ve všech jiných zemích na vychování mívají. Francouzský a německý jazyk a ostatní věci, které jen,

tak člověku slabého zevnitřního lesku dávají, jsou hlavními předměty takových ruských institutů; na zvelebení charakteru, srdce, rozumu a na potřebné vědomosti jenom slabý ohled se bere, a mladý lid, vyšlý z nich do života, jest na mnoho let aneb navždy, abych tak řekl, zmrzačen na duši.

Sem také náleží poněkud synové Aeskulapa, Němci, kteří aspoň tělesně trochu Rusům nahrazují za škody duševně jim způsobené. Posavad ještě se může říci, že většina lékařů Němcové jsou a lékárníci skoro napořád. Kdybych se nebál kritiky (že do Musejníka tuze lehce a nevědecky píši), neopominul bych některou směšnou figuru z těch německých doktorů a apatykářů pro obveselení váženého čtenářstva předvolati, jak neohrabaně si totiž mezi pohyblivým ruským lidem počínají: takto ale nemohu než poukázat na Gogolovu humoresku „Nos“, kterou jsem přeložil a v které se výborně vypisuje německý doktor.

S bolestí také a s velikou bolestí mluvíti budu o cizozemských umělcích, do počtu kterých zde, kvůli krátkosti a nic na ujmu jednotlivcům, беру koncertisty, zpěváky, herce, jezdce, pimprláře, kúzelníky, čaroděje; psáře, flašinetáře atd., kterým. se všem v Rusích vede jako v ráji. Velicí koncertisté evropští přijíždějí jen do Petrohradu, da Moskvu, do Oděsy a berou jen 5 neb 10 aneb dokonce jen 10 neb 15. rublů za bilet. Když se některému v Petrohradě divili, to již moskevské obecnstvo nevyhnutelně musí být v ekstázi, a o umělci, jenž v Petrohradě ještě slyšán nebyl, neopovází se nikdy Moskva pronésti svůj soud. Nižšího způsobu hudebníci a šumaři buďto za vysoký plat co domácí a veřejní učitelové hudby slouží aneb kočují po guberniálních a jiných městech, nosíce s sebou číslo některého petrohradského žurnálu, do kterého pan redaktor za dobrý plat několik pochvalných slov o nich byl postavil, jakožto mandát, aby se jejich umění všem pravoslavným líbiti musela. Totéž rozuměj o všech ostatních. - Opera ruská bývá, jen někdy jako naše nedělní české divadlo; takto ale je v Petrohradě vlaská, v Moskvě německá opera. Německá opera! Za 100 let již na to bude muset historik umění ruského důkladně vésti důkazy, aby jen tomu Rusové uvěřili, že u nich nebyla ruská, nýbrž německá opera! Kromě toho jest v Moskvě i francouzské divadlo a hraje se někdy rusky, někdy francouzsky, tak asi stejněkrát: Ještě jsem se tomu divil, že se každý den nehraje francouzsky a rusky jen v neděli od 4 - 6, tak jako u nás v Praze! V tom nás ale přece Moskvané již přestudovali! Nejsa ve věcech hudebních znatelem, nesmím zde nad tou německou operou v Moskvě hanlivý úsudek pronésti, tím méně proto, že Čech ředitelem orchestru jest: tolik však jsem na sobě zkusil i od ostatních cestovatelů slyšel a četl, že jest církevní zpěv ruský mnohem původnější, dojímavější a také krásnější než opera, obzvlášť v

některém mužském klášteře, kde chóry dobře zavedeny jsou. Zvláště Malorusko honosí se výborným hlasem synův a dcer svých.

O ostatních kunštýřích mluvil jsem již na jiném místě (Gulaňje ve Včele), aby se však jedna scéna pro svět neztratila, kterou jsem častokrát vidíval na ulicích, opíšu ji zde. Představ si, vysoce vážený a mnohovážený čtenáři, v zimě, když všichni lidé v kožichách vězí, na ulici moskevské člověka cizozemce v každém ohledu zcela jiného, v ošumělé fračici, s huňatou k tomu čepicí, bačkory na nohách, pod frakem dlouhý flanelový lajblík; na zádech má ten člověk přivázaný flašinet, na který, nezůstana přitom státi, nýbrž vyšlapujíc vážným taktovým krokem, jednou rukou k zadu otočenou hraje a druhou rukou velikého pudla v červeném fraku vedle sebe jako při polonézu vede, opice rovněž v červeném fraku sedí mu na kolovrátku. Při tom se nevyhnutelně zdá, jako by tou rukou, kterou kolovrátek točí, také zároveň celou mašinou svého těla, jmenovitě nohama pohyboval, podobaje se asi zdlouhavému, ale velmi zdlouhavému lokomotivu. K tomu ještě jest to, co na kolovrátku hraje, nějaké majestátní graduále, a za ním manželka jeho na provaze vede asi 6 jiných psíků rozličného kalibru, s generálskými klobouky na hlavách, v červených frakách, každý z nich ale s rozumnější a čipernější fyziognomií než pan principál; k závěrce ještě jeden pudl, zapřažen do vozidla, jako hrubá artilerie veze rozličné kouzelnické nářadí. Takto táhnou vítězoslavně po ulicích tak dlouho, až je někam do domu na výdělek zavolají. Této pedantsko-komické scéně dodává pohyblivý ruský život na ulicích kontrastem svým tím více komičnosti, a ubezpečuji, že každý, třeba by v nejtěžkomyslnějším spleenu již s provazem v ruce jenom příhodného k oběšení místa hledal, jakmile uvidí tuble scénu, rozveseliti a s životem se spřáteliti musí. A proto snad Rusové tak málo na těžkomyslnost trpí, že jím Němci takové a jiné kousky pro zábavu poskytují. - Avšak právě si a uleknutím připomínám, že jsem v Musejníku! Ó lehkomyšlná beletristiko, kam jsi mne a skrze mne i vysoce vážené čtenářstvo zavedla! Takové šprýmy ve vědeckém časopise! Pro pana krále! Jen aby se o tom pan Slavomíl ve Květech nedověděl! On je v stavu všem nám vyhubovat, mně, že to píšu, p. redaktorovi, že to přijímá, Matici, že to vydává, čtenářům, že to čtou, a Petřínu, že se na nás na všechny ještě před časem nesesypal, aby tak zamezil bohaprázdné nevědecké nefilosofské počínání. A kdo toho je vinen? Než ten (Pán Bůh mně hříchy odpusť) čertův flašinetář, ten mne zavedl.

Však se to již vícekrát nestane. - V státních službách vyskytují se sice všude cizozemci, avšak k domácím vždy již jen v slabém poměru, vyjímajíc jedině Němce, kteří dosti zhusta přicházejí. Obzvláště u policie nachází se veliký počet Němcův a také pokřtěných židů, kteří,

jak povědomo, vždy německy mluví a nejvíce jen proto svou víru opouštějí, že je lehký a hojný výdělek láká. Nepoctivost v službě a úplatnost klade se, jak všude povědomo, mezi nejpřednější vady ruského úřednictva, a u policie tato chybička nejbujněji kvete; člověk zůstane až omámen, pováží-li skrovný plat a nesmírné výlohy takových úředníků, a celý ten deficit musí škodovat ubohá spravedlnost! - Největší část těch německých úředníků pochází z baltických gubernií (z Livonska, Estonska, Kurlandska) a zároveň s sebou přináší do ruských úřadů všeliké pedantství a šosáctví maloměstské, jak obzvláště v těchto krajinách panuje. Ještě na začátku předešlého století odsoudil slavný a opatrný magistrát řížský (Riga) celé město pro spiknutí (*criminis laesae Majestatis causa!*) k smrti! Přece však ze zvláštní nezasloužené shovívavosti, berouce přitom ohled na předešlé veškerého města zásluhy a nadějíce se pro budoucnost opravdivé lítosti a polepšení, zanechali tentokrát múdří a opatrní otcové milostivě celé město při životě a jenom tu pokutu mu uložili, aby budoucně každoročně jednou v smutkovém oděvu veškeré měšťanstvo před radnicí slavný magistrát odprošovalo! Celá ta odměřenost směšná a držení se více literky než opravdivého smyslu a ducha zákonů, která teď panuje při ruských úřadech a které se cizinští cestovatelé, také Němci, tak rádi posmívají, pochází jedině z vplyvu německého. U národů slovanského původu odjakživa nic podobného nebylo, přiči se to bystrotě a pohyblivostí našeho národního charakteru; máme-li jaké vady, jest to vždy dříve naopak lehkomyšlnost než pedantství a písmenkářství.

Mnohem škodněji a záhubněji působí cizozemci co úředníci vrchnostenští, upravitěli. Zarmoutiti se musí, kdo ne tak v bouřlivých, planých frázích na jazyku, leč hlouběji pravou liberálnost a lidmilství v sobě nosí, když pováží, jak hanebně člověk kulturu a osvětu zneuctívaje, k zlému obrací. Jak hlavně použila šlechta ruská, t. j. majitelé statků; evropské osvěty? Zvelebili svá panství. A jak zvelebili svá panství? Zvýšili dle možnosti jejich výnos. Jak ale zvýšili výnosy statků svých? Hlavně na útraty a k obtížnosti svých poddaných. Poměr mezi pánem a nevolníkem, povinnosti s jedné a práva s druhé strany, vše to není ještě tak pevně určeno, a jestli vůbec v Rusích každý výše postavený se svými podřízenými libostně dosti nakládá, tím více to platí o pánu a jeho duších (t. j. mužikách, poddaných). Bůh vysoko, cár daleko, a právo se před mocným klaní, poličkujíc slabého. Pán si najme nějakého cizozemce, Angličana neb Němce, a ten mu brzy všechma panství zvelebí, protože tak zvelebovat panství v Rusích jest velmi lehká věc, potřebí k tomu jen nemít svědomí. Kde sedlák pánovo jmění jest, uloží se mu jen práce bez okolků, a celé to zvelebení záleží hlavně v tom, že se síly poddaných tak ztuha napnou, jenom co by nepraskly. Cizozemský upravitel

beztoho považuje lid ruský co pouhé heloty, nastaví fabrik, přidělá polí; dá je lépe zpracovat, dá odvážet a přivážet: všechno to mnoho pánu nese a nic pána nestojí. Že přitom i malé děti ve fabrikách robotují a lid ani v neděli (patrné dědictví z baltických provincií) pokoje a oddechu nemá, což to škodí panu cizozemskému upraviteli, jen když si on kapsu nabije a mimoto přece ještě pro pána zvětší výnos. Proto jsou sedláci duše, a pán i upravitel nejsou duše! Právě tak, jako zvýšili Petr V. a Kateřina jenom moc svou a samovládu uvedením a pomocí osvěty cizozemské a cizozemcův: zrovna tak učinili i majitelové statků v menším poměru. Zároveň se také musí přidati, že hlavně z baltických gubernií všechno ta zlé pochází, a tyto nešťastné provincie jako vzor sloužily při zavádění všech těch egoistických praktik při poměrech pána k poddanému v Rusích. Šlechta německá tamější utiskla tak své poddané Lotyšy a Čudy; že se nikde jinde v Evropě (počítajíc přitom Rusko, Turecko i Maďarsko, Itálii a Irlandsko k Evropě) stejného a takového otroctví nenalezá. Na jiném místě budu obšírně stav těchto zemí a utištěných národů popisovati, zde jen tak příležitostně a pro příklad povím, *a*) že tam nejen celý den i v neděli, nýbrž také několikrát za týden i v noci poddaný robotovati musí; *b*) že jej pán na trh posílá s určením, jak mnoho musí za věci mu odevzdané peněz přivézt, ať si pak najde kupce, jak chce. Přitom se ještě němečtí spisovatelé nestydí charakter toho ubohého lidu takto ličiti: Die Esthen sind listig, tückisch, boshaft, schadenfroh, falsch, zänkisch, rachgierig, naseweis, widerspenstig; voll Sklavensinns und hämischer Schalkheit (jak jste si je udělali, tak je máte); freuen sich, wenn sie andere, zumal Deutsche beleidigen können (není divu), unhöflich, ziehen selten den Hut, unbarmherzig, zumal gegen ihr Vieh, nur nicht gegen Bettler ihrer Nation (pozor!), herzlich und verwegen, ohne allen Eckel und Scham. Petri, Lief- und Estland, I. 476? Každý rozumný již pouze z těchto slov úsudek svůj si učiniti znůže bez mého výkladu. - Toto všechno zatím ať poslouží našincům, jako klíč k porozumění všemu, co němečtí spisovatelé o ruském otroctví píší. Pravý prvotní stav národů slovanských a domácí obecní zřízení, jak bylo původně, ani neznají. Právě v čas mého pobytu v Rusích přijel tam též jistý baron z Berlína, jehož jméno jsem již zapomněl (zdá se mi Haxthausen), a sice zpytovat původní domácí zřízení vesničanů a obcí jejich, ale ten pán nic rusky neuměl! a jezdil po vesnicích s tlumočníkem. Co se při takových okolnostech důkladného vypátrati dá o tak těžké věci, snadno každému zkušenému patrnó; nepochybují však, že nicméně vyjde o tom co nejdřív obšírná německá kniha.

Po hospodářských úřednících hned mají a zasluhují místa domácí služebníci vyššího druhu, komorníci, sekretáři, mužského i ženského pohlaví. Dobrý tón nevyhnutelně žádá, aby pán a paní i se sloužícími francouzsky aneb jinak cizozemsky mluvíti mohli, a proto se za velikou

mzdu najímají a z cest domů přivážejí. Co mám říci o charakteru těchto cizozemských služebníků? Že jsou služebníci, cizozemci, a v Rusích dost toho; víc je hanět netřeba.

Nic není tak snadno jako zbohatnout v Rusích, kdo je cizozemský kupec, řemeslník, fabrikant, všechno to vzato v nejširším smyslu. Technikové co představení fabrik dílem patří do předeslané již kategorie vrchnostenských úředníků, dílem buď co sami podnikatelé, buď ve službě některého domácího kupce průmyslu hledí. Tito mají mnohem čestnější povolání než vrchnostenští úředníci, protože nikoho neutiskujíce, jenom svým vlastním uměním se živí, zvelebujíce přitom průmysl domácí. Lid pracující v těchto fabrikách dobrovolně za řádnou mzdu dostí dobře si přitom stojí, takže dělník takový každodenně kromě dobrého silného chleba a pohankové kaše (bramborů neznají) ještě také 2 libry hovězího masa si přáti a přitom ještě slušnou sumku si uchrániti může, který příznivý poměr snad v žádné jiné zemi pro sprosté nádeníky nenajdeme. Stran kupectva cizozemského říci se může povšechně, že jenom od luxusu se živí, poněvadž všechno, co cizozemci prodávají, i u domácích ruských kupců dostane se, arcíže za třetinu ceny, a proto nejvíc bohatí moderní pánové a paní u cizozemců kupují, protože pravého pána nehodno jest, aby ku př. klobouk, který za 25 rublů. (29 zl. v. č.) u Francouze neb Němce dostati může, v ruském krámě za 6 rublů kupoval. Obyčejná výčitka, že jsou ruské výrobky (vlastně se má říci výrobky prodávané v ruských krámích, poněvadž i ty ostatní jsou nejvíce ruské výrobky) špatnější, dílem je nepravá a dílem jenom pouhý přirozený následek toho ciziništění, v kterém si libuje šlechta. Ruský řemeslník, průmyslník a kupec nemá příležitosti věci své tak draho neb vlastně jen za trochu obstojnější cenu prodávat, a jak známo, za málo peněz malá muzika. Právě to opovržení, v jakém všechna domácí proti cizozemskému stojí, nedá zas tak vzniknout domácímu, a zároveň všemu cizímu k tím větší bujnosti a vzrůstu pomáhá. Nikdo by si nepomyslel, že i od německého pekaře chléb šlechtě ruské mnohem lépe chutná než od ruského. Cizí řemeslníci, porozuměvše již dobře převrácené chuti pánův ruských po cizotě, zrovna na vývěskách a štítech svých již napsáno mívají: z Paříže, z Londýna, z Vídně, z Berlína atd., co zvláště v městech podřízených jako Kyjev, Orel atd. až do směšnosti sahá. Málokterého řemeslníka jsem v Kyjevě pozoroval, aby takové nějaké město v štítu nevedl, někteří také měli napsáno: z Vilna! (Vilno není snad ani čtvrtina Kyjeva, však se již za hranici počítá.) K takovým cizozemským mistrům který ruský mladík do učení se dostane, běda mu! Nakládá se s ním hůř než s otrokem, zacházení s učedníky v středním věku muselo být proti tomuto ještě velmi laskavé. Němečtí mistři obzvláště zde vynikají a také velmi starostlivě se varují učedníkům ruským všechny své

praktiky pověditi, aby se snad tím jejich živnost nezkrátila. Avšak ruská bystrost i při všech obtížných okolnostech svého cíle dojde.

Krámy cizozemské a ruské jsou ve všem jako kytajskou (čínskou) zdí od sebe odděleny, v každých zcela jiný život. Etiketa nedovoluje pánům a zvláště paním vyššího obecnstva vstoupiti někdy do ruského krámu, ovšem ale do cizozemských, před kterými vždy skoro bohaté ekipáže stojí. Hezké francouzské magazinérky a uhazení ve frakách lvové-loketníci, kteří ostatně větší roční plat mají než major v cárské službě, umějí očarovat a vábit pány i dámy. Více jsem o tom poměru ruského národního kupectva k cizozemskému jinde (Kupéčestvo ve Včele) pověděl. Knihkupectví cizozemskému zde rovněž místečko vykázati musím, Němci ním vládnou odděleně dokonce od ruského. Německé a francouzské knihy mají převahu, a sice německé vědy a francouzská beletristika; co se tam zpotřebuje a stráví francouzských románů, až vlasy vstávají. Dozor nad knihami, takto v domácnosti dost přísný, zdá se přec na cizozemské knihy jedno; ba obě oči zamhuřovati, a podiviti se člověk musí, přirovná-li to, co doma psáti dovoleno, s tím, co za hranicí psáno domácím se čísti dovoluje. Zvláště ty mnohé hanebné francouzské romány neměly by se dokonce propouštěti, a jisto jest, že se již ve Francouzích a v Belgii s takovým literárním neřádem hlavně na odbyt v Rusích spekuluje, a zdá se, že se mládež ruská jen nejvíc proto doma i v pensionátech francouzsky učí, aby se takovým nemravným čtením o všechn zdravý rozum a o ten poslední zbytek morální síly připraviti mohla, který se v nich uchoval v zápasu ruské nezkažené přírody s cizozemskou bezcharakterností. Podivno, že se pravé klasické spisy zahraničné velini zřídka čítají, nejvíce jen ta nemravná pleva.

Aby však k takové cizozemské theorii nescházela přiměřená cizozemská praxis, zvláště kvůli tomu přijíždějí mnohé Francouzsky, Němky a (incredibile dictu) také Polky do Rus a provozujíce tam průmysl, jakový se tiskem nejmenuje, nádherné přitom živobyty vedou.

A tak jsem tedy všechna zaměstnání prošel, jakých se cizozemci evropští v Rusích přidržují pro zvelebení, osvětlu a vzdělání národu ruského. Málem však bych byl jeden důležitý stav opomenul, totiž německé kolonisty, kteří v dvojím způsobu, co řemeslníci a hospodářské obce, po všech koncích obšírné říše rozsázení jsou. Němečtí cestovatelé s velikým nadšením o skvělém jejich stavu, o přehrozném rozdílu mezi nimi a okolními Rusy hlásají, ku kterým je rádi pro výstrahu přirovnávají, dávajíce Rusům upřímnou radu, aby si také tak dobré a výnosné hospodářství zaváděli! - Škoda, že se němečtí spisovatelé tak rádi svou filosofičností chlubívají a přitom ani nevědí, jaký jest rozdíl mezi plným a vymačkaným hroznem! Až bude

ruský sedlák taková práva, takové svobody míti, jakých užívají němečtí kolonisté, až jej bude vláda kromě toho i hotovými penězi podporovati: pak at přijedou ti páni porovnávat. Anebo at' raději porovnávají volného, průmyslného sedláka bohatých středních gubernií se svými krajany! Ostatně ale které z těchto německých kolonií náhodou jsem viděl (neboť jsem k nim neputoval jako k Mekce a Medině), že jsem se jim, když mi v cestě ležely, právě vyhnouti nechtěl: nepřivedly mne právě do tak velikého nadšení. Byly to nejvíce řemeslnické (a sice soukenické) kolonie na Volyni a v Malorusi; nehospodáři zdáli se mi tam znamenitou převahu míti nad pořádnými.

Zbývá ještě přehlednouti, v jakých poměrech všeliké jednotlivé cizí národnosti k ruské stojí, poněvadž jsme až posud nejvíce jenom na stavy rozličné cizozemců ohled měli. Všechny národy a pronárody evropské a asiatské mají tam své hojné representanty a nikde není tolik příležitosti obcovati s tak rozmanitými národy jako v Rusích, poněvadž nikde jinde, kde též hojný stok rozličných národů jest, národové tito ve své národnosti nevystupují tak jako v Rusích. Zajisté do Paříže málokdo pojede bez znání jazyka francouzského, z Rus však mnohý po několikaletém pobytu vyjíždí neuměje pranic aneb ne mnoho rusky.

Němci a Francouzové patrnou mají před jinými národnostmi převahu, a má-li se ještě mezi těma dvěma o přednost rozhodnouti, přiřknouti musíme přednost francouzskému jazyku před německým, zato však opět přednost vplyvu německému před francouzským. Mohútnost tuto a převahu dávají Němcům nejvíce baltické provincie a jejich blízkost k Petrohradu; mohou se ony nazvati skladem věčným a živým pramenem Němců, odkud se rozšiřují po celém Rusku. Hojně rozplozená šlechta z těch krajín hledá si výživu v cárské službě, při čem si vespolek pomáhají; postavený ve vyšších službách najde vždy příležitost pamatovati na své hojné německé strýčky. Přitom oni, požívající všech výhod ruských občanů, sami sebe za Rusy nepovažují, tvoříce tak stát ve státu. Rozumí se, že pak tito ruští Němci i ostatní své krajany z Říše dle možnosti podporují a mezi sebou proti Rusům dohromady drží. Až posavad jest tato úřední mocnost Němců dosti veliká a Rusům obtížná, takže se na ni dost hubuje. Pověstný generál Jermolov, vyznamenav se na Kavkaze, tázán byl, jakou milost by si za své zásluhy chtěl vyžádat. „Prosím, abych byl povýšen na důstojnost (čin) Němce!“ odpověděl satiricky. - V novějších časech učinila sice vláda nějaké kroky k poznenáhlému zruštění těchto provincií, načež veliké povstaly v časopisech německých lamentace na křivdu a bezpráví! Hm! kdybych do cizího domu nepozván přišel, a násilně se tam k největšímu nepohodlí a škodě domácích usadil a roztahoval, kdyby pak přišel silnější než já a chtěje se rovněž tak v domě tom usaditi,

mne by vypudil: stalo by se mně tím nějaké bezpráví neb křivda? Dokonce ne; nepříjemná věc, velmi nepříjemná věc, ale nikoli bezpráví. Němce do Livonska a Estonska nikdo nevolal, oni sami, usadivše se tam, bezprávně utiskovali domácí národnost; sta,ne-li se tedy něco proti jejich národnosti, jest to jen půjčka za oplátku, ale žádné bezpráví. Vůbec by se tyto krajiny ani neměly jmenovat Deutsche Ostseeprovinzen, nýbrž Estonsko, Livonsko, protože národ sám jest estonský, livonský a jenom šlechta s městy německá; a má-li v nich kdo právo o křivdě mluvit, jsou to jenom Čudi a Litvini. Němečtí žurnalisté, kteří od nějakého času jakýmsi veliko-alexandrovským humorem a římskou pasí na dobývání nových provincií posedlí jsou, také se tím slovíčkem Deutsche Provinzen tak dalece másti nechají, že by nás Čechy již kvůli tomu k národnosti své německé přinutiti chtěli. Na to však zapomínají, že tento název v Rakousích jest pouze administrativní a že císař náš rakouský národnost naši při rovněž takových právech ponechává jako německou a že nikoli na zničení, nýbrž k zvelebení národnosti naší směřuje:

Francouzové proto takového vplyvu nemají, že nejsou tak organicky spojeni a žádného podobného střeďiště, jako jsou baltické gubernie pro Němce, nemají. Zato však jsou mnohem více váženi a náviděni u lidu než Němci, protože se již letorou svou a národním charakterem Rusům více podobají a pak zdvořilejší jsou a jasnější k porozumění smýšlení ruského a vpravení se do něho. I řeč se lehčeji a správněji naučí. Němcům se zas ruský lid rád posmívá a také dosti časté a pravé příčiny k tomu nachází. Proti šlechtě vypadají tuze maloměstsky a pedantsky, proti bystrému lidu velmi dřevěně a přihlouple. V tomto ohledu nikdy nezapomenu na jednoho, s kterým jsem jednou v Malorusku cestoval; nemoha upříti bystrost, důvtipnost a větší schopnosti ruského sedláka před německým, vykládal mi tento jemu velmi divný fenomén takto: že pro velkou nemravnost ruské šlechty již mnoho šlechtické krve v sedlácích koluje! To již byl urputný aristokrat! - Také se Němec velmi těžko rusky učí a napořád vyslovuje se zvláštním komickým akcentem.

Angličané ze všech jsou nejvážnější, veliká jejich hrdost nedovoluje jim obyčejně snížiti se k podlostem, jakých se ostatní často dopouštějí. Také co kupci, technické a řemeslníci obyčejně věcem svým důkladněji rozumějí a řádně je vedou.

Vlaši tam rovněž v takových stavech přicházejí jako po celé ostatní Evropě; jedině v městách na Černém moři ještě od časů mohútlosti Vlachů v těchto krajinách se udrželi co kupcové, takže u př. v Oděse ulice také vlaské nápisy mají a vlaský jazyk zhusta se slyší. Ostatní Evroptí zřídka přicházejí, vyjímaje na jihu Řeky kupce, kteří s ruskými kupci o palmu v

šejdírství zápasí, a na severu Švédy, protože jsou šlechtou ve Finlandsku tak jako Němci v Livonsku. I tam ve Finlandsku začíná se poznenáhla ruština uvádět.

Poláci také často se v službách císařských po celém Rusku vyskytají, a sice dobrovolně pro zisk. Ačkoli je veliká národní zášť Poláků proti Rusům, najde se přece mezi Poláky, jako u každého národu, množství ta.kových, o nichž praví staroněmecký básník Freidank:

Swenne ein tore brien hat
son rouchet er wie daz riche stat?

To jest:

Hlupák, když svou kaši má,
málo vám o vlasti dobro dbá.

Znamenité však to, že nikoli ve všeobecném mínění ruském nenávisť proti Polákům neleží, všechno, co se jim nepříjemného stalo a stává, pochází odjinud. Teď panuje v celém západním Rusku, v někdejších zemích koruny polské, veliký boj národnosti ruské s polskou, a sice mezi vládou ruskou s jedné a šlechtou polskou s druhé strany. Národ ve všech těch krajinách polský není, ba naopak všeliké příčiny má polskou šlechtu a s ní také polskou národnost nenáviděti pro velké útisky, které od nich snášeti musel; k Rusům však již pro náboženství a stejné jméno národní sympatii cítí. Tak mi pravily některé ženy, příšedší až z Minské gubernie z Bělorusi do Moskvy na pouť: My jsme u nás také Rusi, jenom že dobře mluvíti neumíme (řeč běloruská velmi se od velkoruské liší). Jak se dle všech okolností zdá, zvítězí ve všech těch krajinách ruština nad polštinou, ale dlouho bude ještě zmatek. Tak na př. teď v Kyjevě ruština, maloruština a polština tak se pomíchaly, že se tam mluví řeč, kozel ví, jaká.

To všechno bylo řečeno na důkaz, jak výborně se cizozemci v Rusích mají, a že se jim tam velmi dobře líbí, není pochybnost. Jistý Vlach pro dobré přijetí v Rusích do takového přišel nadšení, že ohromnou epickou báseň sepsal a v řádné knize v Moskvě vydal: *L'ospitalita. Poema epico in sei canti... Mosca; jmenoval se caval. de' Filistri, poeta aulico di Prussia, a dedikoval: alla nazione russa.* Kniha ta vyšla 1811 a na titulu stojí vytištěno, že je vydána na útraty spisovatele a že se rozdává darmo.

Mělo by se zde také něco říci o židech, prosím však vážené čtenářstvo, aby mně tuto kapitolu prominouti ráčilo, pro uvarování se zlosti.

Pronesl jsem všechno bez ohledu, nešetře ani cizozemců ani Rusů, a doufám, že mnozí rozumní a o dobro vlasti své pečliví Rusové stejného v tom ohledu se mnou mínění jsou; jenom že počet jich proti nemoudrým módařům a zcizinstilcům daleko slabší jest. Ti at' se zatím tou myšlénkou těší, že každé zlé, tedy i nával cizinců, mnohé dobré následky má. Bídny nynější stav nikoho mýliti nemůže, jako jest u jednotlivců doba neštěstí zárodkem mnoha dobrého tak i u celých národů. Práce pilná vymůže všechno a pravá osvěta naučí teprv šlechtu vážiti si svého a přidržovati se věrně národu, mezi kterým žije.

Perekladnaja

Proti každému jedu vyrostl kazijed, a každé zlé na světě má blízko sebe něco dobrého. Jeden jed, jedno zlé na světě jsou činovníci (úředníci) ruští, zvláště ti, kteří nad pasy bdíti mají: tito pánové ve flegmě a váhavosti co do práce a zas v bystrosti a neunavenosti co do braní peněz sotva kde jinde rovných sobě mají. Na každou otázku: „je-li již pas můj podepsán“, odpovídají vždycky všichni činovníci od Černého až k Ledovému moři, od Krakova až do Ameriky jediným slovem „zavtra“ (zejtra) [...]

Izvoštík

Slovo izvoštík znamená naše fiakr. Že se však náš fiakr a ruský izvošč v mnohých a patrných kusích od sebe liší, nejlépe pozná každý, jenž, vytrvalostí a trpělivostí ozbrojen, toto učené pojednání až k podpisu autora přečte, načež ten veliký rozdíl čili malou podobnost mezi oběma pochopí a zároveň s autorem samým bude litovat (proč bychom nevážili z hluboké studnice logiky, když se prodává i s základní filosofií a s metafysikou jen za 1 zl. stř. a respekt. zadarmo rozdává), že se vůbec slova fiakr na výklad izvošč užilo. Ta lítost však povstává odtud', že slovo fiakr všechny čtenáře na scestné a mylné myšlenky přivede, jakož ihned subtilnou, hlubokomyslnou a ostrovtipnou logick(ou) distinkcí nabíledni bohdá postavíme.

[...]

[...] nějaký po čertech divně obarvený archa-kočár, obřemeněný zředu dvěma koňmi, jimž se ovšem dle přírodopisu tento titul upřítí nemůže, třeba měli oba dohromady jen tři zdravé nohy a toliktéž očí a zdáli se být jen proto uvázáni ku arše-kočáru, aby tak snadně neupadli. Na stehnách mívají vždycky vypálený znak F. I., co však není, jak jsem posud mylně myslil, znamení chromoty těchto stehů, nýbrž ruina z dávných, dávných časů, když ještě, bujnými nohami poklusávající, na svých hrdinských hřbetech nosovali knírovitou a ostruhovitou podporu, záštitu a ozdobu vlasti.

Ach! ty dávné doby! „Větrové je odvanuli, uplynuly s řekami!“ a nyní krutý, v špinavě žlutém plášti zahalený tyran s trónu svého, na čele archy-kočáru strmícího, vládne nimi neobmezeně dle též konstituce, kterou měli židi u faraona v Egyptě. To by tak asi bylo všechno, co se o našich pražských fiakřích pověditi dá, jenže nesmíme ještě zapomenout na hlavní a podstatnou část, která jest fiakru veslem, plachtou, magnetem, kotvicí, jenž jest tím u fiakra, čím je pára na železných drahách, totiž moc, síla pohybující [...]